

HD 2. del Finansiell Rådgivning

- Afgangsprojekt -

Foråret 2015

Konsolidering i den finansielle sektor

Udarbejdet af:

Fouad Hadji
24-07-85

Vejleder: Henrik Juul

**Copenhagen
Business School**
HANDELSHØJSKOLEN

Indholdsfortegnelse

1. Problemidentifikation.....	4
1.2 Indledning	4
1.3 Problemformulering.....	6
1.4 Afgrænsning	6
1.5 Metode	7
2. Teori og baggrund	9
2.1 Baggrund for konsolideringen i Danmark.....	9
2.2 Hvad er konsolidering.....	11
2.3 Bankernes effektivitet.....	12
2.3.1 Stordriftsfordele.....	13
2.3.2 Teknologi.....	13
2.3.3 Diversifikation.....	14
2.3.4 Markedsandele.....	14
2.4 Bankernes stabilitet	15
2.4.1 Indlånsunderskud	16
2.4.2 Kreditrisiko	16
2.4.3 Operationel risiko.....	18
2.4.4 "Too-big-to-fail"	19
2.4.5 Systemisk risiko	20
2.5 Myndighedernes rolle	21
2.5.1 Bankpakker	22
2.6 Konsolideringens drivkræfter	24
2.6.1 Finanskrisen.....	24
2.6.2 Regulering.....	25
3. Konsolidering i den finansielle sektor	26
3.1 Hvem har deltaget i konsolideringen?	26
3.2 Konsolideringens hakkeorden.....	29
3.3 Konsolideringens påvirkning på sektoren	31
3.3.1 Arbejdende kapital.....	31
3.4 Udvikling i antallet af banker	32

3.5	Udvikling i markedsandele	33
3.6	Udvikling i koncentration	35
3.7	Har konsolideringen øget koncentrationen?.....	36
4.	Konsolidering og effektivitet	38
	Gruppe 1	39
	Gruppe 2	43
	Gruppe 3-4.....	46
4.1	Sammenfatning	47
4.2	Delkonklusion	50
5.	Konsolidering og stabilitet.....	51
	Gruppe 1	52
	Gruppe 2	56
	Gruppe 3-4.....	59
5.1	Sammenfatning	61
5.2	Delkonklusion:.....	63
6.	Konsolidering og systemisk risiko	64
6.1	- Koncentration og systemisk risiko	65
	6.1.1 - Koncentrationsstabilitet	66
	6.1.2 - Koncentrationsskrøbelighed.....	66
	6.1.3 - Hvad forsøger hypoteserne at fortælle?	67
6.2	- Koncentrationsstabilitet og koncentrationsskrøbelighed i den finansielle sektor.....	69
	6.2.1 Sammenfatning:.....	75
6.3	- Overvågning af systemisk risiko	77
6.4	- Har konsolideringen bidraget til den systemiske risiko?	79
	6.4.1 Risikokoncentration	79
	6.4.2 Forbundethed.....	80
6.5	Delkonklusion	81
7.	Konklusion.....	83
8.	Litteraturliste	85
9.	Bilag	88

1. Problemidentifikation

1.2 Indledning

Der har siden årtusindeskiftet været en øget opmærksomhed i verdenssamfundet på konsolidering i den finansielle sektor, der har været beskrevet som et moderne fænomen. Den danske finansielle sektor har ikke siddet med hænderne foldede og kigget med fra sidelinjen. For ligesom i resten af verdenen har den danske banksektor også været under løbende konsolidering i over 30 år. Særligt har de seneste 9 år i Danmark været kendetegnet af, en stigende grad af konsolidering for bl.a. at reducere antallet af banker, og at komme styrket ud af Finanskrisen.

I 2001 udgav G10 en rapport hvori de analyserede årsagerne til konsolidering, og hvilke bivirkninger det havde for den finansielle sektor. Den undersøger bl.a. bankernes interesser i at opnå stordriftsfordele for at forbedre deres effektivitet. Derudover beskriver den også, hvordan konsolideringen påvirker den finansielle stabilitet, hvor de især har fokus på den systemiske risiko. Rapporten var en af de første der forsøgte at udfærdige en definition af systemisk risiko – en definition som stadig bruges i dag af bl.a. FSB og BIS¹. Rapporten lagde fundamentet for fremtidig forskning i konsolidering, der siden har fået belyst flere aspekter af adskillige akademiske bidrag, der har kigget nærmere på sammenhængene mellem konsolidering, effektivitet og stabilitet.

I Danmark er antallet af banker de seneste 9 år blevet reduceret med 48% fra 162 til 84. Siden starten af finanskrisen har bankerne bl.a. kæmpet med faldende indtjening og stigende nedskrivninger, som har presset mange bankers kapitalgrundlag. Nogle banker har søgt at løse udfordringerne ved at fusionere, og andre har været nødsaget til at blive overtaget af offentlige myndigheder. Nu står vi på den anden side af en finansiell krise, og kan kigge tilbage på en finansiell sektor med et færre antal banker. Spørgsmålet er nu om konsolideringen har løst problemerne med indtjeningen, og gjort sektoren mere effektiv? Hvad med den finansielle stabilitet og de bagvedliggende risici? Er sektoren kommet styrket ud af krisen? Samfundet har som helhed en stor interesse i at bankerne drives mere effektivt. Det er værdiskabende både i form af velfærd og tillid, men hvad er prisen for konsolidering? Hvad er

¹ FSB (Financial Stability Board) og BIS (Bank for International Settlements)

den latente omkostning for samfundet hvis den finansielle sektor samtidig er blevet mere risikofyldt?

Afgangsprojektet vil forsøge at besvare disse spørgsmål ved at undersøge hvordan konsolideringen har påvirket effektiviteten og stabiliteten i den finansielle sektor. Afgangsprojektet ligeledes undersøge om der er en afvejning mellem disse faktorer, og i så fald, hvilke problemstillinger der rejser sig og hvordan der tages hånd dem.

Med konstant ny innovation indenfor informationsteknologi, nye reguleringskrav, lav økonomisk vækst og globalisering stilles der nye krav til bankernes indtjeningsevne da de presses af den øget konkurrence. Imens antallet af banker reduceres og indtjeningsevnen forbedres blandt de tilbageværende banker, så kan man på kølvandet af en finanskriser sidde tilbage og undre sig over, om det er med til at bidrage til en mere stabil finansielle sektor.

1.3 Problemformulering

Formålet med dette afgangsprøjsjekt er, at undersøge om konsolideringen fra 2005-2013 har øget den finansielle sektors effektivitet og stabilitet, og hvilke problemstillinger sektoren står overfor i fremtiden.

På den baggrund vil følgende problemstillinger blive behandlet:

1.3.1 Har konsolidering øget effektiviteten i den finansielle sektor?

1.3.2 Har konsolidering øget stabiliteten i den finansielle sektor?

1.3.3 Har konsolidering øget den systemiske risiko?

På baggrund af ovenstående, vil følgende problemstilling vedrørende konsolidering i den finansielle sektor blive behandlet:

- Hvilke problemstillinger rejser det for den finansielle sektor at konsolidering er med til at øge den systemiske risiko?
- Hvilke initiativer er der taget for at imødekomme disse problemstillinger?

For at besvare ovenstående problemformulering, vil denne blive understøttet ved følgende underspørgsmål:

- Hvilke incitamenter har banker for konsolidering?
- Hvad er drivkræfterne bag konsolideringen?
- Hvad er effektivitet og stabilitet?
- Hvad er systemisk risiko?
- Hvad er koncentrationsskrøbelighed og koncentrationsstabilitet?

1.4 Afgrænsning

I dette afgangsprøjsjekt, vil følgende overordnede forhold ikke blive behandlet dybdegående.:

- Konkurrenceevne og øvrige konkurrencemæssige forhold.
- Udenlandske banker og filialer (gruppe 5 og 6)
- Pensions, forsikrings- og realkreditinstitutter
- Basel III/CRR og CRD-IV pr. d. 1. januar 2014.
- Afgangsprøjsjektet har til formål at foretage en sektorbetragtning, hvorfor der ikke vil blive udarbejdet dybdegående analyse i individuelle bankers opkøb og fusioner.

1.5 Metode

For at skabe en generel forståelse og overblik over de essentielle faktorer, som konsolideringen forventes at påvirke, vil jeg indlede mit afgangspjækt med en generel teoretisk beskrivelse af følgende emner:

- Baggrund for konsolideringen i et historisk perspektiv
- Hvad er konsolidering
- Bankernes incitamenter for konsolidering; herunder effektivitets- og stabilitetsincitamenter
- Myndighedernes rolle i konsolideringen
- Konsolideringens udefrakommende drivkræfter

Jeg har valgt at bruge Finanstilsynets hjemmeside som min primære kilde, da alt relevant information omkring den finansielle sektor er tilgængelig her. Jeg vil bruge Finanstilsynets gruppeinddeling af sektoren, markedsanalyser samt databasen over sektorens regnskaber. Ligeledes har jeg anvendt materiale såsom oplysninger om fusioner fra Finansrådet, og udviklingen i udlånsrenten, rentemarginalen og indlånsunderskuddet fra Nationalbanken. Jeg vil bruge tilgængeligt materiale fra de danske bankers hjemmesider, som vil være mit afgangspjækt relevant. Ved banker menes der også andelskasser og sparekasser, og ved Basel III henvises der også til EU's direktiver om kapitalregulering og kapitalkrav - CRR og CRD-IV.

Ad 1.3.1

Til besvarelse af min problemformulering vil jeg benytte mig af Finanstilsynets gruppeinddeling af sektoren til at beregne udviklingen i markedsandele i perioden 2005-2013. Efterfølgende vil jeg analysere hvordan det har påvirket koncentrationen ved at beregne Herfindahl-indekset.

Jeg vil redegøre for udvalgte bankers deltagelse i konsolideringen, og derefter sammenholde dem med udviklingen i koncentration og markedsandele.

Herefter vil jeg analysere udviklingen i sektorens indtjening og omkostninger, og hvilken påvirkning konsolideringen har haft på effektiviteten. Under samme analyse vil jeg belyse, hvordan nettorenteindtægterne påvirkes af udviklingen i renten samt rentemarginalen.

Samtidig vil analysen også belyse, hvilken betydning bankernes nedskrivninger har haft for resultat før skat og nedskrivningernes faktiske og relative størrelser.

Analysen vil blive udarbejdet særskilt for gruppe 1, gruppe 2 og gruppe 3-4, hvorefter nøgletallene sammenholdes med udviklingen i markedsandelene.

Ad 1.3.2

Efterfølgende vil jeg analysere udviklingen i sektorens kernekapital, for at undersøge hvordan konsolideringen har påvirket stabiliteten. Under samme analyse vil jeg undersøge hvilken betydning indlånsunderskud og gearing har haft for sektorens stabilitet, og hvilke faktorer der har påvirket den. Samtidig vil analysen uddybe, hvilken betydning nedskrivningerne og udlånsvæksten har haft for sektorens balance og egenkapital.

Ad 1.3.3

For at give et generelt billede af den systemiske risiko vil jeg redegøre for hvilke faktorer der spiller en afgørende rolle for den finansielle sektor. Samtidig vil jeg analysere hvordan konsolideringen, og ændringerne i koncentration i sektoren, har påvirket stabiliteten herunder den systemiske risiko. Jeg vil med udgangspunkt i hypoteserne om koncentrationsstabilitet og koncentrationsskrøbelighed, analysere hvilke faktorer fra hver hypotese, der gør sig mest gældende i den finansielle sektor.

Jeg vil derefter med udgangspunkt i det ovennævnte tydeliggøre udviklingen med de faktorer Det Systemiske Risikoråd benytter til at overvåge den systemiske risiko i sektoren.

Jeg vil herefter vurdere konsekvenserne af konsolideringens effekt på den systemiske risiko og hvilke problemstillinger der opstår. Efterfølgende vil jeg i min analyse belyse, hvilke initiativer der er taget for at løse disse problemstillinger.

Under hvert ovennævnte afsnit i min analyse, vil jeg opsamle mine resultater i delkonklusioner.

2. Teori og baggrund

2.1 Baggrund for konsolideringen i Danmark

Den danske banksektor har siden dens opståen i starten af 1800-tallet gennemgået mange ændringer. Den har bestået af forskellige institutioner som banker og sparekasser, som har været underlagt forskellige regler og love. Med tiden som sektoren udviklede sig, og der kom flere og flere aktører, har der naturligt opstået et behov for regulering og konsolidering af regler og love. Siden den første sparekasse der blev etableret i 1810 til etablering af den første bank i 1846 har udviklingen været støt stigende med etableringen af store institutioner som Sparekassen Bikuben og Privatbanken i 1857, Landmandsbanken i 1871, Københavns Handelsbank i 1873 og Andelsbanken i 1925. Deres ånd lever stadig i dag dog under andre navne efter adskillige fusioner.

Denne udvikling fortsatte indtil den toppede i 1975 med 253 banker fordelt på 75 banker og 178 sparekasser. Antallet af danske banker har siden da været i støt nedadgående retning i over tre årtier. I 1989 var antallet faldet til 197 og i 1999 var der opgjort til 186 banker.² I 2005 blev opgjort i alt 162 banker, og denne udvikling fra 1975 til 2005 svarer til et fald på 36% i antallet af danske banker over en periode på 30 år.

Udviklingen har siden 2005 fortsat i samme spor med tiltaget fart, da der i 2013 blev opgjort 84 danske banker. Altså en halvering af antallet af banker på bare 9 år.

De seneste 9 år har været præget af mange store begivenheder, som har sat deres aftryk på den finansielle sektor. Det er lige fra globalisering, ny regulering, teknologisk udvikling og mest af alt en finanskrisen. Begivenheder der alle har været med til at forme det finansielle landskab, hvor antallet af banker er faldet med rekordfart.

Der er dog flere nuancer i denne udvikling, hvor der på den ene side er udefrakommende begivenheder der er med til at påvirke sektoren, er der på den anden side også bankernes og samfundets interesser i at konsolidere den finansielle sektor. Med samfundet menes befolkningen/kunder, Finanstilsynet, Nationalbanken og staten.

Der tales ofte om den finansielle sektors effektivitet og stabilitet, hvilket også vil være et gennemgående tema i dette afgangprojekt. Når der tales om effektivitet så henvises der til

² Dansk Bankvæsen 2013

bankernes resultat før skat og indtjening pr. omkostningskrone. Ved stabilitet henvises der til bankernes kapitalgrundlag og risikoformer. Risikobegrebet vil dukke op under både effektivitet og stabilitet eftersom reducere af risiko kan være effektivt, da det bl.a. reducerer omkostninger til kapitalisering. Endvidere handler risiko også om stabilitet, særligt når vi taler om kapitalgrundlag og systemisk risiko.

Banker har som udgangspunkt primært en egeninteresse i at forbedre deres effektivitet, ved at forbedre indtjeningsevne og reducere deres risiko, hvilket kan opnås ved f.eks. at blive en større bank med flere produkter og flere kunder. Det afhænger naturligvis af den individuelle banks strategi og vision, og jeg vil antage, at dette er et mål for alle banker i større eller mindre omfang. Hvis en bank kan reducere sine omkostninger, tjene flere penge og/eller give sine kunder et billigere produkt, så bliver de belønnet af samfundet. Hvis en bank øger omkostninger til risikostyring, tjener færre penge og giver deres kunder et dyrere produkt, så bliver de ikke belønnet af samfundet. Det er stillet meget sort/hvidt op, da der naturligvis ikke er taget højde for markedstillid, funding mm., men det er blot for at tegne et billede af hvorfor banker har størst interesse i effektivitet, da belønningen er større end stabilitet.

Samfundet har derimod en stor interesse i både effektivitet og stabilitet, da begge dele kan være en gevinst eller en omkostning for samfundet. For samfundet er det en gevinst hvis bankerne drives mere effektivt, da kunderne får glæde af et billigere eller bedre produkt, og at det samtidigt bliver mere tilgængeligt. Stabilitet er en gevinst for samfundet, da ustabilitet kan være en stor omkostning i form af både velfærd og tillid til det finansielle system.

Det er netop dette samspil mellem effektivitet/stabilitet, den finansielle sektor/samfundet og udefrakommende faktorer der gør, at den igangværende konsolidering er beskrevet som et moderne fænomen. Der er mange forskellige kræfter på spil, der trækker i hver deres retning, og det er op til os som et samfund at finde en passende balance mellem effektivitet og stabilitet.

2.2 Hvad er konsolidering

Konsolideringsfasen er en del af en markedslivscyklus som kan observeres inden for mange industrier og markeder. Det er en livscyklus, der som regel gentager sig indenfor en given periode afhængig af markedets karakteristika. Ordet konsolidering har sin oprindelse fra det latinske *consolidare*, og betyder at gøre stærkere eller mere solid.

Ifølge litteraturen består den typiske konsolideringskurve af fire faser: En opstartsfasen med få aktører og stor vækst, en stordriftsfasen hvor det handler om vokse og markedsledere opstår, en fokuseringsfasen hvor kerneforretningen trimmes til og en balanceringsfasen hvor alliancer indgås pga. manglende vækstmuligheder.³

Opstartsfasen ligger tilbage i 1800-tallet og er ikke relevant. Rapporten fra G10 fra 2001 var bl.a. lavet på baggrund af konsolideringen op igennem 90'erne, hvor særligt stordriftsfasen udspillede sig. I Danmark havde vi fusionen mellem Danske Bank og BG Bank/Realkredit Danmark, som ultimativt satte Danske Bank i toppen af den finansielle sektor. Endvidere blev Unibank i 2001 købt af svenske Nordic Baltic Holding, som skabte det vi i dag kender som Nordea Bank Danmark. Denne del af fasen har fortsat op igennem 00'erne. På trods af landets størrelse, så befinder sektoren sig stadig i denne del af fasen særligt på grund af udvikling i informationsteknologien og udenlandske konsolideringsmuligheder.

Bankernes kerneforretning med ind- og udlån har ikke ændret sig markant de seneste mange år. Tilgængeligheden af netbanker og avanceret systemer til finansielle transaktioner ændret mulighederne for at opnå stordriftsfordele på anden vis. Der er i denne informationsalder dukket banker op der udelukkende opererer online, som udfordrer de etablerede fysiske banker på deres kerneforretning. Der er banker som har mulighed at investere i den nye teknologi og andre der måske ikke har kapitalen til det. Øget globalisering og flere regulatoriske krav stiller større krav til effektivitet, og her opstår der banker, der skal kigge udad for at finde løsninger for at forbedre deres indtjeningsevne.

Konsolideringsfasen er en vigtig fase, da den renser ud af usunde forretningsmodeller og efterlader i store træk kun de sunde forretninger: "en mands død er en anden mands brød".

³ The Consolidation Curve: <https://hbr.org/2002/12/the-consolidation-curve>

2.3 Bankernes effektivitet

Bankernes effektivitet kan måles på mange måder afhængig af detaljeringsgrad, da bankerne typisk har flere forskellige indtægtskilder og udgiftsposter. Indtægtskilder kan f.eks. være renteindtægter, handelsindtægter og gebyrindtægter. Udgiftsposter kan være renteudgifter og driftsomkostninger herunder personale- og øvrige driftsomkostninger. For at gøre det mere overskueligt at måle en banks effektivitet, så er disse oplysninger typisk aggregeret i et nøgletal "indtjening pr. omkostningskrone". Nøgletallet skal som et krav fra Finanstilsynet, opgøres af bankerne, da det indgår i Finanstilsynets nøgletalsdatabase. Det er en indikator der fortæller os om forholdet mellem indtjening og omkostninger, og vil typisk være oplyst i form af f.eks. "1,57" hvilket betyder at banken tjener 157 kr. for hver 100 kr. omkostninger. Ved ændringer i nøgletallet, er det dog nødvendigt at dykke ned i bankernes regnskab for at undersøge hvad der f.eks. har gjort at tallet er steget eller faldet. Dette nøgletal vil i afgangsprøjet være den primære indikator for bankernes effektivitet.

Der findes flere måder bankerne kan påvirke forholdet mellem deres indtjening og omkostninger. Individuelt kan de f.eks. vælge at hæve gebyrer på ydelser, reducere overflødig personale eller investere i nye og mere effektive IT-systemer. Alternativt kan de søge at fusionere med en anden bank for at opnå stordriftsfordele ved at få en større kundeportefølje eller kunne tilbyde flere produkter.

Til at starte med er det værd at pointere at finansielle produkter og services kan betragtes som hvilket som helst andet produkt. Produktets eller ydelsens effektivitet er altså summen af producent- og forbrugeroverskuddet i disse tjenester. Det betyder, at fusioner med henblik på forbedringer i effektivitet skal opfordres selvom udbyttet af forbedringerne ikke kommer kunderne direkte til gavn. Hvis der er relativt lempelige indgangsbarrierer til sektoren, så vil effektivitetsgevinsten før eller siden komme kunderne til gavn. Konkurrencemyndigheder vil højst sandsynligt betragte situationen anderledes, da de som regel koncentrerer sig om den øjeblikkelig udbudseffekt af en fusion.

Uanset betragtning af sektoren som en helhed, så findes der mange forskellige årsager til at fusionere to banker. Hvis du stiller to bankdirektører det samme spørgsmål, vil du højst sandsynligt få to meget forskellige svar. I praksis er der naturligvis meget specifikke årsager til opkøb og fusioner, men der er dog observeret nogle typiske trends indenfor fusioner, som finder sted i bl.a. konsolideringsfasen.

2.3.1 Stordriftsfordele

Når man taler om stordriftsfordele, så henvises der både til *"economies of scale"* og *"economies of scope"*.

Ved *scale* handler det om at blive større for at optimere f.eks. faste omkostninger til IT-platforme, hovedkontor eller varemærke ved at dele dem ud over en større kundebase. Der kan endvidere opnås effektivitet ved at sammenlægge overlappende funktioner og afdelinger. Ved *scope* handler det om at skabe bredde og derved skabe effektivitet. Det er krydssalg af produkter på tværs af forretningsområder, hvilket giver banken mulighed for at afsætte flere produkter til sin eksisterende kundebase.

Der har længe i sektoren været en debat omkring hvorvidt stordriftsfordele findes, da en større bank er tilsvarende dyrere at drive pga. øget kompleksitet. (Wheelock & Wilson, 2011) fandt på baggrund af deres analyse af data fra 1984-2006 beviser for, at banker opnår et afkast ved at blive større.

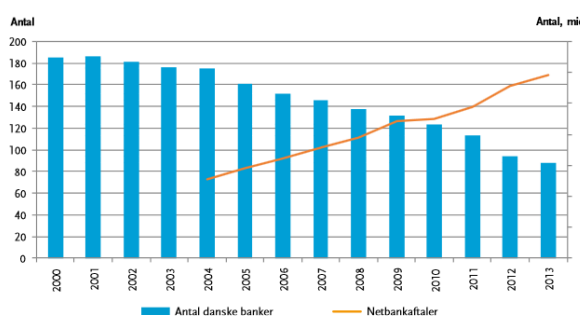
I forbindelse med G10's rapport blev der foretaget interviews med eksperter i G10-landene inkl. Australien og Spanien om hvilke incitament der har været mest afgørende i konsolideringen, og her var størstedelen enige om, at effektivisering ved stordriftsfordele har været den mest afgørende faktor⁴.

2.3.2 Teknologi

Udviklingen indenfor informationsteknologien har forbedret mulighederne for stordriftsfordele i produktionen af finansielle ydelser, hvilket skaber flere muligheder for effektivisering og skabe værdi igennem konsolidering. Der findes i dag meget avancerede systemer til aktie- og derivathandler samt risikostyring, hvilket kan være mere effektivt udviklet af store banker end tilkøbsordninger som mindre banker benytter sig af. Endvidere er der

Figur 1

Antal banker og netbankaftaler

Anm.: Netbankaftaler er både for private og virksomheder ultimo 2013. Ingen oplysninger fra før 2004.

Kilde: Finanstilsynet, bankernes EDB-centraler og Finansrådets beregninger.

Kilde: Finansrådet – Det Finansielle Danmark 2013

⁴ Group of Ten (2001), s. 98-113

kommet mange nye onlinemuligheder for servicering af kunder som f.eks. netbanker, onlinemøder og mobilbetaling, som underbygger stordriftsfordelen i forhold til det traditionelle filialnetværk⁵.

Derudover tilbyder teknologien i stor grad en automatisering af processer, som kan effektivisere særligt back-office funktioner

2.3.3 Diversifikation

Alt andet lige, så må en større bank altid have en lavere kreditrisiko end en mindre bank eftersom deres kundeportefølje er mere diversificeret. Det samme kan siges om en større banks øvrige risikostyringsfunktioner og aktivmasse, da alle kan påvirkes af denne diversifikationsgevinst, hvilket kan reducere omkostningerne til deres kapitalgrundlag.

2.3.4 Markedsandele

Afhængig af hvor svært det er for nye spillere at træde ind og ud af branchen, så vil store aktører i større grad have evnen til at påvirke prisfastsættelsen til deres fordel. Den klassiske teori om at større markedsandel, giver større markedsstyrke og monopolfordele.

Større markedsandel er også afgørende at kunne konkurrere om de bedste forretninger indenfor erhvervs- og investeringskunder. Det kan kræve, at organisationen har en vis størrelse, kapitalgrundlag og balance, hvor det handler om at have evnen til at indgå store forpligtelser såsom lines og have en tilstedeværelse på mange markeder.

En mere effektiv produktion som resultat af stordriftsfordele er altid i samfundets bedste interesse selvom den øget effektivitet ikke øjeblikkelig kommer kunderne til gode. De øvrige ovenstående faktorerers effekt på samfundet er ikke lige så tydelige, men det burde i de fleste tilfælde være positivt, da banken fjerner en markedsskævhed eller i finansielle termer udnytter en arbitrage.

Hvis en opkøbende bank evner at øge eller ændre produktionen i en anden bank som tidligere har haft dårlig ledelse, så bidrager det til effektiviteten.

⁵ Radecki, Wenninger, and Orlow (1997)

2.4 Bankernes stabilitet

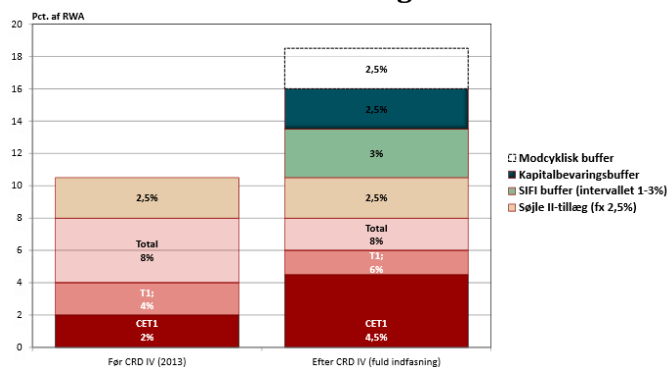
Bankernes stabilitet kan ligesom deres effektivitet måles på mange måder. Det er dog som regel kapitalgrundlaget der tænkes på, når man taler om bankernes stabilitet, da den er beregnet på baggrund af bankernes risici. Der er i forbindelse med indførelsen af Basel III, kommet en række nye krav til hvordan bankerne skal kapitaliseres for fremtiden. Både i dag og fremover er kravet, at banker skal have en solvens på mindst 8% af de risikovægtede aktiver. Kravet bliver dog i det nye system at den "egentlige kernekapital", som ikke inkluderer hybrid kernekapital, øges fra 2% til 4,5%, så kernekapitalen inkl. hybrid kernekapital fremover udgør 6%. Endvidere indføres der to kapitalbuffer, som er en kapitalbevaringsbuffer på 2%, og en modcyklisk buffer op til 2,5%. Derudover indføres der et særligt tillæg på op til 3% overfor SIFI⁶,

som betyder at systemisk vigtige banker skal holde en højere egentlig kernekapital end de øvrige banker.

Nøgletallet kernekapitalprocenten - altså tier 1 kapital divideret med risikovægtede aktiver vil i dette afgangsprøje være den primære indikator for bankernes stabilitet.

Ligesom med effektivitet så er kernekapitalprocenten en overordnet indikator for stabiliteten, og for at forstå de bagvedliggende risici, så er man nødt til at undersøge hvilke risikoaspekter der påvirker bankernes stabilitet. Der er aspekter af risiko som bankerne selv er med til at påvirke i deres daglige drift såsom indlånsunderskud, og andre som er en konsekvens af konsolideringen i sektoren såsom systemisk risiko. Jeg vil i de efterfølgende afsnit redegøre for fem risikoaspekter, som har spillet en rolle i forbindelse med konsolideringen i den finansielle sektor.

Figur 2

Kilde: Finanstilsynet

⁶ Systemic Important Financial Institutions

2.4.1 Indlånsunderskud

Bankernes kerneforretning i sin traditionelle form som indlån og udlån giver nogle fundamentale stabilitets problemer. Indlån i en bank, som giver kunder ret til øjeblikkelig adgang til pengene, bliver som oftest brugt til investeringer med relativ lang tidshorisont. Indlånsunderskud tvinger bankerne til at søge funding på de internationale markeder, og dette gør bankerne følsomme overfor markedsuroligheder, der påvirker likviditeten. Der skal ikke mere end et rygte om at en bank er insolvent til at udløse et såkaldt "bank run", som vi bl.a. så med Northern Rock i 2007. Det er en situation hvor alle kunderne kommer og vil hæve deres penge på én gang – en selvopfyldt profeti. Et bankkrak forårsaget af ekstreme likviditetsforskydninger er ikke effektivt for samfundet, hvis banken fundamentalt er solvent. Når bankerne søger at funde sig på de internationale markeder, så gør de sig afhængige af denne funding, hvilket er med til at øge smittefaren fra internationale kriser. Hvis hele betalingssystemet derefter er påvirket af sådan et nedbrud i banksektoren, vil prisen i samfundskontekst være meget større. Dette er også det særlige fænomen kaldet systemisk risiko, hvilket jeg beskriver under afsnittet systemisk risiko. Der var i årene op til finanskrisen så stor udlånsvækst i sektoren at indlånsunderskuddet i 2008 næsten udgjorde 600 mia kr.⁷ I forbindelse med Basel III indføres bl.a. to nye nøgletal, NSFR og LCR⁸, som i fremtiden skal være med til at skabe mere stabile kortsigtede og langsigtede strukturelle forhold for bankernes funding.

2.4.2 Kreditrisiko

Finanstilsynet definerer kreditrisiko som: *"Kreditrisiko er risikoen for, at instituttet lider tab som følge af, at en udlånskunde eller en anden modpart misligholder sine forpligtelser overfor instituttet."*

Som nævnt tidligere så er diversifikation ofte brugt som argument for konsolidering, da store banker med større kundeporteføljer har en mere diversificeret aktivmasse, hvilket betyder at de er mindre afhængige af enkelte lån. Dette gør dem også mere modstandsdygtige i turbulente tider overfor makroøkonomiske konjunkturer.

⁷ Nationalbankens balancestatistik for penge- og realkreditinstitutter, maj 2014

⁸ Net Stable Funding Ratio og Liquidity Coverage Ratio.

Dette er et aspekt som har været diskuteret i bl.a. USA, hvor der længe har været restriktioner for store bankkoncerner, der ønskede at etablere sig i flere stater. Op igennem 80'erne oplevede amerikanerne en deregulering inden for disse restriktioner, og endeligt i 1994 blev de sidste to love vedtaget, der gav mulighed for at etablere bankfilialer på tværs over statsgrænser.⁹ I dag opererer flere amerikanske banker på tværs af ti stater.

Der er mange fortalere som argumenterer for at dette giver mere stabile banker, da deres kundeportefølje er mere diversificeret pga. staternes forskellige konjunkturer, industrier og forretningsområder. Flere studier indikerer at geografiske ekspansioner kan bidrage til betydelig diversifikation¹⁰. Det var også denne tankegang man overførte til boligmarkedet op til subprime krisen, hvor man gik ud fra at diversifikationen i boligmarkedet var så stor, at selvom en stat oplevede en boligkrisen, så ville boligmarkedet i en anden stat kompensere for det. Ligesom i investeringsteorien (CAPM) er problemet med diversifikation, at den systematiske risiko (beta) og korrelationer i krisetider bevæger sig mod middelværdien, og derved eliminerer store dele af diversifikationsgevinsten.

Hvis man alene kigger på kreditrisikoen i Danmark, så arbejder de fleste banker normalvis under samme makroøkonomiske forudsætninger. Forudsætningerne ændrede sig under finanskrisen, da kreditrisikoen hos kunderne blev påvirket vidt forskelligt afhængig af landsdele bl.a. pga. boligmarkedets udvikling og arbejdsløshed. Krisen ramte nogle regioner hårdere end andre, hvorfor lokal- og regionalbanker i de hårdest ramte områder, alt andet lige, fik større udfordringer end de banker repræsenteret i vækstområder som f.eks. København. Endvidere var der op til finanskrisen generelt en stor udlånsappetit, hvilket resulterede i en lempeligere kreditpolitik, som medførte en undervurdering af bankernes kreditrisiko.

Derudover skulle mulighederne for at reducere kreditrisikoen, ved hjælp af øget diversifikation, være større ved at fusionere med banker i andre nordiske lande, da forskellen i makroøkonomiske vilkår er større. Vi har herhjemme et eksempel i Danske Bank, der primært opererer i Norden, men som i 2004 købte to irske banker. Det blev et dyrt eventyr på

⁹ (Berger, Kashyap, and Scalise, 1995)

¹⁰ (Hughes, Lang, Mester & Moon, 1996), (Demsetz & Strahan, 1997)

grund af krisen, og de valgte i 2015 at lukke bankerne og sælge låneporteføljen med store tab. Danske Bank er derudover også repræsenteret i Sverige, Norge og Finland, og i mindre grad Letland, Estland og Litauen.

2.4.3 Operationel risiko

Finanstilsynet definerer en banks operationelle risiko som *"Operationel risiko er en samlet betegnelse for finansielle virksomheders risiko for tab på grund af uhensigtsmæssige eller mangelfulde interne procedurer, menneskelige fejl, systemfejl eller eksterne begivenheder"*.

Operationel risiko er svært at kvantificere, men det er nemt at forestille sig, at risikoen stiger i takt med at organisationen vokser. Afstanden mellem ledelsen og den "operationelle" stab bliver større og administrative systemer bliver mere komplekse. Forretningsgange bliver mere omfattende og kravet til opdatering og vedligeholdelse af disse kræver flere ressourcer. Selvom at risikoen for fejl i systemerne ikke bliver større, så bliver flere og flere kunder afhængige af det samme system. Selvom der opnås større effektivitet med stordriftsfordele ved at sprede det samme system udover en større kundebase, så stiger risikoen for et stort systemnedbrud også.

Risikoen opstår ved den afhængighed der er ved at bruge et bestemt system, og der kan findes mange eksempler herhjemme på systemnedbrud hos bl.a. Danske Bank. Det er ikke alene omkostningstungt som en operationel omkostning for banken, men også en stor omkostning for hele samfundet, da betalingssystemer mm. kan sættes ud af drift for mange mennesker. Et andet aspekt er hvordan bankforretningens gennemsigtighed påvirkes når organisationen bliver større¹¹. Mere komplekse systemer og flere specialiserede afdelinger kan gøre det svært for en myndighed som Finanstilsynet, at få fuld indsigt i banken og identificere områder der kan medføre øget risiko. Den manglende gennemsigtighed kan betyde at det er svært at opdage potentielle kriser i tide. Den øgede kompleksitet i banker medfører også at risikostyring bliver dyrere. De seneste år med den endelige indførelse af Basel II, og særligt den igangværende indførelse af Basel III, har som konsekvens hævet underliggeren for banker i Europa og Danmark. De nye krav stiller stadig større krav til særligt

¹¹ Group of Ten (2001), s. 141

risikostyringsfunktionen, som betyder at de faste omkostninger ved at drive en bank er stigende og dermed sætter en bundgrænse for hvor lille en bank kan være.

2.4.4 "Too-big-to-fail"

De store bankers vigtighed for hele betalingssystemet, og den samfundsmæssige omkostning hvis de krakker betyder, at samfundet har en vis forventning om at de offentlige myndigheder vil gribe ind eller minimere konsekvenserne, såfremt de er på randen til et krak. Den officielle holdning fra regeringer kan være, at de ikke vil blande sig i bankernes kriser, men afhængig af bankens størrelse, så har vi set, at det har været i samfundets interesse at gribe ind. Fordelene ved at gribe ind og fastholde kortsigtet finansiell stabilitet vejes op i mod omkostningerne ved langvarigt tab af tillid til det finansielle system. Krakket af Lehman Brothers i 2008 bruges tit som eksempel på hvor store konsekvenser det kan have for samfundet. Dette fænomen hvor et krak har uoverskuelig store konsekvenser for samfundet, er ofte beskrevet som at en bank er blevet for stor til at krakke, "too-big-to-fail" og senest klassificeret som SIFI¹². Forventning om at de offentlige myndigheder altid vil hjælpe disse banker kan give anledning til uansvarlig adfærd eller *moral hazard* blandt bankens investorer. Der kan være en opfattelse af en implicit statsgaranti, der gør, at investorer ikke tager nok compensation for downside risikoen i deres strategier. De har alt at vinde fra en succesfuld investering og forventer at denne "garanti" kan begrænse konsekvenserne ved et krak. Dette kan lede til større risikoappetit blandt aktionærene. Kreditorer kan have svagere incitament til at analysere og overvåge banken pga. denne "garanti". Konsekvensen er, at kvaliteten i prisfastsættelsen af risikoen falder, og dermed skaber incitament for store banker til at øge deres risikoappetit. Det er naturligvis svært at sætte pris på den omkostning for samfundet at have banker som er for store til at krakke. Hvad er så sammenhængen mellem "too-big-to-fail" og konsolidering i den finansielle sektor? Det er vigtigt i denne kontekst at spørge hvornår en bank bliver for stor til at krakke. Det er naturligvis svært at fastsætte specifikke kriterier for det, men blot være opmærksomme på at der er et kritisk punkt for en banks vigtighed for økonomien og det

¹² Systemic Important Financial Institutions

finansielle system. I Danmark har Finanstilsynet valgt at udpegning skal ske på baggrund af andel af balance, udlån og indlån¹³.

Selvom det ikke er et decideret incitament for effektivisering eller markedsstyrke, så kan nogle banker søge at forøge deres værdi for at få adgang til denne implicite statsgaranti via konsolidering. Det er derfor vigtigt at kigge på den finansielle sektor og se om yderligere konsolidering vil forstærke denne problemstilling.

2.4.5 Systemisk risiko

Systemisk risiko er et udtryk, som bliver brugt i bredt omfang på trods af, at den kan være svær at definere og kvantificere. Det er en størrelse som de fleste kan forholde sig til, når man taler om det, men det er først et fænomen som bliver tydelig "når vi kan se det". G10's rapport fra 2001 bød på en definition af systemisk risiko.¹⁴

Definitionen understreger tre vigtige karaktertræk af systemisk risiko.

1. I første omgang skal den påvirke en "betydelig del" af det finansielle system – altså det er en risiko overfor det finansielle system som en helhed.
2. For det andet omfatter den systemiske risiko faren for, at det smitter fra en bank til mange andre – også kaldet smitterisiko. Til gengæld betyder det, at når man skal måle systemisk risiko bør fokusere på hvordan de negative udsving, der påvirker en eller flere banker, kan overføres til det finansielle system som en helhed – altså om sammenhængen mellem institutionerne.
3. Det tredje og sidste karaktertræk er situationer hvor systemisk risiko kommer til udtryk, "og vi kan se den" vil typisk være forbundet med meget negative makroøkonomiske virkninger uden hurtige og markante politiske reaktioner.

Med denne definition fra 2001 bliver det mere tydeligt, at den stadig relativ ustabile finansielle situation afspejler en systemisk krise.

¹³ Udpegning af systemisk vigtige finansielle institutter (SIFI) d. 24. juni 2014

¹⁴ Group of Ten (2001) s. 126

En bank kan altså enten have systemisk risiko via egen drift eller via følgevirkningerne bankens krak vil have på andre banker. Ved systemisk risiko menes der, at den risiko der er for at de problemer der opstår i banken bliver spredt til andre banker. Eftersom bankerne ofte har store positioner hos hinanden – særligt ved hjælp af derivater og kreditmarkedet – så har dette historisk vist sig at være en betydelig risikofaktor.

Konsolidering har modstridende effekter på systemisk risiko. På den ene side har store, veldiversificeret banker i princippet mindre behov for at eksponere sig ved f.eks. at låne på kreditmarkedet. Endvidere har de mulighed for at forbedre deres risikojusterede afkast og indtjening, og dermed reducere sandsynligheden for en systemisk krise ved hjælp af bedre kapitalisering.

Størrelsen af bankernes indbyrdes positioner, og dermed deres systemiske risiko, bør alt andet lige falde med øget koncentration i banksektoren, da de er mindre afhængige af udefrakommende likviditet. På den anden side så er store banker mere aktive på de finansielle markeder og i praksis stiger eksponeringerne her i takt med størrelse. Data fra USA indikerer at store, komplekse banker har større eksponeringer mod hinanden både i form af kortfristede lån og via derivater. Hvis dette generelt er tilfældet, så kan konsolidering føre til større systemisk risiko¹⁵. Disse modstridende effekter vil jeg undersøge nærmere når jeg i afsnit 6 kommer ind på to hypoteser om sammenhængen mellem konsolidering og systemisk risiko.

I Danmark er disse fem bankkoncerner udpeget af Finanstilsynet som Systemic Important Financial Institutions: Danske Bank, Nykredit Realkredit, Nordea Bank Danmark, Jyske Bank og Sydbank. Nykredit er udpeget på konsolideret grundlag, hvilket inkluderer deres bankforretning. DLR Kredit er udpeget på individuelt grundlag og er derfor holdt ude for definitionen af den finansielle sektor i denne sammenhæng, da der kun henvises til koncerner med bankforretning.

2.5 Myndighedernes rolle

Regeringen og de offentlige myndigheder – herunder Nationalbanken og Finanstilsynet har især vist sig at have en afgørende rolle i konsolideringen, da de både har beføjelserne til at

¹⁵ Group of Ten (2001), s. 140

stimulere konsolideringen, og begrænse bestemte typer af fusioner. Dette gør de bl.a. for at beskytte statens erstatningsansvar når det kommer til det finansielle systems sikkerhedsnet, herunder Nationalbankens rolle som "lender of last resort". Begrænsninger kan være afvisning af en fusion, hvor der forventes en uforholdsmæssig stor stigning i risiko eller hvor stigningen i markedsandele er uhensigtsmæssig.

Bankernes brancheorganisation Finansrådet stiftede i 2007 "Det Private Beredskab til Afvikling af Nødlidende Banker, Sparekasser og Andelskasser" eller "Det Private Beredskab" der havde til formål at træde til hvis banker blev nødlidende og nærmede sig en konkurs. Det var deres opgave at medvirke til at nødlidende banker på en kontrolleret måde blev afviklet og videreført til et andet pengeinstitut, som alternativ til en konkurs. Det gjorde de ved at tilføre midler eller stille garantier til dækning for indskydere og andre ikke-efterstillede kreditorer, samtidig med at de indhenter overtagelsestilbud fra andre banker. Beredskabet var dog ikke klar, da f.eks. BankTrelleborg fik problemer i 2008, hvilket medvirkede til, at statens rolle blev mere fremtrædende, da det hurtigt gik op for samfundet, at den finansielle sektor ikke kunne løse problemet alene.

2.5.1 Bankpakker

I perioden 2008-2012 blev der vedtaget fem bankpakker¹⁶, som skulle afhjælpe den kritiske situation. Bankpakken (Bankpakke 1), Kreditpakken (Bankpakke 2), Exitpakken (Bankpakke 3), Konsolideringspakken (Bankpakke 4) og Udviklingspakken (Bankpakke 5).

Bankpakke 1 blev vedtaget oktober 2008, hvilket betød at staten stillede en general statsgaranti overfor den finansielle sektor, hvor Det Private Beredskab stillede kaution for 10 mia. I forlængelse af bankpakke 1 blev Finansiell Stabilitet stiftet, som led i aftalen mellem staten og den finansielle sektor, og havde til formål at overtage og foretage kontrolleret afviklinger af nødlidende banker.

Bankpakke 2 blev vedtaget februar 2009, som havde til formål at polstre sektoren. Den skulle

¹⁶ <https://www.finansiellstabilitet.dk>

sikre at bankerne fortsatte med at låne penge ud, så finanskrisen ikke gik udover sunde virksomheder og husholdninger. Det gjorde de ved at stille 100 mia. til rådighed overfor sektoren som lån, som bankerne havde mulighed for at søge om, og benytte som hybrid kernekapital for at styrke deres kapitalgrundlag. Bankpakken indførte desuden en række restriktioner overfor bankerne der valgte at deltage vedr. udbyttebetaling og bonuslønninger.

Bankpakke 3 blev vedtaget oktober 2010, og var en exit-strategi for den danske stat. Den afløste den generelle statsgaranti i Bankpakke I, så staten ikke længere bar en økonomisk risiko i forbindelse med afvikling af nødlidende banker.

Bankpakke 4 blev vedtaget august 2011, og havde til formål at stimulere konsolideringen, hvilket de bl.a. gjorde ved at udvide den daværende medgiftsordning. Den nye medgiftsordning gjorde, at en opkøbende bank der valgte at overtage hele forretningen fra en nødlidende bank ville modtage en medgift fra Indskydergarantifonden plus et tilskud fra staten. En bank kunne også vælge kun at overtage en del af forretningen og dermed kun modtage medgift. Endvidere gav bankpakken fusionerende banker mulighed for at forlænge statsgarantier i forbindelse med obligationsudstedelser.

Bankpakke 5 blev vedtaget marts 2012, og havde flere formål end blot afhjælpe den finansielle sektor. Det mest afgørende i denne pakke for dette afgangsprøje var udskillelsen af FIH Erhvervsbanks ejendomsportefølje¹⁷. FIH lånte i 2009 og 2010 42 mia. kr. i forbindelse med Bankpakke II, og tilbagebetalingen af disse i 2012 og 2013 gav FIH så store udfordringer, at der var frygt for at deres kunder ville blive presset af situationen. FIH's portefølje af ejendoms lån blev overdraget til en selvstændig enhed og overtaget af Finansiell Stabilitet.

¹⁷ Finansiell Stabilitets meddelelse fra 2. marts 2012 - <https://www.finansiellstabilitet.dk>

2.6 Konsolideringens drivkræfter

Konsolideringen i Danmark har de seneste 9 år gennemgået en udvikling i stigende grad, hvor antallet af banker er blevet reduceret med 48%. Overordnet vil den primære faktor der afgør graden af konsolideringen, være de økonomiske forhold der påvirker de udfordringer, som bankerne står overfor. Finanskrisen har fungeret som en katalysator, da den helt ekstraordinært har presset bankernes effektivitet og stabilitet. Jeg vil i de efterfølgende afsnit redegøre for to væsentlige faktorer, som har været afgørende for konsolideringen de seneste 9 år: finanskrisen og regulering.

2.6.1 Finanskrisen

Op til finanskrisen havde alle banker kun oplevet en lang periode med stor fremgang på de finansielle markeder. Selvom IT-boblen ramte i 2001, så gik der ikke mere end et par år før stabilitet og tilliden til markedet var tilbage på det rekordhøje niveau. Boligmarkedet boomed, renteniveauet var lavt og der var stor vækst i samfundet. Dette øgede bankernes risikoappetit, som særligt 2005-2007 kom til udtryk i form af en stor udlånsvækst på 23% i gennemsnit. Dette gjorde at store dele af sektoren var ude og finde funding på de internationale kreditmarkeder for at følge med udviklingen. I perioden op til 2005-2007 havde sektoren et rekordhøjt resultat før skat og stort set ingen nedskrivninger på deres udlån.

Krisen ulmede allerede efter subprimekrisen i 2006, som menes at være katalysator til finanskrisen, som i mange øjne startede efter Lehman Brother's krak i 2008. Finanskrisen rystede de internationale finansmarkeder, og endte i den såkaldte "credit crunch". Det resulterede i at den ene bank efter den anden stod på række for at krakke pga. fastfrosne kreditmarkeder og ekstraordinær kapitalbelastning. I 2008 tabte bankerne 5,5 mia. kr. før skat, og nedskrivninger på dårlige udlån nåede ca. 28 mia. kr., hvilket svarer til en nedskrivningsprocent på 1 % i relative termer. I 2009 blev der sat ny rekord for tab før skat på 15,3 mia. kr. og nedskrivninger på 58 mia. kr. - en nedskrivningsprocent på 2,2%¹⁸. Det var særligt tab på erhvervskunder og ejendomsmarkedet, som gjorde udslaget for de store nedskrivninger i sektoren. Udviklingen betød at flere banker havde svært ved at

¹⁸ Finanstilsynets markedsanalyser for 2008 og 2009 - <https://www.finanstilsynet.dk/>

overholde solvenskravene, da deres kapitalgrundlag blev udhulet af de store underskud. Nogle banker løste selv udfordringerne ved at fusionere med andre banker og andre var nødsaget til at blive overtaget af Finansiell Stabilitet.

2.6.2 Regulering

Implementeringen af Basel II var planlagt til at ske i perioden 2007-2010, og var op til krisen blevet rost for sin mere komplekse og præcise tilgang til regulering af de finansielle virksomheder.

Man kan enten tale om god eller dårlig timing, når det kommer til implementeringen. Det var god timing da man kan sige, at finanskrisen fremhævede direktivets svagheder, og gav BIS mulighed for at revidere deres anbefalinger. Det var dårlig timing eftersom det lagde et ekstra pres på bankerne, som i forvejen kæmpede med en finanskris, og nu skulle til at gøre sig klar til implementering af nye regulativer. Basel II er bl.a. blevet kritiseret for at have gjort krisen værre¹⁹.

I 2010 offentliggjorde BIS deres reviderede anbefalinger i form af Basel III, som havde fokus på mange af de problemstillinger, der opstod under finanskrisen såsom "bank runs" og den systemiske risiko. Formålet med Basel II var naturligvis at sikre finansiell stabilitet, og ved at øge kravene til kapital-, likviditets- og risikostyring hævdede de på samme tid også underliggeren for hvad det koster at drive en bank.

¹⁹ <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2008/06/pdf/saurina.pdf>

3. Konsolidering i den finansielle sektor

Jeg vil i dette afsnit indlede med at redegøre for udviklingen i den finansielle sektor ved at undersøge hvem der har deltaget i konsolideringen. Jeg vil derefter analysere hvilken betydning det har haft for antallet af banker, og hvordan det har påvirket sektorens markedsandele og koncentration. Til dette formål vil jeg benytte Finanstilsynets grupperinger til at gennemgå hver gruppes deltagelse ved at fremhæve de mest betydningsfulde begivenheder.

Størrelsesgruppering af banker

Finanstilsynet opdeler sektoren i fire grupper baseret på deres arbejdende kapital, som består af bankernes indlån, udstedte obligationer, efterstillede kapitalindskud og egenkapital.

Grupperne er indledt således:

- Gruppe 1 har en arbejdende kapital over 65 mia. kr.
 - i. *Danske Bank, Nordea Danmark, Nykredit, Jyske Bank og Sydbank*
- Gruppe 2 har en arbejdende kapital over 12 mia. kr.
 - i. *Spar Nord Bank, Arbejdernes Landsbank, Vestjysk Bank mfl.*
- Gruppe 3 har en arbejdende kapital over 250 mio. kr.
 - i. *Lån og Spar Bank, Sparekassen Vendsyssel, Nørresundby Bank mfl.*
- Gruppe 4 har en arbejdende kapital under 250 mio. kr.
 - i. *Faster Andelskasse, Vistoft Sparekasse, Flemløse Sparekasse mfl.*

3.1 Hvem har deltaget i konsolideringen?

Gruppe 1:

❖ *Danske Bank*

Danske Bank meldte allerede ud i 2007, at de ikke havde til hensigt at deltage i konsolideringen, efter købet af Sampo Bank i Finland for over 30 mia. kr. Det blev begrundet med at kapitalen var spændt hårdt, og at deres primære strategi var at vokse i Nordeuropa²⁰.

²⁰ <http://www.business.dk/investor/danske-bank-melder-sig-ud-af-bank-konsolidering>

✓ *Nykredit*

Nykredit Bank var i perioden 2005-2007 en del af Gruppe 2, og overgik i 2008 til at være en Gruppe 1 bank. Nykredit opkøbte i 2008 Forstædernes Bank (Gruppe 2).

✓ *Nordea*

Nordea opkøbte i 2008 dele af Roskilde Bank (Gruppe 2) fra Finansiell Stabilitet, og opkøbte i 2009 store dele af Fionia Bank (Gruppe 2). Samlet overtaget 132.500 kunder; 84.500 fra Fionia Bank og 48.000 fra Roskilde Bank.²¹

✓ *Jyske Bank*

Jyske Bank overtog i 2011 dele af Fjordbank Mors og i 2013 Spar Lolland. Samlet overtaget 143.000 kunder; 47.000 fra Fjordbank Mors og 96.000 fra Spar Lolland.²²

✓ *Sydbank*

Sydbank valgte i februar 2008 at opkøbe og fusionere med BankTrelleborg (Gruppe 3). Det fremgår alene at Sydbank har overtaget udlån for 5 mia. kr. og indlån for 2 mia. kr.²³

▪ *FIH Erhvervs Bank*

FIH Erhvervsbank gik fra Gruppe 1 til Gruppe 2 i 2011. I forbindelse med Bankpakke 5 blev deres ejendomsportefølje på 16 mia. kr. overtaget af Finansiell Stabilitet, og i 2013 havde de reduceret deres arbejdende kapital med 70%.

Gruppe 2:

✓ *Sparekassen Sjælland*

Sparekassen Sjællands opkøb af Max Bank i 2011 var den første efter indførelsen af Bankpakke IV, og var med til at føre en Gruppe 2 og Gruppe 3 bank sammen.

²¹ Nordea selskabsmeddelelse 29-09-2008 og Nordea Danmark Årsregnskab 2009

²² Jyske Bank Årsregnskab 2011 og 2013

²³ Sydbank Årsregnskab 2008

✓ *Vestjysk Bank*

Vestjysk Bank havde i 2008 et travlt år med både en fusion med Ringkjøbing Bank og opkøb af Bonusbanken, hvilket fordoblede deres arbejdende kapital. Endvidere fusionerede Vestjysk Bank med Aarhus Lokalbanc i 2012. Alle tre "transaktioner" foretaget i Gruppe 3.

✓ *Spar Nord Bank*

Spar Nord Bank var med til at overtage dele af Roskilde Bank i 2008, og indgik derudover en fusion med Spar Bank (Gruppe 2) i 2012. De overtog 30.000 kunder fra Roskilde Bank.²⁴

✓ *Arbejdernes Landsbank*

Arbejdernes Landsbank var med til at overtage 16.000 kunder fra Roskilde Bank.²⁵

▪ *Roskilde Bank og Amagerbanken*

Roskilde Bank krakkede i 2008 og blev overtaget af Nationalbanken og Det Private Beredskab, da lovgrundlaget for Finansiell Stabilitet endnu ikke var vedtaget. Aktiverne blev efterfølgende overtaget af henholdsvis Nordea, Spar Nord Bank og Arbejdernes Landsbank.

Amagerbanken krakkede i 2011 og blev igennem Finansiell Stabilitet overdraget til BankNordik. Udenlandske banker herunder færøske banker indgår i gruppe 5, som ikke behandles i dette afgangprojekt.

Gruppe 3 og 4:

✓ *Fjordbank Mors*

I 2010 fusionerede Morsø Sparekasse og Morsø Bank, og blev til Fjordbank Mors. Dette sikrede dem en samlet arbejdende kapital på 11,9 mia. kr., og var dermed meget tætte på at overgå til Gruppe 2. Fusionen skete efter, at Sparekassen Morsø havde været i søgelyset for bankens dårlige økonomi. Allerede i 2011 fik Fjordbank Mors frataget sin banklicens, og overgik til Finansiell Stabilitet. Jyske Bank overtog samme år størstedelen af bankens aktiver.

²⁴ Spar Nord Bank Årsregnskab 2008

²⁵ Arbejdernes Landsbank Årsregnskab 2008

✓ *Jutlander Bank*

I 2014 fusionerede Sparekassen Himmerland og Sparekassen Hobro og blev til Jutlander Bank, hvilket resulterede i at de overgik til at være en del af Gruppe 2, hvor de erstattede Danske Andelskassers Bank der gik til Gruppe 3.

Jutlander Bank fremgår af Finanstilsynets gruppering i 2013, hvorfor den er medtaget i listen. Fusionen var under udarbejdelse i 2013 og blev offentliggjort d. 6. januar 2014.

✓ *Nordjyske Bank*

Nordjyske Bank opkøbte i 2009 Løkken Sparekasse, der samme år var blevet overdraget til Finansiell Stabilitet pga. økonomiske vanskeligheder. Derudover fusionerede Nordjyske bank med Øster Brønderslev Sparekasse i 2010.

✓ *Fynske Bank*

Vestfyns Bank og Sparekassen Svendborg offentliggjorde i 2013, at de ville fusionere under det nye navn Fynske Bank.

▪ *ebh bank*

ebh bank var en af de første store banker i Gruppe 3 til at have finansielle problemer i forbindelse med finanskrisen i 2008, og blev november 2008 overdraget til Finansiell Stabilitet.

3.2 Konsolideringens hakkeorden

Udviklingen i sektoren er nærmest sket i form af en hakkeorden, hvor Gruppe 2 søgte at fusionere med andre i Gruppe 2 eller Gruppe 3. Gruppe 3 søgte at fusionere med andre i Gruppe 3 eller 4 osv. Det er der også en vis fornuft i, da en bank i Gruppe 1 eller Gruppe 2 sjældent vil kunne opnå en stordriftsfordel ved at købe en bank i Gruppe 4. En bank i Gruppe 3 har som regel heller ikke kapaciteten til at overtage fra Gruppe 2. Det bidrager dog til et "race to the top", hvilket kan bidrage til problematikken omkring bankernes stræben efter "too-big-to-fail" effekten.

Et eksempel på ovenstående er Sparekassen Lollands udvikling fra 2005 til 2013. Sparekassen Lolland var i 2005 en gruppe 3 bank med en arbejdende kapital på 4,5 mia. kr. De købte i 2005 Finansbanken, som på det tidspunkt også var en gruppe 3 bank. Finansbanken blev drevet som et selvstændigt selskab frem til 2010, hvor Sparekassen Lolland købte Finansnetbanken fra EIK Bank, der samme år var overgået til Finansiell Stabilitet. Sparekassen valgte herefter at fusionere under det fortsættende navn Spar Lolland. På dette tidspunkt i 2010 var deres arbejdende kapital vokset til 10 mia. kr. I 2011 overgik Sparekassen Lolland til Gruppe 2, da deres arbejdende kapital oversteg 12 mia. kr.

Allerede året efter i 2012 indledte Finanstilsynet en ordinær undersøgelse af bankens kreditter, hvilket resulterede i at Spar Lolland blev pålagt så store nedskrivninger at banken ikke længere kunne fortsætte driften. I 2013 overtog Jyske Bank alle aktiver, forpligtelser og den fortsatte drift. På trods af et fejlet forsøg på at nå "toppen", så tog det "aktiverne" i Sparekassen Lolland 9 år, at gå fra Gruppe 3 til at blive en del af Gruppe 1's samlede aktiver.

Som nævnt i indledningen fik konsolideringen i finanssektoren allerede stor opmærksomhed tilbage i 90'erne og op igennem 00'erne, og hvis vi kigger tilbage på før finanskrisen, så har der længe været et ønske om større grad af konsolidering i sektoren. Årene op til finanskrisen var dog også kendetegnet af år hvor bankerne satte konstant nye rekorder for indtjening bl.a. ved hjælp af stor vækst og et boomende boligmarked (bilag 5). Det var relativt nemt for selv de mindste banker at tjene mange penge, da markedet var i så høj vækst.

Der var altså ikke et skrigende behov for fusioner i mellem banker, og de var måske ikke så efterspurgt af små bankers aktionærer eller garantanter, da der også var andre interesser på spil som at forblive selvstændig og lokal. Der var naturligvis fusioner i perioden op til 2005 såsom fusionen mellem Danske Bank og BG Bank/Realkredit Danmark, men faktum er at antallet af banker kun faldt med 17% i de foregående 9 år i perioden 1996 – 2005.

I perioder med høj vækst kan det derfor være svært at adskille de sunde banker fra de usunde banker. Dette understreger blot, at finanskrisen har fungeret som katalysator for konsolideringen, da det blev mere tydeligt hvem der drev en sund bankforretning med bl.a. god kreditkvalitet, selvom alle banker naturligvis blev udfordret af krisen.

Konsolideringsprocessen ændrede dog delvis karakter fra effektivisering til nødværge, da BankTrelleborg som den første bank i 2008 fik alvorlige problemer og valgte at fusionere med Sydbank.

3.3 Konsolideringens påvirkning på sektoren

I de efterfølgende afsnit vil jeg analysere hvordan den finansielle sektor har udviklet sig 2005-2013 ved at benytte statistisk materiale fra Finanstilsynet og Finansrådet. Perioden er valgt for at gøre tallene direkte sammenlignelige, da regnskabsreglerne i 2004 blev ændret i henhold til indregning og værdiansættelse²⁶.

For at analysere hvordan konsolideringen har påvirket den finansielle sektor, vil jeg benytte den samme opgørelsesmetode af grupperne, og anvende den arbejdende kapital til beregne markedsandele. Markedsandelene vil også lægge fundamentet for beregningen af udviklingen i koncentrationen, som jeg vil kigge nærmere på i afsnit 3.6.

3.3.1 Arbejdende kapital

Jeg vil først undersøge hvordan den samlede arbejdende kapital i den finansielle sektor har udviklet sig, som vil ligge til grund for beregningen af markedsandele. Tallene er opgjort pr. 31. december. Arbejdende kapital består af bankernes indlån, udstedte obligationer, efterstillede kapitalindskud og egenkapital.

Tabel 1: Udvikling i arbejdende kapital

<i>Mia kr.</i>	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Arbejdende kapital</i>	1.750	1.972	2.410	2.595	2.701	2.635	2.508	2.489	2.438
<i>Indekseret</i>	100	113	138	148	154	151	143	142	139

Egne beregninger på baggrund af Finanstilsynets gruppering af banker

Den arbejdende kapital har fra 2005-2013 udviklet sig med 39 % og i gennemsnit med 4,3% om året. Fra 2006 til 2007 steg den arbejdende kapital med 438 mia. kr., som var medført af en stigning i bankernes indlån med 25 % svarende til 328 mia. Ifølge Finanstilsynets kommentering af markedsudviklingen i 2007, skete dette for at kompensere for periodens stigende indlånsunderskud særligt pga. den kraftige udlånsvækst i 2005-2007.²⁷

²⁶ Orientering om ændrede regnskabsregler:

<https://www.finanstilsynet.dk/upload/Finanstilsynet/Mediafiles/newdoc/rapporter/6/Pengeinstitut.pdf>

²⁷ <https://www.finanstilsynet.dk/da/Tal-og-fakta/Statistik-noegletal-analyser/Analyser/MU-2007/Markedsudvikling-2007-pengeinstitutter.aspx>

Den stigende tendens i den arbejdende kapital fortsatte i 2008-2009 særligt pga. Bankpakke II²⁸, der gav bankerne mulighed for at optage statslig hybrid kernekapital, som indgår i efterstillet kapitalindskud. Den opadgående tendens toppede i 2009 med en arbejdende kapital på 2.701 mia. kr., der siden bevægede sig imod 2007-niveauet bl.a. pga. tilbagebetaling af den hybride kernekapital og reducering af udstedte obligationer.

3.4 Udvikling i antallet af banker

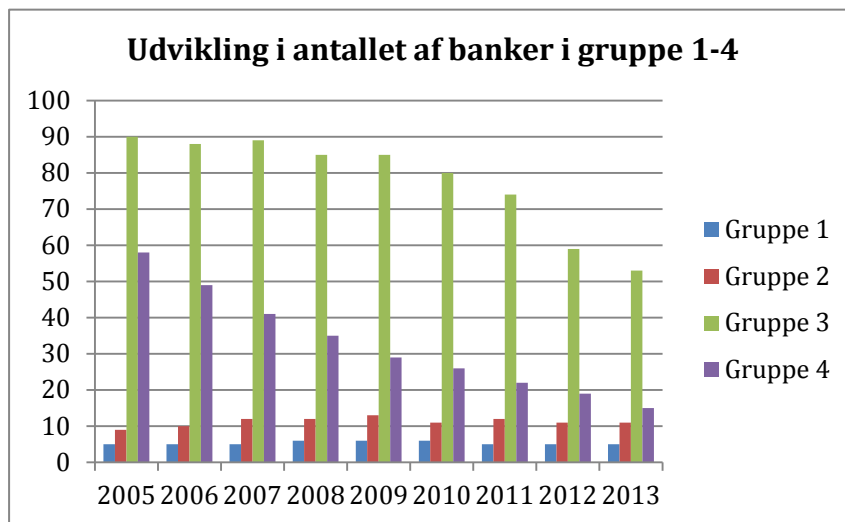
Tabel 2: Antal banker

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Antal banker	162	152	147	138	133	123	113	94	84

Udarbejdet på baggrund af Finansrådets sektortal

Hvis der alene kigges på antallet af banker indenfor de fire grupper, så fremgår det af nedenstående figur 3, at det primært er gruppe 3 og gruppe 4 som har oplevet de største ændringer i årene 2005-2013. Det fremgår af figur 3 at antallet af banker i gruppe 3 blev reduceret med 37 banker fra 90 til 53 svarende til et fald på 41%. Udviklingen i gruppe 3 tog fart efter finanskrisen, og faldt særligt i perioden 2010-2013 med 27 banker. Udviklingen i Gruppe 4 startede allerede i 2006, og siden reduceret med 43 banker fra 58 til 15 svarende til et fald på 74%.

I samme periode har gruppe 1 forblevet uændret med 5 banker, og gruppe 2 er vokset fra 9 til 11 banker.

Udarbejdet på baggrund af Finansrådets sektortal - <http://www.finansraadet.dk/Tal--Fakta/Pages/statistik-og-tal/pengeinstitutter,-filialer-og-ansatte.aspx>

²⁸ Kreditpakken (Bankpakke II) - Link: <https://www.finansielstabilitet.dk/Default.aspx?ID=151>

3.5 Udvikling i markedsandele

Forneden fremgår det af tabel 3, hvordan markedsandelene i de forskellige grupper er fordelt, og har udviklet sig. Det fremgår at gruppe 1 og 2 i perioden 2005-2013 har øget deres markedsandele med 4,8%, som naturligvis har været på bekostning af Gruppe 3 og 4. Hvis der alene kigges på markedsandele, så er det tydeligt at se at gruppe 3 og 4 har været mest påvirket af konsolideringen, og at det primært er gruppe 3 som har mistet markedsandele til gruppe 1 og 2. Bankerne i Gruppe 4 udgør generelt en meget lille del af den samlede sektor, og dette kommer bl.a. også til udtryk i Finanstilsynets markedsanalyser, hvilket oftest kun fokuserer på gruppe 1-3.²⁹

Tabel 3: Markedsandele i gruppe 1-4

Procentvise andele	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gruppe 1	80,40	79,35	78,93	81,57	80,72	80,55	79,06	81,32	83,44
Gruppe 2	8,13	9,21	10,57	8,94	9,74	8,98	11,50	11,12	9,90
Gruppe 3	11,14	11,19	10,30	9,33	9,42	10,35	9,34	7,46	6,59
Gruppe 4	0,33	0,26	0,19	0,15	0,12	0,12	0,11	0,11	0,07
Gruppe 1-2	88,53	88,55	89,50	90,52	90,46	89,54	90,55	92,44	93,34
Antal fusioner ³⁰	12	9	11	9	8	10	13	18	5

Udarbejdet på baggrund af Finanstilsynets grupperinger af banker.

Oplysninger om fusioner er udtrukket fra Finansrådets oversigt ekskl. navneændringer og omdannelser til aktieselskab.

Link: <http://www.finansraadet.dk/Tal--Fakta/Pages/fusioner-og-nye-navne.aspx>

Samlet set har Gruppe 1 siden 2005 øget markedsandele med 3% og antallet af gruppe 1 banker er uændret med 5 stk. Det er værd at bemærke at Jyske Bank står for næsten halvdelen af den udvikling med en forøgelse af markedsandele med 1,3%.

²⁹ <https://www.finanstilsynet.dk/da/Tal-og-fakta/Statistik-noegletal-analyser/Analyser/MU-2014/MU-pengeinsitutter-2013.aspx>

³⁰ Finansrådets opgørelse over fusioner:

<http://www.finansraadet.dk/Tal--Fakta/Pages/fusioner-og-nye-navne.aspx>

Samlet set har gruppe 2 siden 2005 øget markedsandele med 1,8% og antallet af gruppe 2 banker er steget med 22% fra 9 til 11. Gruppe 1-2 bestod i 2013 af 16 banker og udgjorde 93,3% af sektoren.

Samlet set har gruppe 3 og 4 siden 2005 mistet 4,8% markedsandele og antallet af gruppe 3 og 4 banker er samlet reduceret med 54%. Gruppe 3-4 består i dag af 68 banker og udgør omkring 6,7% af sektoren.

Som det fremgår af tabel 4, så udgør Danske Bank 52,4% af sektoren, hvilket gør dem til den ubetridte markedsleder. Det er derfor ikke muligt at komme udenom, at deres udvikling og handlinger har stor betydning for den finansielle sektor, selvom de ikke har deltaget aktivt i konsolideringen.

Tabel 4: Markedsandele i gruppe 1

<i>Procentvise andele</i>	2013
Danske Bank	52,4
Nordea Bank Danmark	15,6
Jyske Bank	7,2
Nykredit Bank	4,4
Sydbank	3,9

Udarbejdet på baggrund af Finanstilsynets gruppering af banker

3.6 Udvikling i koncentration

For at analysere hvordan konsolideringen har påvirket koncentrationen i sektoren vil jeg benytte samme opgørelsesmetode af grupperne baseret på den arbejdende kapital til beregne markedsandele og koncentration. Til beregning af koncentration vil jeg benytte Herfindahl-Hirschman Indeks (HHI), som er en anerkendt metode der bl.a. er hyppigt brugt i forskningen i konsolidering. Metoden er som følgende:

$$H = \sum_{i=1}^N s_i^2$$

Hvor s_i er markedsandelen af bank i og N er antallet af banker. HHI beregnes ved at summe kvadratet af de individuelle bankers markedsandele og lægger dermed en forholdsmæssig større vægt til store markedsandele.

Et eksempel på dette med tre banker med henholdsvis 50%, 30% og 20% markedsandele:

$$H = 0,5^2 + 0,3^2 + 0,2^2 = 0,38$$

Procenterne kan benyttes som ovenstående eller som hele tal hvor 0,5 er 50. Jeg har valgt at benytte hele tal for bedre at kunne sammenligne med litteraturen.

$$H = 50^2 + 30^2 + 20^2 = 3800$$

HHI benyttes til beregning af koncentration i sektoren, men koncentrationen skal defineres inden indekset kan fortælle os noget om den. Det amerikanske Justitsministerium udsendte i 2010 retningslinjer for fusioner og konsolidering, og heri definerer de bl.a. koncentration i henhold til HHI således³¹:

Ukoncentreret marked:	HHI under 1.500
Moderat koncentreret marked:	HHI mellem 1.500 og 2.500
Stærkt koncentreret marked:	HHI over 2.500

³¹ Horizontal Merger Guidelines, afsnit 5.3: <http://www.justice.gov/atr/public/guidelines/hmg-2010.html>

Endvidere er følgende standarder benyttet ved analyse af fusioner og deres betydning for koncentrationen i markedet:

Lille ændring i koncentrationen: Fusioner der påvirker HHI med mindre end 100 point har sandsynligvis ikke negative virkninger på markedet, og giver normalvis ikke anledning til yderligere analyse.

Ændring i moderat koncentreret marked: Fusioner der påvirker HHI med mere end 100 point i et moderat koncentreret marked giver anledning til analyse af problemstillinger og mere kontrol.

Ændring i stærkt koncentreret marked: Fusioner der påvirker HHI med en stigning på mellem 100 og 200 point i et stærkt koncentreret marked giver anledning til analyse af problemstillinger og mere kontrol. Fusioner med en stigning på over 200 point antages for at være udelukkende for markedsstyrke.

Formålet med dette værktøj er ifølge rapporten en måde på at identificere fusioner, der potentielt kan bekræfte eller forstærke de problemstillinger, der opstår ved øget koncentration.

3.7 Har konsolideringen øget koncentrationen?

I beregningerne jf. tabel 5, er det tydeligt at se, at den finansielle sektor i Danmark i forvejen er stærkt koncentreret, hvilket betyder at ændringer på mellem 100 til 200 point i HHI, ifølge giver anledning til analyse af problemstillinger og mere kontrol.

Tabel 5: Herfindahl-indeks

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
HHI	3.027	2.953	3.045	3.068	2.930	2.831	2.785	3.002	3.091
Antal fusioner ³²	12	9	11	9	8	10	13	18	5

Oplysninger om fusioner er udtrukket fra Finansrådets oversigt ekskl. navneændringer og omdannelser til aktieselskab.

Link: <http://www.finansraadet.dk/Tal--Fakta/Pages/fusioner-og-nye-navne.aspx>

Koncentrationen i den finansielle sektor lå fra 2005-2008 relativt stabil med et gennemsnit på 3023 HHI, og et gennemsnit på 10 fusioner om året. Dette ændrede sig i 2009, hvor koncentrationen begyndte at falde i takt med at finanskrisens store nedskrivninger begyndte at ramme sektoren. Særligt Gruppe 2 og Gruppe 3 banker blev ramt af disse, hvilket kom til udtryk i at koncentrationen de efterfølgende 2 år faldt med 145 point, hvor antallet af fusioner ikke oversteg de foregående år. Der skete i denne periode en række migreringer i mellem grupperne, som skabte en større spredning i sektoren. Nogle banker blev overtaget af Finansiell Stabilitet, som gjorde at den nødlidende del af forretningsomfanget, ikke fremgik af sektorens samlede arbejdende kapital.

I 2011 efter Bankpakke 4, også kendt som "Konsolideringspakken", blev vedtaget, tiltog konsolideringen med 13 fusioner i 2011 og 18 fusioner i 2012. Dette resulterede i at HHI steg med 217 point på et år, hvilket var den største stigning i perioden. I denne periode blev dele af de nødlidende banker opkøbt af banker i sektoren, hvilket tilbageførte den tidligere manglende arbejdende kapital til sektoren. På trods af et rekord lavt niveau af fusioner i 2013 fortsatte koncentrationen i sektoren med at stige med 89 HHI. Dette var året, hvor Jyske Bank overtog Spar Lolland, og FIH fik adskilt sin ejendomsportefølje. Kombinationen af tilført markedsandele til Gruppe 1 samt udtræk af forretningsomfang har påvirket koncentrationen. Udviklingen i 2005-2013 har betydet at koncentrationen i sektoren er steget med 64 HHI, hvilket i henhold til det amerikanske Justitsministeriums retningslinjer ikke er en stigning, der normalt giver anledning til analyse af problemstillinger og mere kontrol. Dette harmonerer med udviklingen i antallet af banker, hvor det primært har berørt Gruppe 3 og 4.

³² Finansrådets opgørelse over fusioner:

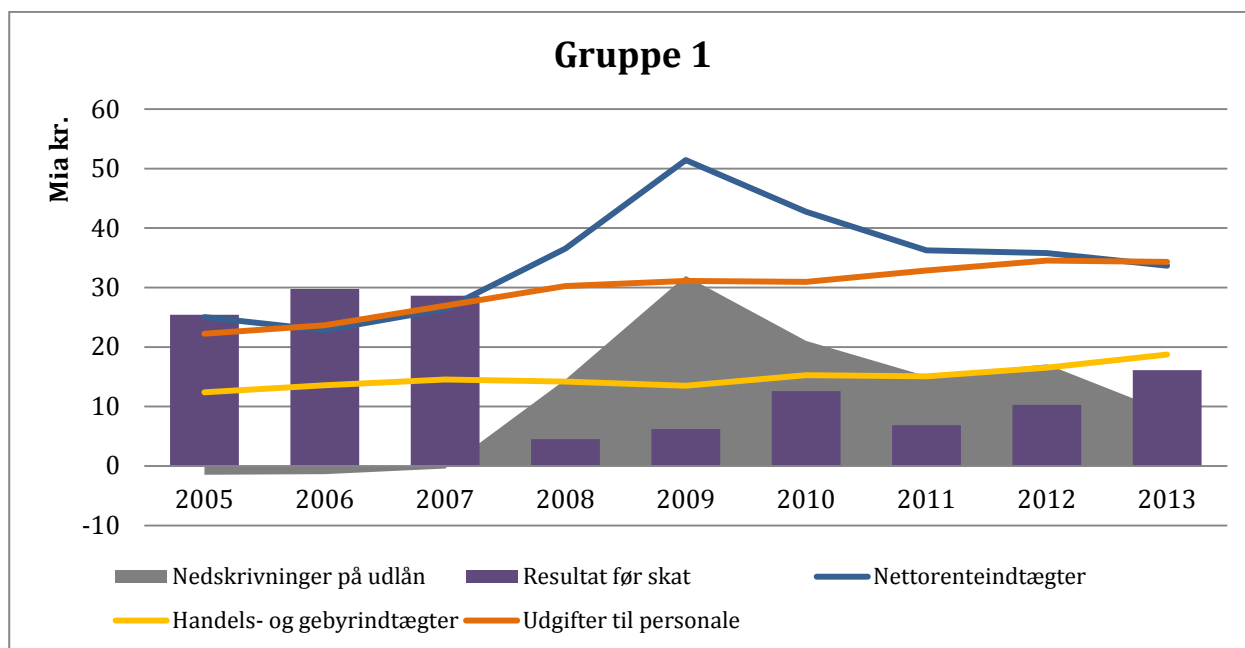
<http://www.finansraadet.dk/Tal--Fakta/Pages/fusioner-og-nye-navne.aspx>

4. Konsolidering og effektivitet

I det efterfølgende afsnit vil jeg analysere hvilken betydning perioden under konsolideringen har haft for den finansielle sektors effektivitet. Dette vil jeg gøre ved at analysere udviklingen i sektorens indtjening pr. omkostningskrone, og herunder hvilke faktorer der har påvirket forholdet mellem indtjeningen og omkostningerne. Disse faktorer er: resultat før skat, nedskrivninger, nettorenteindtægter, handels- og gebyrindtægter og udgifter til personale. Jeg vil sideløbende sammenholde disse oplysninger med generelle tendenser i samfundet som f.eks. renteutviklingen (bilag 8) og Finanstilsynets observationer.

Denne gennemgang vil jeg lave for henholdsvis gruppe 1, gruppe 2 og gruppe 3-4, hvorved jeg vil sammenholde det med ændringerne i markedsandele for at analysere om konsolideringen har haft en betydning for sektorens effektivitet. Jeg vil dække perioden 2005-2013 med særlig fokus på udviklingen fra 2009-2013, hvor krisen var ved sit højeste.

Beregningerne er lavet på baggrund af Finanstilsynets database af bankernes regnskaber. I beregningen af grupperne er der taget højde for udskiftning i de individuelle grupper, så udviklingen afspejler konsolideringens dynamik. Nøgletallene indtjening pr. omkostningskrone samt nedskrivningsprocenter for grupper er indhentet fra både Finanstilsynet eller bankernes årsregnskaber.

Gruppe 1

Figur 4

2005-2007: "Kraftig udlånsvækst"

I disse år satte gruppen konstant nye rekorder for resultat før skat, der i gennemsnit udgjorde 28 mia. kr. Indtjeningen var specielt drevet af den høje udlånsvækst i sektoren, hvor det stigende boligmarked bidrog med stor aktivitet. Det betød at der i gruppen blev ansat mere personale, som bevirkede at personaleudgifterne i perioden steg med 21 %.

Sektoren havde generelt en faldende rentemarginal, jf. figur 5, men gruppens nettorenteindtægter var fortsat stigende, da Nationalbanken i perioden hævede renten fra 2,15 % til 4,25 % (bilag 8). Dette skete på baggrund af urolighederne forårsaget af Subprime-krisen der startede i 2006. Gruppens to største banker havde i 2007 en effektivitet på: Danske Bank 1,44 og Nordea 1,72.

2008-2010: "Finanskrisen, stigende rentemarginal og store nedskrivninger"

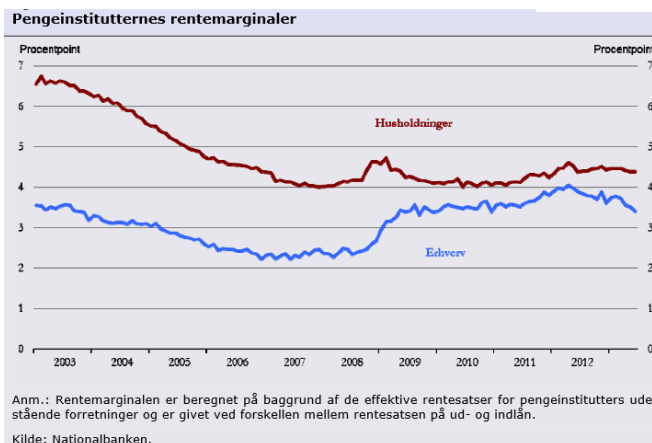
Gruppen var den eneste i sektoren, der fortsat formåede levere et positivt resultat i 2008, der særligt var båret af en kraftig stigning i nettorenteindtægter på 39 % og en positiv udlånsvækst på 10,26 %.

Dette kan til dels krediteres den stigende rente i slutningen af 2008, som reaktion til Lehman Brothers' krak, der efter krakket hævet til 5,5 %. En anden del af forklaring for stigningen i nettorenteindtægterne er, at gruppen i slutningen af 2008 i forventning om store tab,

kompenserede for urolighederne ved at udvide rentemarginalen overfor både privat- og erhvervskunder.

Ifølge Danske Banks Risikoreport fra 2008, så var nedskrivningerne på erhvervskunder dobbelt så store som på privatkunder. I 2008 var gruppens resultat før skat reduceret med 84% fra 28,6 mia. kr. til 4,5 mia. kr., hvor nedskrivningerne udgjorde 14,5 mia. kr.

Figur 5

Resultatet var derudover påvirket af store kursreguleringer særligt hos Danske Bank på 3,8 mia. kr., da kursen efter finanskrisen styrtkykkede fra kurs 272 det foregående år til bundniveauet 33 kr. pr. aktie i slutningen af 2008.

Denne udvikling fortsatte i 2009 ifølge

Danske Banks Risikoreport 2009, da nedskrivningerne særligt på erhvervskunder voksede kraftigt, som på dette tidspunkt var fire gange så store som på privatkunder.³³ Det resulterede i en udvidelse af rentemarginalen overfor erhvervskunder på omkring 1%, hvilket stemmer godt overens med udviklingen i rentemarginalen, som for privatkunder faldt til 2008-niveauet.

Nationalbankens udlånsrente blev på to måneder sænket igen og var i 2009 blevet reduceret til 3,00%. I løbet af 2009 foretog de yderligere 9 renteændringer til en rente på 1,2%, for at reducere marginalen mellem den danske rente og den europæiske rente.

Dette var en reaktion på den omfattende finansielle og økonomiske krise, der var igang med at sende hele Europa i recession. På trods af de kraftige rentefald fortsatte gruppens nettorentindtægter med at stige i 2009 med yderligere 41%, hvilket var resultatet af en fortsat stigende rentemarginal, og et boligmarked der kompenserede for de kraftige fald i årene forinden (bilag 6). Gruppens effektivitet var faldet kraftigt og sammenlignet med 2007 havde Danske Bank en effektivitet på 1,06 og Nordea på 1,10.

I 2010 faldt gruppens nettorentindtægter med 17 %, men leverede fortsat et positivt resultat på 12,6 mia. kr. Dette skyldes, at nedskrivningerne i perioden også var faldende kombineret

³³ Danske Banks Risk Management 2008 (side 56) og Risk Management 2009 (side 69)

med en stigende aktivitet, der bidrog til stigende handels- og gebyrindtægter. På trods af periodens stagnerede boligpriser efter kraftige fald fra 2007-2008, formåede gruppen at have en positiv udlånsvækst på 1,12%.

Gruppens faktiske nedskrivninger i 2008-2010 udgjorde henholdsvis 14,5 mia. kr., 32 mia. kr., og 21 mia. kr. Nedskrivningerne oversteg i gennemsnit ikke de foregående tre års resultater på henholdsvis 25 mia., 30 mia. og 29 mia. kr. Nedskrivningerne i 2010 var delvis i forbindelse med betaling for Bankpakke I. I relative termer udgjorde nedskrivningerne henholdsvis 0,62%, 1,46% og 0,94% af de samlede udlån.

2011-2013: "Den internationale gældskrise og et stigende boligmarked"

I 2011 udtrådte FIH Erhvervsbank gruppen som konsekvens af deres økonomiske problemer. Nedskrivningerne faldt i 2011 til 15 mia. kr., og på trods af færre nedskrivninger leverede gruppen et dårligere resultat end det foregående år. Gruppens nettorenteindtægter faldt samme år 11 %, da Nationalbanken havde sænket renten yderligere fra 1,2% til 1,05%. Gruppens resultat var dog særligt påvirket af den finansielle uro forårsaget af den internationale gældskrise.

Der var på dette tidspunkt stor usikkerhed om Euroens overlevelse pga. frygt om at lande som Grækenland, Portugal, Irland, Frankrig og Spanien kunne refinansiere deres gæld og undgå statsbankerot. Internationale investorer placerede derfor store summer i Danmark, der blev betragtet som sikker havn, hvilket lagde et stort pres på den danske krone.

Den store usikkerhed og frygten for et euro-kollaps kom til udtryk på aktiemarkedet med faldende kurser, rentestigninger, faldende boligpriser og en negativ udlånsvækst på -7,34%. Siden 2011 havde resultaterne generelt en opadgående tendens, selvom sektoren fortsat kæmpede med en lav rente, som i løbet af 2012 blev sænket yderligere til 0,2%.

Kombinationen af lave renter og stigende boligpriser (særligt i landets store byer – se bilag 7) medførte at en øget aktivitet og en stigning i handels- og gebyrindtægter på 10 %.

Gruppens diversifikation kom i denne periode til udtryk, da udviklingen i boligpriserne var meget forskellig afhængig af landsdele. F.eks. havde København siden 2011 oplevet kraftige stigninger i særligt ejerlejlighedspriser, hvilket afledte en øget aktivitet. Eftersom gruppen er landsdækkende og stærkt repræsenteret i København, hjalp det gruppen med at kompensere for yderligere tab i andre dele af landet.

Dette er årsagen til, at gruppen i 2012 fortsat kunne levere et positivt resultat, selvom nedskrivningerne voksede med 13 % til 17 mia. kr. I 2013 faldt nedskrivningerne kraftigt og udgjorde på dette tidspunkt 9,1 mia. kr. for hele gruppen. Kombineret med en stigning i resultat før skat på 16 mia. kr., viste gruppen de første tegn på bedring i sektorens lange periode med store tab. Gruppens største bankers effektivitet var steget til Danske Bank 1,41 og Nordea 1,40.

Gruppe 1 havde i perioden 2008-2013 samlet set nedskrivninger for 108,8 mia. kr.

2008-2013: "Udgifter til personale"

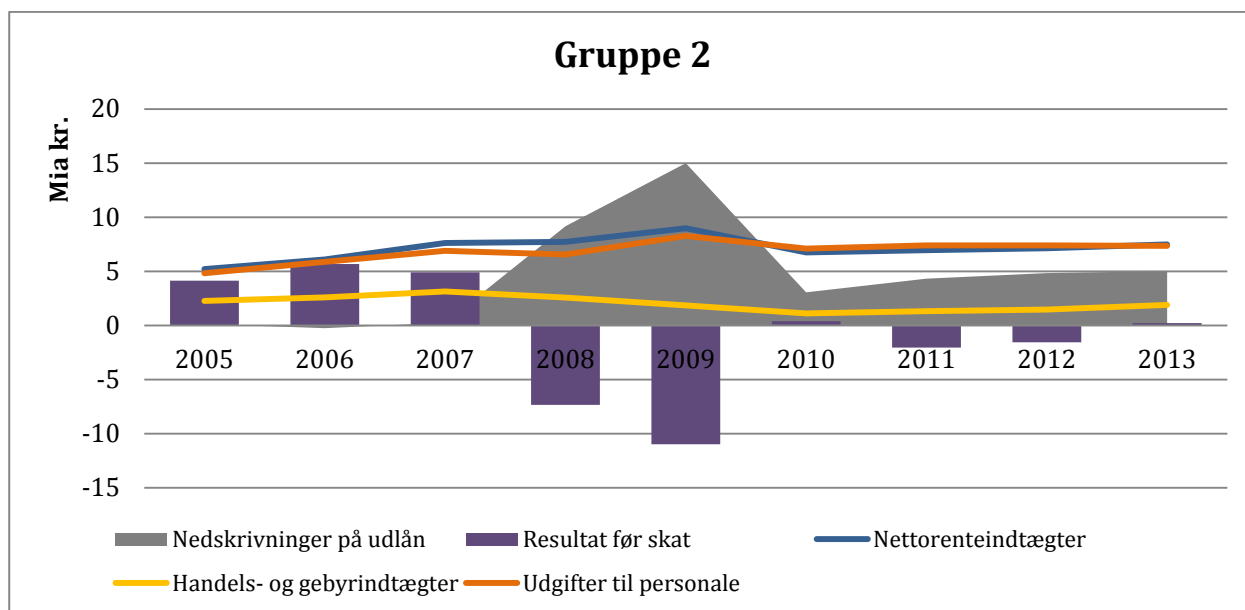
Antallet af medarbejdere i gruppen toppede i 2008 med 38.738 medarbejdere.

Personaleomkostningerne stagnerede i perioden 2008-2010 på trods af at medarbejderstaben i samme periode blev reduceret med ca. 8%. Dette tyder på at gruppens opkøb og fusioner har betydet, at der er opstået overflødige personale i områder der allerede er betjent af gruppens banker samt overlappende funktioner. I samme periode lukkes der 281 filialer i hele sektoren. I 2011 steg personaleomkostningerne uden ændring i medarbejderantal, og stigningen fortsætter i 2012-2013 selvom medarbejderantallet reduceres med yderligere 11%. En del af forklaringen er, at gennemsnitslønnen i sektoren i perioden 2008-2012 steg med 18% og i forbindelse med et interview august 2013 med Jyske Banks direktør for HR, Knud Nørbo forklarer han³⁴:

"Der er folk, som skifter ansvarsområde, nogle af lønstigningerne henhører til overenskomstens bestemmelser, og så er der sket en generel opkvalificering grundet nye lovkrav blandt andet, så dem, vi ansætter, får en højere løn end dem, som går ud,"

Det er bl.a. på baggrund af de nye direktiver, der stiller større krav til risikostyringsfunktioner, som gør at bankerne styrker indsatsen på dette område. Det er ikke usædvanligt at specialiserede jobfunktioner også er forbundet med større kvalifikationer og dermed højere lønninger.

³⁴ <http://finanswatch.dk/Finansnyt/Pengeinstitutter/article5790528.ece>

Gruppe 2

Figur 6

2005-2007: "Kraftig udlånsvækst og opbygning af ejendomskoncentration"

Gruppe 2 leverede i disse år også positive resultater, som var båret af den store udlånsvækst. Nogle af gruppens banker havde i disse år en individuel udlånsvækst på over 70 %. Dette var for disse banker i gruppen særligt på ejendomsmarkedet, hvor der blev opbygget en stor koncentration i ejendomssektoren. Ifølge Finanstilsynet³⁵ var dette et af fællestrækkene for de banker der blev nødlidende i 2008 – heriblandt Roskilde Bank og Fionia Bank (bilag 4). To af gruppens største banker havde en effektivitet på: Arbejdernes Landsbank 1,27 og Vestjysk Bank 1,83.

2008-2009: "Finanskrisen og gruppens store syndere"

I modsætning til Gruppe 1, skete der ikke en tilsvarende stigning i nettorenteindtægterne som kompensation for de store nedskrivninger. Som det fremgår af ovenstående graf, var nedskrivningerne i 2008 ca. dobbelt så store som årets resultat året forinden. Som en del af forklaringen, havde gruppen ikke nok bagvedliggende volumen til at kompensere for nedskrivningsbeløbene, selvom der blev skruet på rentemarginalen. Den primære forklaring for udviklingen, var at nedskrivningerne ikke var normalfordelt på gruppens banker. Der var banker i gruppen, som på baggrund af den ekstreme udlånsvækst i

³⁵ Finanstilsynets Markedsudvikling 2008

perioden op til finanskrisen, havde ekstraordinære høje nedskrivninger. De øvrige banker i gruppen lå på et markant lavere niveau.

Som det fremgår af grafen, udgjorde nedskrivningerne 9 mia. kr. i 2008 og 15 mia. kr. i 2009. I 2008 var den gennemsnitlige nedskrivning på 750 mio. kr. for gruppens 12 banker, og i 2009 på 850 mio. kr. for gruppens 13 banker.

De største bidragere til det samlede nedskrivningsbeløb var:

2008	2009
<ul style="list-style-type: none">• Roskilde Bank: 3,5 mia. kr.• Forstædernes Bank: 1,5 mia. kr.• Amagerbanken: 1,2 mia. kr.• Fionia Bank: 1,2 mia. kr.	<ul style="list-style-type: none">• Forstædernes Bank: 5,3 mia. kr.• Roskilde Bank: 4 mia. kr.• Alm. Brand Bank: 1,4 mia. kr.• Amagerbanken: 1,2 mia. kr.
I alt: 7,4 mia. kr. <i>Andel af nedskrivninger: 82%</i>	I alt: 11,9 mia. kr. <i>Andel af nedskrivninger: 79%</i>

Hvis disse tages ud af de samlede nedskrivninger ville det svare til, at de øvrige banker i gennemsnit nedskrev 200 mio. kr. i 2008 og 340 mio. kr. i 2009.

Det er netop også disse banker som der tidligere er redegjort for, som blev overtaget af henholdsvis Finansiell Stabilitet, Nordea, Nykredit og Spar Nord Bank. Amagerbanken blev overtaget af BankNordik, og da det er en færøsk bank er den ikke længere i gruppe 1-4. Alm. Brand Bank er den eneste af bankerne i listen som fortsat er i selvstændig drift. Sammenholdt med resultat før skat i samme periode, som var på henholdsvis -7,4 mia. kr. og -11,0 mia. kr., så havde eksklusion af disse banker givet et helt andet billede af gruppen. Gruppens effektivitet var faldet til: Arbejdernes Landsbank 1,08 og Vestjysk Bank 0,94.

2010: "Farvel til syndere og faldende aktivitet"

I 2010 udgik Roskilde Bank og Forstædernes Bank fra gruppen, og niveauet af nedskrivninger faldt med 80% til 3 mia. kr. Sammenholdt med et fald i både nettorenteindtægter og handels- og gebyrindtægter på 27%, så kom gruppen ud med et positivt resultat på 400 mio. kr. Set bort fra de to bankers udtræden af gruppen, så skal den faldende tendens i handels- og gebyrindtægter ses i lyset af at Gruppe 1 i samme periode har en stigende tendens. Gruppen består primært af regionale banker der ikke har samme landsdækkende eksponering som

Gruppe 1. Dette betyder at deres diversifikation i kunder er mindre, og at deres manglende repræsentation i storbyerne gør, at de går glip af den del af væksten i landet. Dette påvirkede aktivitetsniveauet og herunder handels- og gebyrindtægterne, hvilket også afspejles i personaleomkostningerne der faldt med 14%.

2011-2013: " Den internationale gældskrise og fortsat stigende nedskrivninger"

I 2011 steg nedskrivninger med 41%, hvilket primært var på grund af FIH's nedmigrering fra Gruppe 1. Uden FIH Erhvervsbank var nedskrivningerne forblevet uændret. Desuden udgik "resterne" altså det fortsættende selskab "Amagerbanken af 2011 A/S" fra gruppen.

Gruppens nettorenteindtægter steg i samme periode kun med 5%, hvilket betød at gruppen igen havde et negativt resultat på 2 mia. kr. Ligesom resten af sektoren kæmpede gruppen med den finansielle uro forårsaget af den internationale gældskrise, som er beskrevet i det foregående afsnit om Gruppe 1.

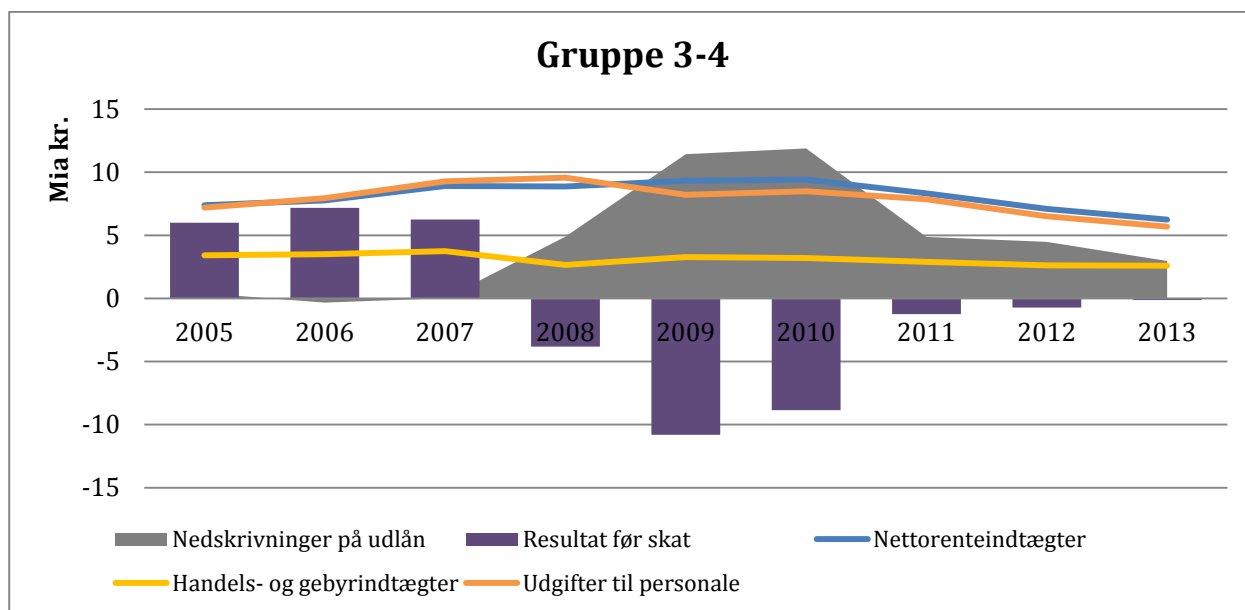
Dette nedskrivningsniveau på 4-5 mia. kr. fortsatte fra 2011-2013 med en moderat stigning på 16%, hvilket tyder på at gruppen stadig kæmpede med efterdønningerne af finanskrisen. Kombineret med en svag stigning i både nettorenteindtægter og handels- og gebyrindtægter over 3 år på 13%, opnåede gruppen i 2013 et positivt resultat på 220 mio.

Gruppens effektivitet var stigende, men skævt fordelt: Arbejdernes Landsbank 1,33 og Vestjysk Bank 0,74.

Gruppe 2 havde i perioden 2008-2013 samlet set nedskrivninger for 41,4 mia. kr.

Udgifterne til personale steg med 21 % i 2009 som primært tilskrives Saxo Banks opmigrering fra gruppe 3 til gruppe 2. Det efterfølgende år faldt udgifterne med 11% da Forstædernes Bank og Roskilde Bank udgik fra gruppen.

Udviklingen i gruppens udgifter til personale lå på et stabilt niveau igennem hele perioden. Den generelle lønudvikling i sektoren var 18%, og da gruppen har reduceret sit medarbejderantal i takt med konsolideringen, har det betydet at gruppens personaleudgifter fra 2008-2013 samlet set steg med 12%.

Gruppe 3-4

Figur 7

2008-2013: "Mange ændringer, store nedskrivninger og faldende aktivitet"

Målt i antal banker og er dette grupperne som har været mest påvirket af konsolideringen, hvilket også kommer til udtryk i de mange ændringer i gruppen. Gruppens effektivitet i 2007 målt gruppernes to største banker: Lån og Spar Bank 1,10 og Sparekassen Vendsyssel 1,66.

Ligesom i Gruppe 2 blev der ikke observeret en stigning i nettorenteindtægterne, som kompensation for de store nedskrivninger. Gruppens handels- og gebyrindtægter faldt derimod med 9% i 2008, hvilket også var tilfældet i Gruppe 2. Nedskrivningerne i 2008 udgjorde 4,9 mia. kr., hvilket betød at gruppen leverede et negativt resultat på -3,8 mia. Gruppen var repræsenteret blandt bankerne med stor ejendoms-koncentration heriblandt ebh bank, bankTrelleborg og Løkken Sparekasse. Dette betød at nedskrivningerne i gruppen også var skævt fordelt i 2008. I Gruppe 3 var nedskrivningerne i gennemsnit 57 mio. kr. fordelt på 85 banker, og i Gruppe 4, 400.000 kr. fordelt på 35 banker. De største outliers var ebh bank med 222 mio. kr., Løkken Sparekasse 254 mio. kr., Morsø Sparekassen og EIK Bank, som hver især nedskrev for 350 mio. kr. i 2008. bankTrelleborg fusionerede med Sydbank i februar måned.

I 2009 steg nedskrivningerne markant til 11,4 mia. kr. og heriblandt var de største outliers ebh bank der nedskrev for 1,2 mia. kr. og i 2010 nedskrev Nova Bank Fyn for 1 mia. kr.

Generelt var nedskrivningerne i 2009 og 2010 påvirket af nedmigreringer af bl.a. Fionia Bank i 2009, "resterne" af Roskilde Bank og Forstædernes i 2010, hvilket gav nogle store udsving i gruppen. Der var dog tydeligt, at gruppen fortsat kæmpede med effektiviteten, da 2011 og 2012 ikke længere var påvirket af de forrige års nedmigreringer fra Gruppe 2.

Nedskrivningerne var disse to år i gennemsnit 4,7 mia. kr. med en faldende tendens, men gruppen var også ligesom resten af sektoren udfordret af de makroøkonomiske vilkår med en lav rente, stigende omkostninger og en international gældskrise. Konsolideringen i særligt disse grupper kommer også til udtryk ved faldende nettorenteindtægter og personaleudgifter.

I 2013 leverede gruppen et samlet resultat på -135 mio. kr., hvilket primært skyldes de faldende nedskrivninger, da nettorente- og gebyrindtægterne faldt med yderligere 12%. Gruppens effektivitet var steget til: Lån og Spar Bank 1,24 og Sparekassen Vendsyssel 1,19.

Gruppe 3-4 havde i perioden 2008-2013 samlet set nedskrivninger for 40,5 mia. kr.

Udgifter til personale var generelt nedadgående i perioden 2008-2013, hvor de faldt med 41%. Dette er i overensstemmelse med udviklingen i antallet af banker, som under konsolideringen blev reduceret med 54%.

4.1 Sammenfatning

Som det fremgår af min analyse af sektoren, så er det tydeligt, at Gruppe 1 har draget fordel af deres stordrift. De har ved hjælp af større og mere veldiversificerede kundeporteføljer, kunne sprede deres tab ud over flere forretningsområder. Endvidere som markedsledere har de kunnet øge deres indtjening markant ved at udvide rentemarginalen relativt til de øvrige grupper. Krisen ramte med en faktisk styrke og kostede sektoren 190,7 mia. i nedskrivninger. Dette viste de store bankers styrke, da det i relative termer til deres udlån havde en mindre konsekvens, jf. tabel 6.

Forudsætningerne har siden 2008 ikke været optimale for sektoren til at øge effektiviteten, da den på samme tid er blevet udfordret af negativ vækst, finansiell uro og ny regulering. Det er

tydeligt, at det lave renteniveau stadig udfordrer indtjeningen i sektoren, hvorfor der fortsat skal kigges på omkostningsbesparelse for at øge effektiviteten.

Tabel 6: Udvikling i nøgletal

<i>Income/cost ratio</i>	2009	2010	2011	2012	2013
Gruppe 1	1,08	1,21	1,10	1,18	1,36
Gruppe 2	0,52	0,71	0,94	0,90	0,98
Gruppe 3	0,55	0,79	0,89	0,96	1,04
Gruppe 4	1,14	1,05	1,02	1,08	0,62
<i>Nedskrivningspct.</i>	2009	2010	2011	2012	2013
Gruppe 1	1,46	0,94	0,87	0,92	0,50
Gruppe 2	5,61	4,47	2,16	2,82	3,02
Gruppe 3	4,27	2,14	2,15	2,68	1,93
Gruppe 4	1,41	1,32	1,23	1,17	2,25

Kilde: Finanstilsynets database af key performance indicators

Gruppe 1 er den eneste gruppe som i perioden har formået at bevare en indtjening pr. omkostningskrone på over 1. Dette skal også ses i lyset af, at deres personaleudgifter vokser i samme periode. Gruppen har foruden Danske Bank deltaget aktivt i konsolideringen, hvilket har givet dem adgang til flere kunder, og igennem deres stordriftsfordele har bidraget til at øge deres effektivitet. I 2013 havde gruppen en indtjening pr. omkostningskrone på 1,36, hvilket er det højeste niveau siden starten af finanskrisen. Dette giver gruppen et godt fundament for fremtidig vækst, og lægger dermed også et forventningspres på de øvrige gruppers effektivitet. Til sammenligning havde Danske Bank i 2007 en indtjening pr. omkostningskrone på 1,44 og Nordea på 1,72, hvor der i perioden ikke var nedskrivninger. I 2013 udgjorde den henholdsvis 1,41 og 1,40.

Gruppe 2 har i forholdet mellem indtjening og omkostning været den mindst effektive gruppe i sektoren. Gruppen har især haft problemer med store nedskrivninger relativ til deres udlån, hvilket fortsat dræner deres indtjening. Derudover har gruppen udfordringer med aktivitetsniveauet, da de som regionalbanker har en mindre diversificeret kundeportefølje set i forhold til Gruppe 1's mere landsdækkende eksponering. I 2013 havde gruppen en indtjening pr. omkostningskrone på 0,98, hvor det er værd at bemærke at gruppens mest

nødlidende banker under finanskrisen, ikke længere er tilstede. Til sammenligning havde Arbejdernes Landsbank i 2007 en indtjening pr. omkostningskrone på 1,27 og Vestjysk Bank på 1,83. I 2013 var den henholdsvis 1,33 og 0,74.

Gruppen bør kigge efter yderligere konsolidering, da det kan være en god mulighed for at øge effektiviteten med de aktuelle makroøkonomiske vilkår. Gruppen kan evt. kigge efter fusioner i Gruppe 1, som en mulighed for at øge deres effektivitet.

Der blev i 2012 spekuleret i store fusioner blandt gruppen, da to af Danske Banks analytikere så store forandringer i det danske banklandskab. Dette involverede bl.a. en fusion mellem Jyske Bank og Sydbank, hvor det mest åbenlyse modtræk skulle være at Nykredit købte Spar Nord, hvilket er den største bank i Gruppe 2.³⁶

Spar Nord Bank havde i 2013 en indtjening pr. omkostningskrone på 1,26, hvilket ville betyde at gruppens effektivitet ville falde i deres fravær.

Gruppe 3 har igennem hele perioden styrket sin indtjening pr. omkostningskrone, hvilket gør den til den anden mest effektive gruppe i sektoren. Gruppen har samtidig været mest aktiv i konsolideringen, hvor antallet af banker fra 2008-2013 er reduceret med 26 stk.

I modsætning til Gruppe 1 og 2, så har de været nødsaget til at konsolidere for at styrke indtjeningen, da underliggeren for hvad det koster at drive en bank er blevet hævet efter finanskrisen og indførelsen af ny regulering. I 2013 havde gruppen en indtjening pr. omkostningskrone på 1,04, en stigning fra 0,55, hvilket tyder på at konsolideringen har haft den ønskede effekt. Til sammenligning havde Lån og Spar Bank i 2007 en indtjening pr. omkostningskrone på 1,10 og Sparekassen Vendsyssel på 1,66. I 2013 var den henholdsvis 1,24 og 1,19.

Konsolideringen har generelt haft den ønskede effekt på sektoren, hvor udviklingen i effektiviteten har været positiv i forhold til udgangspunktet i 2009. Dette er med undtagelse af Gruppe 4, hvor effektiviteten faldt til 0,62 i 2013 pga. en stigning i nedskrivningsprocenten. Gruppen udgør dog kun 0,07% af sektoren, hvorfor det ikke har en mærkbar effekt på sektoren som helhed.

³⁶ http://finanswatch.dk/Finansnyt/Pengeinstitutter/Jyske_Bank/article4830931.ece

4.2 Delkonklusion

Eftersom Gruppe 1 har været mest effektive i perioden, så vil en forøgelse af markedsandele bidrage til at sektoren som helhed er blevet mere effektiv. Gruppe 1 havde i 2013 en indtjening pr. omkostningskrone på 1,36, og havde på samme tidspunkt øget deres markedsandele med 3% siden 2005. Gruppe 2 som har været den mindst effektive gruppe, havde i 2013 en indtjening pr. omkostningskrone på 0,98. Gruppe 2 har siden 2005 øget sine markedsandele med 1,8% på bekostning af Gruppe 3-4, som har været en anelse mere effektive med en indtjening pr. omkostningsprocent på 1,04. Den manglende effektivitet i Gruppe 2 bliver opvejet af Gruppe 1's forholdsmæssig større effektivitet, hvorfor det samlede bidrag til sektoren er positiv.

Kombinationen af den generelle stigning i sektorens effektivitet samt stigningen i Gruppe 1's markedsandele betyder, at jeg på den baggrund kan konkludere at konsolideringen har øget effektiviteten i den finansielle sektor.

5. Konsolidering og stabilitet

I de efterfølgende afsnit vil jeg analysere, hvordan konsolideringen har påvirket stabiliteten i sektoren, ved at analysere udviklingen i kernekapitalprocenten og herunder indlånsunderskuddet og gearingen. Samtidig vil jeg undersøge sammenhængen mellem sektorens balance og egenkapital, og hvordan disse faktorer påvirker gearingen og stabiliteten. Kernekapitalprocenten vil være den primære indikator for sektorens stabilitet, og vil blive sammenholdt med udviklingen i de øvrige nøgletal. Ligesom de foregående afsnit vil jeg sideløbende sammenholde disse oplysninger med generelle tendenser i samfundet samt udlånsvæksten og Finanstilsynets observationer. Denne gennemgang vil jeg lave for henholdsvis gruppe 1, gruppe 2 og gruppe 3-4, hvorved jeg vil sammenholde det med ændringerne i markedsandele for at analysere om konsolideringen har haft en betydning for sektorens stabilitet. Jeg vil dække perioden 2005-2013 med særlig fokus på udviklingen fra 2009-2013, hvor krisen var ved sit højeste.

I perioden 2005-2008 havde sektoren som helhed en samlet gennemsnitlig kernekapitalprocent på 10,25%, og samme periode var kendetegnet af en kraftig stigning i udlånsvækst på 23% om året³⁷. For at imødekomme denne efterspørgsel på udlån var bankerne nødt til at finde alternative fundingkilder, hvilket primært var de internationale kreditmarkeder. Perioden op til finanskrisen var også kendetegnet af et stort likviditetsoverskud på markedet pga. den lave rente og den høje vækst i samfundet, hvilket gjorde kreditmarkedet til et billigt alternativ til funding. Dette medførte, at der i sektoren blev opbygget et indlånsunderskud pga. den høje udlånsvækst, og med den voksende balance steg gearingen i sektoren.

Funding på kreditmarkederne repræsenteres ved "repogæld", som i denne sammenhæng er defineret ved gæld til kreditinstitutter og centralbanker fratrukket deres tilgodehavender i kreditinstitutter og centralbanker.

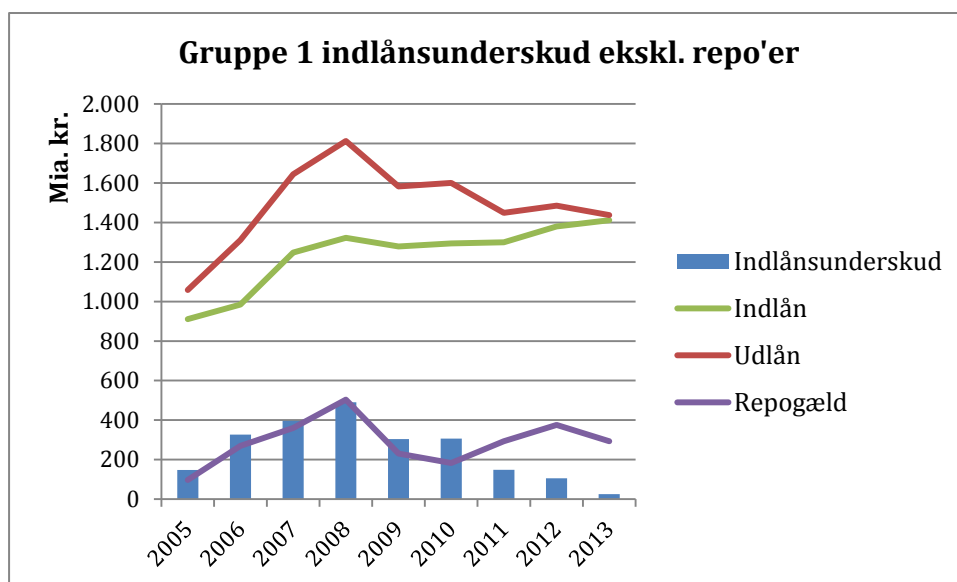
³⁷ Finanstilsynets markedsanalyse 2008 – www.finanstilsynet.dk

Gruppe 1

2005-2008: "Opbygning af indlånsunderskud og indførelse af Basel II"

Gruppen havde ligesom resten af sektoren en stor udlånsvækst op til finanskrisen, der bl.a. betød at gruppen havde opbygget et betydeligt indlånsunderskud, hvilket blev finansieret af funding via repoforretninger. Som det fremgår af nedenstående figur, voksede udlånsmassen for gruppen fra 2005-2008 med 71% svarende til 754 mia. kr., hvorimod indlånet kun voksede med 45% svarende til 412 mia. kr. I 2008 havde gruppen opbygget et samlet indlånsunderskud på 490 mia. kr., og som det fremgår af figuren blev det primært finansieret igennem deres repogæld. I samme periode var gruppens balance vokset med 62%, og hvorimod egenkapitalen kun var vokset med 38%, hvilket resulterede i en øget gearing (forholdet mellem balance og egenkapital), som i 2008 var på 25.

Efter finanskrisens "udbrud" i slutningen af 2008 ramte den såkaldte "credit crunch" hvilket havde en selvforstærkende effekt. Udbuddet af likviditet på markedet blev reduceret mar-

kant, og på samme tid steg efterspørgslen. Dette betød enten at bankerne helt blev afskåret fra denne fundingkilde eller at de nu skulle betale en markant højere præmie for den.

På dette tidspunkt i 2008 var gruppens kernekapitalprocent steget til 10,7% i forhold til 8,35% det foregående år. Denne udvikling skal ses i lyset af indførelsen af Basel II, som bevirkede at gruppen fik lavere risikovægtede poster. Dette var især gældende for bankerne i denne gruppe, da de alle benyttede enten IRB eller A-IRB modeller. Disse modeller tillader gruppen at udarbejde et præcist billede af deres kreditrisiko på baggrund af en række nøgletal³⁸, og som tilgodeser bankernes kunder med god kreditkvalitet. Fordelen er, at den

³⁸ PD (probability of default), EAD (exposure at default), LGD (loss given default) mm.

opfordrer banker til at styrke deres risikostyring, da der er en gevinst ved at beregne kapitalgrundlaget mere præcist, da prissætning overfor kunder også bliver mere retvisende. Finanstilsynet skal godkende bankerne til at benytte denne metode, da den også stiller høje krav til risikostyringen.

2009-2010: "Bankpakke 2 og optagelse af hybrid kernekapital"

I takt med de store nedskrivninger særligt i 2009 og fastfrysning af kreditmarkederne, så faldt mængden af repogæld, som i stedet blev erstattet af obligationsudstedelser med statsgaranti i henhold til bankpakke 2. Gruppens balancer var i 2009 reduceret med 15% pga. store nedskrivninger og negativ udlånsvækst på -12,74 %. Endvidere blev der i bankpakke 2 stillet statslig hybrid kernekapital til rådighed for sektoren, i første omgang valgte kun Danske Bank (24 mia.)³⁹, Nykredit (9,5 mia.)⁴⁰ og FIH (1,7 mia.)⁴¹ at benytte sig af ordningen for at styrke kapitalgrundlaget forud for de forventede nedskrivninger. Nordea og Jyske Bank foretog samme år aktieemissioner for at styrke deres kapitalgrundlag. Kombinationen af tilført kapital samt reducerede balancer bevirkede at gruppens kernekapitalgrundlag i 2009 steg til 14,41%.

Den tilførte kernekapital i bankerne stabiliserede gruppen i 2010, som også bød på en mindre genopretning på de fleste markeder herunder en optøning af kreditmarkedet. Bankpakke 2 havde netop også til formål at stimulere bankernes fortsatte udlån til sunde virksomheder og kunder. Kombineret med en lille stigning på boligmarkedet i starten af 2010 og den lave rente som på tidspunktet var 1,05%, betød at udlånsvæksten var positiv på 1,12 % i forhold til det foregående år på -12,74 %. Indlånet steg tilsvarende med godt 2%, hvilket bevirkede at indlånsunderskuddet forblev uændret. Balancen forblev uændret men pga. en styrkelse af egenkapitalen faldt gearingen til 20.

³⁹ <http://www.danskebank.com> – Information om bankpakker

⁴⁰ <http://www.nykredit.dk> – Årsregnskabsmeddelelse 2009

⁴¹ <http://www.fih.dk> – Kvartalsrapport Q1-2009

2011-2013: "Kreditmarkeder, tilbagebetaling af hybrid kernekapital og nedgradering af rating"

I 2011 blev udlånsmassen reduceret med 151 mia. kr. og dette skal ses i lyset af en negativ udlånsvækst på -7,34 % samt at FIH Erhvervsbank udtrådte af gruppen efter deres finansielle problemer. Gruppens indlånsunderskud halveres samme år og udgjorde på dette tidspunkt 149 mia. kr. i forhold til 490 mia. kr. i 2008. Året viser en stigning i repogæld, hvilket tyder på, at aktiviteten på kreditmarkederne var i bedring og på et relativt normalt niveau efter fastfrysningen i 2008. Stigningen peger også på at gruppen fortsat har adgang til denne fundingkilde.

Som forberedelse på tilbagebetalingen af den hybride kernekapital i 2012 foretog Danske Bank i 2011 en aktieemission med et nettoprovenu på 20 mia. kr.⁴² Danske Bank undersøgte mulighederne for førtidig tilbagebetaling, men kunne ikke opnå en aftale om indfrielse af lånet til økonomisk tilfredsstillende vilkår for banken.⁴³

Kernekapitalprocenten steg i 2011 til 17,32% og gearingen blev reduceret til 19.

I 2012 faldt gruppens indlånsunderskud med yderligere 44 mia. kr. svarende til et fald på 33% fra det foregående, og dette skal tilskrives den relativ store stigning i indlån på godt 80 mia. kr. svarende til 9%. Ifølge Jyske Banks årsregnskab 2012, så skal dette tilskrives kundernes store opsparingslyst, på kølvandet af det foregående års uroligheder på aktiemarkedet forårsaget af den internationale gældskrise.

I forbindelse med en større gennemgang af den europæiske finansielle sektor, blev de danske banker særligt ramt, da Moody's og Standard & Poor's valte at nedgradere ratings for henholdsvis Danske Bank, Jyske Bank, Sydbank og Nykredit fra A-ratings til Baa-ratings. Nordea har hovedsæte i Sverige og er underlagt svensk tilsynsmyndighed, hvorfor de ikke blev berørt. Nedgraderingen blev ifølge Danske Bank's årsregnskab 2012 gjort af følgende årsag:

"... Moody's er af den opfattelse, at statens støtte til banksektoren, herunder systemisk vigtige banker, er mindre i Danmark end i nabolandene. Nedgraderingen har medført, at Danske Banks fundingomkostninger er højere end konkurrenternes og har i mindre udstrækning begrænset adgangen til enkelte fundingkilder."

⁴² Danske Banks årsregnskab 2012

⁴³ Danske Bank – selskabsmeddelelse nr. 18/2011 d. 25. august 2011.

Deres reaktion var at implementere store dele af Basel III tidligere end planlagt, som bl.a. involverede Liquidity Coverage Ratio samt udstedelse af nye aktier for at styrke kapitalgrundlaget. Moody's og Standard & Poor's fastholdte imidlertid ratingen. Dette betød at gruppens samlede egenkapital blev styrket imens balancen forblev uændret, som medførte, at gearingen i 2012 blev reduceret til 17. Gruppens kernekapitalprocent udgjorde herefter 20,34%.

I 2013 var indlånsunderskuddet reduceret til 26 mia. kr., hvilket har været en kombination af en stigning i indlån på 32 mia. kr. og et fald i udlån på 48 mia. kr. Året bød på en negativ udlånsvækst på -7,78% samt fortsat nedskrivninger – dog på et lavere niveau.

Derudover blev gruppens balance reduceret med godt 11% og dette kan primært tilskrives Danske Bank som har reduceret sin balance med 10%. Udviklingen kunne observeres over hele sektoren, og en stor del af forklaringen var, at den 3-årige individuelle statsgaranti på udstedte obligationer i forbindelse med bankpakke 2 udløb i 2013. Antallet af udstedte obligationer er for gruppen reduceret med 45% siden 2010. Endvidere ved gennemgang af Danske Banks regnskab 2013 ligner det en kombination af reduceret udlån, aktiver i handelsporteføljen samt reducere af repogæld. Dette kan også tyde på at Danske Bank har "ryddet op" i balancen som forberedelse på indfrielse af den hybride kernekapital i 2014, samt de nye kapitalkrav herunder udpegningen som SIFI.

Reducering af balancen samt fortsat styrkelse af egenkapitalen betød at gruppens gearing i 2013 blev reduceret til 15 – 40% lavere i forhold til gearingen på 25 i 2008.

Kernekapitalprocenten for gruppe 1 var i 2013 på 20,36%.

Tabel 7: Samlet nøgletal for gruppen:

Gruppe 1 – i mia. kr.	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Kernekapitalpct.</i>	8,35	10,65	14,41	15,15	17,32	20,34	20,36
<i>Gearing</i>	22	25	21	20	19	17	15
<i>Balance mio. kr.</i>	3.472	4.037	3.666	3.673	3.685	3.696	3.344
<i>Egenkapital mio. kr.</i>	160	163	171	184	196	215	229
<i>Indlånsunderskud</i>	396	489	303	306	148	105	26

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Finanstilsynets database af regnskaber

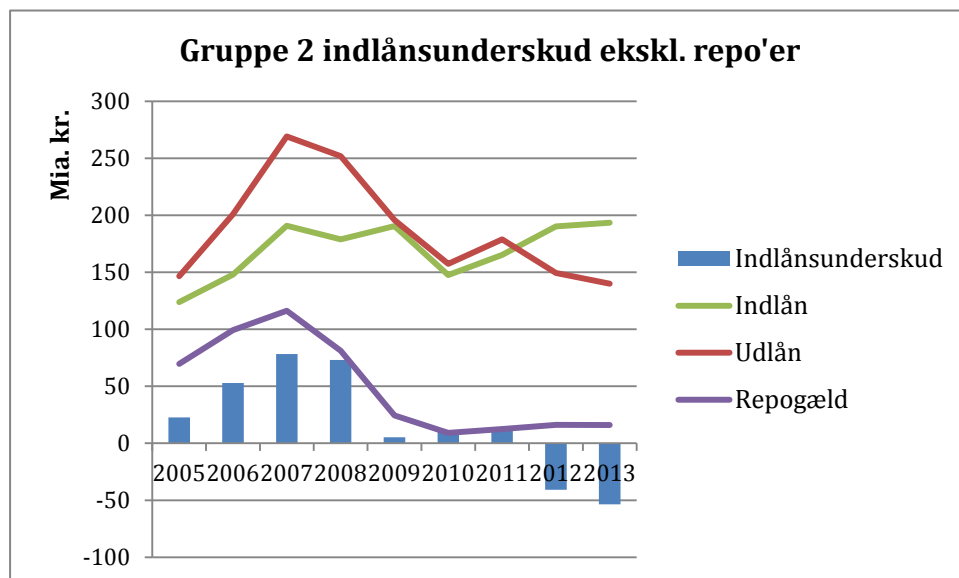
Gruppe 2

2005-2008: "Opbygning af indlånsunderskud og indførelse af Basel II"

Gruppe 2 havde ligesom Gruppe 1 en stor stigning i udlånsmassen efter udlånsvæksten i 2005-2007. Stigning i udlån udgjorde 71% i de tre foregående år og i 2008 havde gruppen udlån for 252 mia. kr. og indlån for 179 mia. kr., hvilket betød, at gruppen havde opbygget et indlånsunderskud på 78 mia. kr. Gruppen havde som resten af sektoren finansieret dette indlånsunderskud via repoforretninger. Gruppens balance var op til 2007 vokset med 64 %, men faldt det efterfølgende år med godt 30 % pga. nedskrivninger og Nykredits overgang til Gruppe 1. Det samme gjorde sig gældende for faldet i udlån og indlån.

I 2008 havde gruppen en gearing på 16 og en kernekapitalprocent på 7,62%. Dette var et fald

i forhold til det foregående år på 8,80% på trods af lavere risikovægtede poster efter indførelsen af Basel II. Det skal dog bemærkes, at der på dette tidspunkt kun var 1 ud 12 banker i gruppen, der

benyttede sig af avancerede IRB-metoder, hvor resten benyttede standardmetoden.⁴⁴

2009-2010: "Kraftig reducere af indlånsunderskud og optagelse hybrid kernekapital"

Gruppens nedskrivninger begyndte at ramme i 4. kvartal af 2008, og materialiserede sig i 2009 ved et markant fald i udlån på 22%. Kombineret med en stigning i indlånsmassen på 6,5 %, var indlånsunderskuddet stort set reduceret for gruppen, der i 2009 udgjorde 5,3 mia.

⁴⁴ A-IRB: Avancerede Interne Rating Baseret er en beregningsmetode til opgørelse af solvenskrav, hvor pengeinstituttet benytter interne modeller til at opgøre kreditrisiko. Se evt. Finanstilsynets markedsudvikling 2008 side 4.

kr. De store nedskrivninger bevirkede, at balancen blev reduceret med 11% og med en stigning i egenkapitalen faldt gruppens gearing fra 16 til 12.

Samme år valgte 7 ud af 13 banker i gruppen at deltage i bankpakke 2 og optage den hybride kernekapital til styrkelse af kapitalgrundlaget.⁴⁵ Egenkapitalen steg samme år med 20%, men det kom naturligvis særligt til udtryk i kernekapitalprocenten, som steg fra 7,62% til 12,85%.

Forstædernes Bank og Roskilde Bank udgik i 2010 fra gruppen, hvilket betød at gruppens balance blev reduceret med yderligere 47 mia. kr. svarende til 14%. Indlånsunderskuddet voksede herefter til 10 mia. kr. for de resterende 11 banker i gruppen. Repogælden var på dette tidspunkt, siden krisens start i 2008, blevet reduceret fra 81 mia. kr. til 9 mia. kr., og ifølge Finanstilsynet⁴⁶, så var bankerne i denne gruppe generelt afskåret fra denne fundingkilde. Kernekapitalprocenten steg samme år til 13,87%.

2011-2013: "Ændringer i gruppen og overgang til indlånsoverskud"

I 2011 udgik Amagerbanken fra gruppen, FIH Erhvervsbank indgik fra Gruppe 1 og Spar Lolland indgik fra Gruppe 3. Dette bevirkede at gruppens balance voksede med 25% imens egenkapitalen voksede med 38%, hvilket effektivt reducerede gruppens gearing til 11. Indlånsunderskuddet steg med 39% og udgjorde 14 mia. kr. På trods af store udskiftninger bevarede gruppen en kernekapitalprocent på 13,42%.

Året efter blev indlånsunderskuddet omdannet til et overskud på 41 mia. kr., og dette skal primært tilskrives bankpakke 5, da Finansiell Stabilitet overtog FIH Erhvervsbank's portefølje af ejendoms lån, som reducerede deres udlån 22 mia. kr. Samtidig steg FIH's indlån med 8 mia. kr. og påvirkede derfor alene indlånsunderskuddet med 30 mia. kr.

Der skete samtidig en stor stigning i indlån, hvilket ligesom i Gruppe 1 kan tilskrives en stor opsparingslyst hos kunderne, som bl.a. var en reaktion på urolighederne i forbindelse med den internationale gældskrise. Gruppens gearing forblev uændret 11 i forhold til det foregående år imens kernekapitalprocenten var steget til 14,54%.

⁴⁵ Saxo Bank, Amagerbanken, Alm. Brand Bank, Vestjysk Bank, Sparbank, Spar Nord Bank og Sømmenslutning af andelskasser.

⁴⁶ Finanstilsynets Markedsanalyse 2010

I 2013 steg indlånsoverskuddet med yderligere 13 mia. kr. og udgjorde på dette tidspunkt i alt 54 mia. kr. Som det var observeret i Gruppe 1, blev balancen også reduceret i Gruppe 2 med 51 mia. kr. – et fald på 15%. Forklaringen er, at mængden af udstedte obligationer fra 2012-2013 blev reduceret med 41 mia. kr. i forbindelse med udløb af statsgarantien på udstedte obligationer i 2013. Finanstilsynet kommenterer bl.a. udviklingen blandt især i gruppe 2 og 3 som *”en kombination af normale afløb og betydelige førtidige indfrielse*”.⁴⁷

Reducering af balancen samt fortsat styrkelse af egenkapitalen betød at gruppens gearing i 2013 blev reduceret til 9 – 44% lavere i forhold til gearingen på 16 i 2008. Kernekapitalprocenten for gruppe 2 var i 2013 på 15,86%.

Tabel 8: Samlet nøgletal for gruppen:

Gruppe 2 – i mia. kr.	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Kernekapitalpct.</i>	8,80	7,62	12,85	13,87	13,42	14,54	15,86
<i>Gearing</i>	15	16	12	12	11	11	9
<i>Balance mio. kr.</i>	450	365	325	279	350	333	282
<i>Egenkapital mio. kr.</i>	31	23	28	22	31	30	31
<i>Indlånunderskud</i>	78	73	5	10	13	-41	-54

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Finanstilsynets database af regnskaber

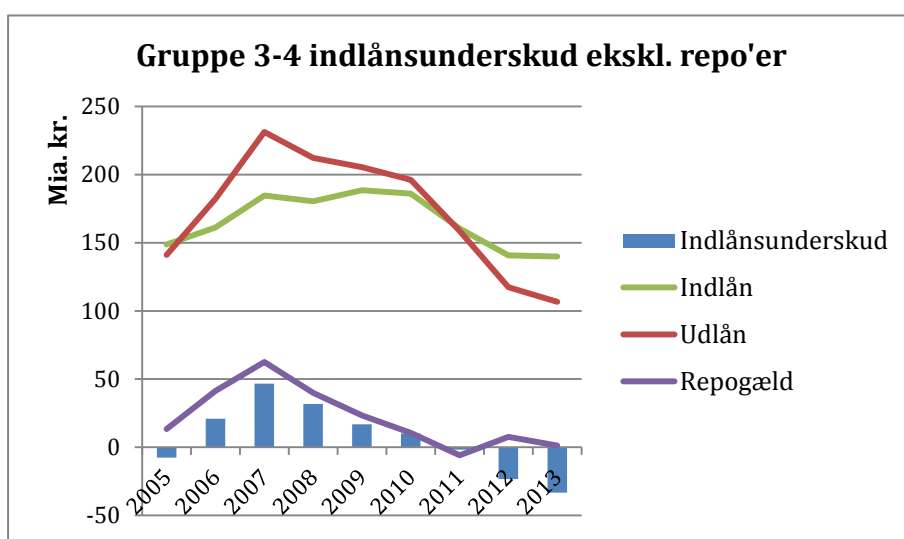
⁴⁷ Finanstilsynets Markedsudvikling 2012, side 6 – www.finanstilsynet.dk

Gruppe 3-4

2005-2009: "Opbygning af indlånsunderskud, Basel II og nødlidende banker"

Fra 2005 til 2007 var balancen og egenkapitalen for gruppen vokset med 51% til henholdsvis 363 mia. kr. og 54 mia. kr., hvilket gjorde, at gruppen i perioden bevarede en gearing på 7. På grund af den store udlånsvækst i samme periode var udlån steget 64% til 231 mia. kr. hvorimod indlån kun var steget med 24% til 185 mia. kr., hvilket betød, at gruppen i 2007 havde opbygget et indlånsunderskud på 47 mia. kr. Gruppen havde på dette tidspunkt en kernekapitalprocent på henholdsvis 13,69% i gruppe 3 og 21,51% i gruppe 4.

I 2008 ramte krisens store nedskrivninger, som resulterede i, at grupperne tidligt i 2008 blev reduceret med 10 banker efter fusioner og overtagelse af Finansiell Stabilitet. I forhold til de øvrige grupper, så betød dette at gruppen

allerede i 2008 reducerede sit indlånsunderskuddet til 31,7 mia. kr. svarende til et fald på 32%. Det var blandt andre BankTrelleborg, Bonusbanken og Sparekassen Mors, som valgte at fusionere med andre banker pga. økonomiske problemer.

Dette betød, at balancen samt egenkapitalen blev reduceret med 9% og gruppen bevarede dermed en gearing på 7. Indførelsen af Basel II samt ny risikovægtning, betød, at kernekapitalprocenten steg til henholdsvis 14,34% i gruppe 3 og 23,25% i gruppe 4.

I 2009 faldt indlånsunderskuddet med yderligere 15 mia. kr. svarende til 49%, hvilket er en tendens der også er observeret i gruppe 2, som konsekvens af periodens negative udlånsvækst på -9,51%. Balance og egenkapital forblev uændret i denne periode. Gruppens repogæld faldt i takt med, at indlånsunderskuddet blev reduceret, hvorefter de stort set var afskåret fra denne fundingkilde.

2010-2013: "Ændringer i gruppen og overgang til indlånsoverskud"

Året efter i 2010 skete der en række ændringer i gruppen, hvori seks banker ophørte, heriblandt Løkken Sparebank som overgik til Finansiell Stabilitet. Roskilde Bank overgik fra gruppe 2 til gruppe 3. Disse ændringer betød, at indlånsunderskuddet blev reduceret med yderligere 6 mia. kr. til 10 mia. kr. Gearingen steg derimod til 8 pga. en stigende balance og en faldende egenkapital.

De store ændringer i gruppen fortsatte og i 2011 udgik flere af "kæmperne" blandt andre Roskilde Bank, EIK Bank, Nova Fyn Bank og ebh bank, hvilket effektivt vendte indlånsunderskuddet til et overskud på 1,7 mia. kr. Dette medførte derimod også en kraftig reduktion af gruppens balance på 65 mia. kr. – et fald på 19%. Gruppens gearing faldt til 6. Kernekapitalprocenten var på dette tidspunkt steget til henholdsvis 19,97 % for gruppe 3 og 24,69 % for gruppe 4.

Udviklingen fortsatte i samme retning i 2012, da gruppen samlet set blev reduceret med 18 banker. Heriblandt "resterne" af banker som Amagerbanken og Fjordbank Mors ophørte, hvilket reducerede udlånet yderligere med 41 mia. kr. hvilket fik indlånsoverskuddet til at vokse til 23 mia. kr.

Gruppens udvikling stabiliserede sig i 2013, selvom der fortsat blev konsolideret blandt bankerne i et lavere tempo. Gruppens balance blev reduceret med yderligere 18 mia. kr. pga. det faldende udlån og udgjorde 181 mia. kr. i forhold til 327 mia. kr. i 2008. Indlånet forblev uændret hvilket betød at indlånsoverskuddet i 2013 udgjorde 33 mia. kr. - en stigning på 200% set i forhold til indlånsunderskuddet på 32 mia. kr. i 2008. Gruppens egenkapital faldt yderligere 14% og udgjorde herefter 21 mia. kr.

Reducering af både balancen og egenkapitalen betød at gruppens gearing i 2013 steg til 8,5 – 18% højere i forhold til gearingen på 7 i 2008.

Kernekapitalprocenten udgjorde i 2013 17,07% for gruppe 3 og 39,51% for gruppe 4.

Table 9: Samlet nøgletal for grupperne:

<i>Kernekapitalpct.</i>	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Gruppe 3</i>	13,69	14,34	16,57	16,50	19,97	16,54	17,07
<i>Gruppe 4</i>	21,51	23,25	23,02	23,36	24,69	35,96	39,51

Gruppe 3-4	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Gearing</i>	7	7	8	8	6	8	8,5
<i>Balance mio. kr.</i>	362	329	332	334	270	198	181
<i>Egenkapital mio. kr.</i>	53	45	43	43	41	25	21
<i>Indlånsunderskud</i>	47	32	16	10	-2	-23	-33

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Finanstilsynets database af regnskaber

5.1 Sammenfatning

Som det fremgår af min analyse af sektoren, så er det tydeligt, at der siden 2008 har været en stor fokus på stabilitet blandt grupperne. Sektorens samlede indlånsunderskud i 2008 på 595 mia. kr., som blev opbygget i de foregående år, var i 2013 vendt til et indlånsoverskud på 61 mia. kr. Dette er et resultat af en negativ udlånsvækst, store nedskrivninger og et stigende indlån. Det har givet en mere stabil fundingstruktur, da sektoren ikke længere er lige så afhængig af andre fundingkilder, hvilket lægger fundamentet for en mere harmonisk udlånsvækst i fremtiden. Samtidig fremgår det af analysen, at Gruppe 1 er den eneste gruppe, der fortsat har en stabil adgang til disse fundingkilder.

Denne udvikling har medført, at sektorens balance er blevet reduceret med 20%, siden den toppede i 2008 på 4.733 mia. kr. I 2013 udgjorde sektorens samlede balance 3.808 mia. kr. Det har haft den betydning, at sektoren som helhed er blevet mindre gearet, da egenkapitalen samtidig er vokset med 22%. Denne udvikling er specielt båret af Gruppe 1, som siden 2008 har øget egenkapitalen med 41%. Det er tydeligt, at de har draget nytte af at være mere effektive samt levere positive resultater, hvilket alt andet lige, har gjort det nemmere for gruppen at opbygge egenkapital under finanskrisen. De øvrige grupper har ikke haft samme mulighed, da de først i 2013 stoppede med at levere negative resultater.

Udviklingen i egenkapitalen skal også ses i forbindelse med større kapitalkrav, hvor der specielt efter SIFI-udpegningen, er krav om en højere egentlig kernekapital (CET1)⁴⁸.

Udviklingen i sektorens kernekapitalprocent har været stigende siden finanskrisen, hvor særligt Gruppe 1 har fordoblet deres kernekapitalprocent fra 10,65% til 20,36%.

⁴⁸ Common Equity Tier 1 – den egentlige kernekapital inkluderer ikke hybrid kernekapital. SIFI-kapitalkravet skal kunne indeholdes i denne del af kapitalen.

Sammenholdt med en reduceret i gearing fra 25 til 15, har gruppen stort set halveret sin risiko for at blive nødlidende. Dette gør også gruppen til den bedst kapitaliserede i sektoren, både i faktiske og relative termer, hvilket også er forventeligt med de øget krav som SIFI. Gruppen har i 2013 fortsat et indlånsunderskud på 25 mia. kr., hvilket udgør 5% af indlånsunderskuddet i 2008. Selvom det ikke er en optimal fundingstruktur, så har jeg i min analyse af gruppens effektivitet belyst, at de fortsat har en stabil adgang til andre fundingkilder.

Gruppe 2 har i samme periode øget deres kernekapitalprocent med 8,24%-point fra 7,62% til 15,86%. Samtidig har de reduceret deres gearing fra 16 til 9, hvilket også betyder, at gruppen har halveret sin risiko. Gruppen vendte sit indlånsunderskud til et overskud i 2012, som allerede efter finanskrisen blev kraftigt reduceret efter gruppens nødlidende banker forlod gruppen. Dette efterlader gruppen i en sundere tilstand, som på trods af manglende effektivitet, har styrket sin stabilitet.

Gruppe 3 har i modsætning til de øvrige grupper haft flere udsving i deres kernekapitalprocent. Dette bunder i, at de har været mest påvirket af konsolideringen, og dermed haft flest ændringer i gruppens sammensætning. Gruppens kernekapitalprocent er i perioden 2008-2013 steget med 2,73%-point fra 14,34% til 17,07%. Kernekapitalprocenten toppede i 2011 med 19,97%. Derudover har de til forskel for de øvrige grupper haft en stigning i gearingen fra 7 til 8,5.

Gruppen er i relative termer bedre kapitaliseret end Gruppe 2 set i forhold til kernekapitalprocenten samt gearing. Dette tyder på at konsolideringen også har haft den ønskede effekt på stabiliteten, på trods af det forvrængede billede de mange ændringer har medført.

Gruppe 4's kernekapitalprocent er steget fra 23,25% til 39,51%, hvilket er en positiv udvikling. Gruppens udvikling understreger vigtigheden af de faktiske termer, da deres mangel på diversifikation stiller større krav til den faktiske kapital.

5.2 Delkonklusion:

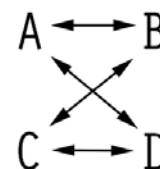
Som det fremgår af den foregående analyse, så har sektoren som helhed styrket sin kernekapital, hvilket giver bedre mulighed for at absorbere tab i fremtiden. Det har sammen med en reduktion af indlånsunderskuddet, samt gearingen, medvirket til at sektoren er mindre følsom overfor makroøkonomiske konjunkturer. Endvidere har ændringerne i markedsandele betydet, at Gruppe 1 udgør 3% mere af sektoren, og bidrager dermed til en større del af den samlede stabilitet. Gruppe 2 har i samme periode øget sin markedsandel med 1,8%, hvilket har været på bekostning af Gruppe 3 og 4, som egentlig er mere stabile i relative termer.

Alene baseret på Gruppe 1's udvikling i kernekapitalprocent samt erfaringerne fra de foregående 5 år, har bevist, at den er mere robust end de øvrige grupper. Endvidere har Gruppe 1's position som markedsleder vist, at den har flere handlingsmuligheder på godt og ondt. Deres effektivitet gav bl.a. gruppen fortsat mulighed for at styrke kapitalgrundlaget under krisen, hvilket de "udnyttede" deres position som markedsledere til at gøre. Disse faktorer i et stabilitetsperspektiv kompenserer samlet set for Gruppe 2's mangel på samme. Kombineret med at udviklingen i hele sektoren generelt har været positiv, så kan jeg på den baggrund konkludere, at konsolideringen har øget stabiliteten i sektoren.

Som det fremgår af mine analyser af sektorens effektivitet og stabilitet i afsnit 4 og 5, så har konsolideringen haft den ønskede virkning, set på sektoren som helhed. Dette er isoleret set en positiv udvikling, som bør lovprises, hvis man kigger på gruppernes og herunder bankernes individuelle præstationer. Erfaringerne fra finanskrisen har netop lært os, at dette ikke er tilfældet, da man ikke alene på baggrund af de individuelle banker kan vurdere sektorens stabilitet. Der er her tale om den systemiske risiko, som i det næste afsnit, vil blive undersøgt nærmere.

6. Konsolidering og systemisk risiko

En af de helt store læringer af finanskrisen var konsekvenserne af systemisk risiko, og hvor mangelfuld reguleringen havde været på dette område. Denne såkaldte "forbundethed" som gør at bankerne og det finansielle system er så indvævet i hinandens strukturer gør, at man ikke længere kan kigge på den individuelle bank alene, men at hele sektoren skal tages i betragtning ved risikostyring. Vigtigheden af den systemiske risiko er en naturlig evolution af udviklingen i informationsteknologien, som hele tiden skubber grænserne både mellem lande og for finansiell innovation. Det er helt normalt at observere, at bankerne har store positioner hos hinanden i den finansielle sektor, hvilket også giver mening i en effektivitet og stabilitets øjemed. Hvis en bank har overskydende likviditet og en anden bank står og mangler likviditet, så er det værdiskabende for begge banker at flytte denne likviditet imellem sig. Banken med overskudslikviditet (lad os kalde den Bank A) får pengene ud at arbejde. Banken med underskudslikviditet (Bank B) får en god mulighed for at finansiere nogle billige lån til nogle kunder der er interesseret i at købe en bolig i det stigende boligmarked. I tilfældet af at Bank A ikke ønsker at have kreditrisikoen fra Bank B, så kan den benytte sig af finansielle instrumenter som f.eks. at købe en Credit Default Swap for at "sælge" kreditrisikoen videre til Bank C. Bank C køber dem gerne, da de tror på boligpriserne. Bank D har desuden aktier i C og udlån til Bank A.

- A har udlån til B, C har indgået CDS med A, D har aktier i C, A har indlån fra D.

Dette er naturligvis et meget forsimplet eksempel på systemisk risiko i et lukket system, men den viser hvordan økonomiske vanskeligheder i Bank A kan påvirke alle de andre banker, og forårsage en "systemisk" reaktion. Den virkelige verden er naturligvis meget mere komplekst og gør også problemstillingen meget sværere at arbejde med. Der er på nuværende tidspunkt ikke et overblik over, hvor stor grad af forbundethed der er i verdens finansielle systemer. Det er anerkendt, at systemisk risiko af forskellig karakter er alle vegne, og ikke kan elimineres, da det er et grundvilkår for det finansielle system. Det skal administreres og kontrolleres for at sikre systemet i mod uoverskuelige konsekvenser.⁴⁹

⁴⁹ Group of Ten (2001)

Der er adskillige analyser der har forsøgt at udforme nøgletal for måling af systemisk risiko, som f.eks. *Marginal Expected Shortfall* og *Systemic Expected Shortfall* benyttet af (Weiß, Neumann & Bostandzic, 2013) der benytter value-at-risk, aktieafkast, aktivmasse mm. til at beregne "halerisikoen", og hvilket de betegner som den systemiske risiko i forbindelse med en systemisk krise. Der er dog endnu ikke fundet en anvendelig metode eller et nøgletal der kan benyttes i forbindelse med reguleringen af bankerne.

Der har i mange år indenfor litteraturen været en debat om hvilke slags påvirkninger konsolideringen har på den finansielle stabilitet. Der har siden det fik øget opmærksomhed efter årtusindeskiftet har diskussionen gået på om konsolidering bidrager til at gøre den finansielle sektor mere stabil eller mere skrøbelig. Finanskrisen har intensiveret forskningen og diskussionen omkring konsolidering og dens sammenhæng med koncentration og stabilitet. Indenfor litteraturen er der især to modstridende hypoteser om koncentrationens sammenhæng med stabilitet. Fortalere for "koncentrations-stabilitet" mener at koncentration gør sandsynligheden for en systemisk krise mindre pga. bedre kapitalisering og diversifikation i større banker. Fortalere for "koncentrations-skrøbelighed" mener at koncentrationen skaber store banker der gør sektoren ustabil pga. større grad af risikoeksponering, *moral hazard* og "too-big-to-fail".

6.1 - Koncentration og systemisk risiko

Som det fremgår min analyse i afsnit 3 om, hvordan sektoren har udviklet sig siden 2005, og hvordan det har bidraget til øget koncentration. Her blev det også fastlagt, at sektoren i forvejen var stærkt koncentreret, og at konsolideringen har bidraget til en stigning i koncentration omend en relativ beskedne stigning på 64 HHI. Så hvilke konsekvenser har det for sektorens systemiske risiko og dermed stabilitet?

Det kan virke intuitivt at tænke, at færre banker betyder større risiko i den enkelte bank, da der er færre om at dele kagen. Og hvis den enkelte bank udgør en større del af kagen, og dermed en større risiko for sektoren, så må den alt andet lige også være bedre kapitaliseret pga. større forpligtelser, hvilket dermed reducerer risikoen for at blive nødlidende? Endvidere må det i praksis være lettere og billigere at regulere og overvåge færre store banker end mange små banker?

6.1.1 - Koncentrationsstabilitet

Fortalere for koncentrationsstabilitet mener, at konsolideringen i den finansielle sektor reducerer den usystematiske risiko blandt bankerne. Det kan de ved at opnå en større grad af diversifikation i deres porteføljer, og dermed øge den samlede finansielle stabilitet.

Endvidere bevirker konsolideringen at store banker har en større indtjening og kapitalbuffere, som gør at de kan modstå udefrakommende stød såsom makroøkonomiske konjunkturer. Ved at opnå en bedre diversifikation og større kapitalbuffere vil det reducere bankens risikostyret afkastkrav og dermed reducere den individuelle banks risikoeksponering på markedet. Derudover kan store banker med deres større kapitalbuffere fungere som en slags stødpude for hele sektoren imod makroøkonomiske konjunkturer. Yderligere kan overvågning og regulering af mere konsoliderede finansielle sektorer være lettere og administrativt mere effektivt for myndighederne, da et der vil være et færre antal banker på markedet, hvilket kan føre til et fald i systemisk risiko.

Fortalere for "koncentrationsstabilitet" mener altså, at (1) koncentreret finansielle systemer har større banker som er bedre kapitaliseret, og (2) større banker har bedre diversificeret porteføljer end mindre banker, hvilket reducerer behovet for risikoeksponering. Endvidere (3) er færre banker lettere og mere effektivt at overvåge og regulere, og derfor vil koncentreret finansielle systemer være mere stabile.

6.1.2 - Koncentrationsskrøbelighed

Fortalere for koncentrationsskrøbelighed mener derimod at konsolidering, og herunder øget koncentration, forstærker risikoen for en systemisk krise. Store banker har større porteføljer og dermed større diversifikationsgevinst, som benyttes til at øge risikoeksponeringen.

Endvidere fører konsolideringen til større banker, som tilsvarende udgør tilsvarende større systemisk risiko, hvilket øger sandsynligheden for en systemisk krise.

Derudover mener de, at når en bank bliver større, så kommer den hele tiden tættere på at blive "too-big-to-fail", hvilket vil øge den systemiske risiko. Endvidere vil den implicitte statsgaranti, som "too-big-to-fail" medfører, bidrage til uansvarlig adfærd eller *moral hazard*, som kan friste banker til at øge deres risikoeksponering udover diversifikationsgevinsten. Yderligere er overvågning af færre, men større banker ikke lettere eller effektivt, da store banker også er mere komplicerede og kræver en mere dybdegående analyse.

Konkurrencesituationen i et koncentreret marked kan føre til at store banker prissætter deres lån højere, hvilket vil føre til at låntagere vil øge deres risiko for at kompensere for den højere pris, og dermed øge den systemiske risiko i samfundet.

Fortalere for "koncentrationsskrøbelighed" mener altså at (1) koncentreret finansielle systemer har større banker med tilsvarende større systemisk risiko og (2) større banker benytter diversifikationsgevinsten til at øge deres risikoeksponering samt (3) at "too-big-to-fail" banker har incitament til at udøve *moral hazard*. Endvidere (4) at færre store banker ikke er lettere og mere effektive at overvåge, og derfor vil koncentreret finansielle systemer være mere skrøbelige.

6.1.3 - Hvad forsøger hypoteserne at fortælle?

Begge hypoteser forsøger at forstå konsekvenserne af konsolidering, og antager begge at konsolidering betyder større koncentration i markedet. Dette er i forbindelse med den danske sektor bekræftet i afsnit 3.7, hvor det fremgik at koncentrationen er steget med 64 HHI fra 2005-2013.

Fokus i begge hypoteser er endvidere at konsolideringen påvirker stabiliteten i sektoren, da den åbner op for nye handlingsmuligheder. På den ene side, har større banker store kapitalbuffer, på den anden side, udnytter de kapitalbufferen til at øge deres risiko. Forskellen på de to hypoteser er altså at de forsøger at forstå bankernes handlinger med udgangspunkt i to forskellige antagelser om deres interesser.

Når man kigger på koncentrationsstabilitet, er der tale om stabiliteten i den opkøbende bank samt afsmitningen på resten af sektoren efter en fusion både i form af øget diversifikation og styrket kapital. Dette er med til, at styrke den enkelte bank og reducere sandsynligheden for at gå konkurs (default), og dermed ikke bidrage til systemisk risiko i samfundet. Hvis man sammenligner sektoren med dominobrikker der står på række, så vil hver bank repræsentere en dominobrik. En fusion mellem to banker vil gøre brikken tykkere, give den en større overflade, og dermed gøre den sværere at vælte. Brikken er dog fortsat en del af dominorækken og bidrager dermed stadig til den systemiske risiko.

Når man kigger på koncentrationsskrøbeligheden, så har fortalere fokus på, hvordan konsolideringen gør bankerne større og dermed skaber større systemisk risiko. For at

fortsætte i samme analogi med dominobrikkerne, så var brikken før for lille til at vælte den næste brik og udgjorde derfor ikke en stor systemisk risiko. Efter fusionen er brikken blevet tilpas stor til at påvirke og vælte den næste brik – hvilket øger den systemiske risiko.

Der findes i litteraturen en række empiriske analyser der undersøger sammenhængen mellem koncentration, systemisk risiko og stabilitet, hvor der tages udgangspunkt i de to ovenstående hypoteser. Der er bl.a. på baggrund af international data fundet at større koncentration er forbundet med en lavere sandsynlighed for en systemisk krise. (Beck, Dermirgüc-Kunt og Levine, 2005) finder bl.a. ikke beviser for at koncentration øger skrøbeligheden i det finansielle system. De finder i deres konklusioner statistisk signifikans for at koncentreret finansielle systemer har bedre diversificeret banker, som dermed udgør mindre systemisk risiko pga. mindre risikoeksponering. Deres konklusioner er generelt mere i overensstemmelse med "koncentrationsstabilitet" end med "koncentrationsskrøbelighed". I kontrast til det finder (Weiß, Neumann & Bostandzic, 2013) at fusionerende banker har en destabiliserende effekt på det finansielle system ved ikke kun at øge risikoen i mellem de fusionerende banker, men også hos deres konkurrenter. Derudover finder de også at hybride blandt bankdirektører og eksistensen af indskydergarantier er med til at forstærke den destabiliserende effekt af konsolidering. Endvidere finder de ikke beviser for, at øget diversifikation, gør en større bank mindre systemisk vigtig. Deres konklusion er altså mere i overensstemmelse med "koncentrationsskrøbeligheden" end med "koncentrationsstabilitet". Sammenfattende er at både den teoretiske og den empiriske litteratur er uklar om konsekvenserne af konsolidering i den finansielle sektor.

Med udgangspunkt i ovenstående vil jeg analysere udvalgte antagelser i hypoteserne om "koncentrationsstabilitet" og "koncentrationsskrøbelighed" for at undersøge hvilken af disse hypoteser, der gør sig mest gældende i den finansielle sektor. Såfremt antagelserne er modstridende, så vil de blive behandlet i samme analyse.

6.2 - Koncentrationsstabilitet og koncentrationsskrøbelighed i den finansielle sektor

- *Større banker er bedre kapitaliseret, hvilket reducerer sandsynligheden for en systemisk krise. (koncentrationsstabilitet)*
- *Større banker udgør tilsvarende større systemisk risiko, hvilket øger sandsynligheden for en systemisk krise. (koncentrationsskrøbelighed)*

Antagelsen om at større banker er bedre kapitaliseret, og dermed reducerer sandsynligheden for en systemisk krise, leder mig tilbage til analogien om dominobrikkerne. Med større kapitalbuffer kan der modstå større makroøkonomiske konjunkturer, og dermed reduceres sandsynligheden for at en stor bank bidrager til en systemisk krise. Dette ændrer ikke (i første omgang) ved den enkelte banks bidrag til systemisk risiko, men det betyder, at der skal mere uro til at få banken ud i økonomiske vanskeligheder. Som det fremgik i analysen af sektorens stabilitet, så havde gruppe 1 i 2013 en kernekapitalprocent på 20,36% i forhold til gruppe 2 og 3 som lå på henholdsvis 15,86% og 17,07%. Gruppe 4 havde en kernekapitalprocent på 39,51% i 2013, hvilket umiddelbart kan virke som, at de er bedre kapitaliseret end de øvrige grupper. Gruppe 4 er dog nødsaget til at være bedre kapitaliseret pga. manglende diversifikation, og de er mere sårbare overfor udefrakommende faktorer målt i faktiske termer. Finanskrisen ramte f.eks. som en orkan med en stor faktisk styrke. Gruppe 1's kernekapital i faktiske termer var en betonbygning der slog revner, hvorimod gruppe 4 var et træhus der blev blæst væk. Kernekapitalprocenterne er naturligvis relative til de forpligtelser grupperne har påtaget sig, men det fremgår af nedskrivningsprocenterne, at finanskrisens faktiske styrke var mere overkommeligt for Gruppe 1 i forhold til resten af sektoren. I min analyse af sektorens stabilitet i afsnit 5, kommer jeg frem til det samme resultat, at Gruppe 1 er bedst kapitaliseret både i relative og faktiske termer.

Det kan dermed bekræftes at større banker i sektoren er bedre kapitaliseret, hvilket er i overensstemmelse med koncentrationsstabilitet.

Konsekvenserne for Gruppe 1 er derimod tilsvarende større, hvis de skulle blive nødlidende, da de også udgør en større del af den finansielle sektor. Såfremt Danske Bank bliver nødlidende er sandsynligheden for at det udvikler sig til en systemisk krise, alt andet lige, større end hvis Flemløse Sparekasse kommer i økonomisk uføre. Denne antagelse er implicit i

SIFI-udpegningen, der netop anerkender problemstillingen om at større banker udgør en større systemisk risiko.

Ud fra ovenstående vil jeg derfor bekræfte, at begge antagelser gør sig gældende, da større banker på den ene side er bedre kapitaliseret end de øvrige banker, og er derfor med til at reducere sandsynligheden for en systemisk krise opstår. På den anden side udgør større banker en større systemisk risiko, hvilket øger konsekvenserne af en systemisk krise. Det er dog ikke muligt at afgøre, om den ene antagelse gør sig mere gældende end den anden, men blot at de begge er påvirket af konsolideringen og øget koncentration. Endvidere kan det i perspektivet af de seneste 9 års konsolidering ikke påvises, at det kun er de store Gruppe 1 banker som har bidraget til den systemiske krise.

- *Større banker er bedre diversificeret, hvilket reducerer risikoeksponering.
(koncentrationsstabilitet)*
- *Større banker benytter diversifikationsgevinsten til at øge deres risikoeksponering.
(koncentrationsskrøbelighed)*

Store banker opnår typisk stordriftsfordele ved at have flere kunder og større porteføljer, hvilket ifølge den traditionelle investeringsteori tillader dem at opnå en større diversifikationsgevinst. Større diversifikationsgevinst betyder typisk, at man kan opnå større afkast uden at øge sin risiko. Hvis to fusionerende banker begge har en målsætning om en egenkapitalforrentning på 15%, og vi antager at der er en diversifikationsgevinst efter fusionen, så vil den give dem muligheden for at reducere deres risikojusteret afkast, da de nu kan opnå afkastet på 15% til en lavere risiko. Dette betyder naturligvis også at de kan vælge at øge deres afkast, og dermed bevare den samme risiko som de havde inden fusionen.

Problemet med denne antagelse i koncentrationsstabiliteten er, at den bortdiversificeret risiko ikke forsvinder, men i stedet blot bliver spredt ud i det finansielle system, og dermed øger den systemiske risiko, (Wagner, 2010). Derfor er denne antagelse afhængig af hvilke intentioner de fusionerende banker har. Vil de reducere deres risiko eller øge deres afkast? Endvidere kan det diskuteres hvor stor grad af diversifikation der kan opnås, uden for krisetider, i en kundeportefølje i Danmark pga. landets størrelse. Vi har i forbindelse med finanskrisen set store forskelle på boligpriser og arbejdsløshed i de forskellige regioner, hvilket alt andet lige, må give en landsdækkende bank større grad af diversifikation i

kundeporteføljen end en regionalbank i et område der lider under stagnerende boligpriser og stor arbejdsløshed.

I analysen af sektorens stabilitet fremgik det bl.a. at Gruppe 1 har en højere gearing end de øvrige grupper, hvilket peger mere på at de store banker benytter diversifikationsgevinsten til at øge deres risikoeksponering. Det giver også mening i forhold til at bankerne søger at øge deres effektivitet, selvom det umiddelbart sker på bekostning af stabilitet.

Der kan på baggrund af ovenstående bekræftes at større banker er bedre diversificeret, men at denne diversifikation i stor grad benyttes til at øge risikoeksponeringen, hvilket er i overensstemmelse med koncentrationsskrøbelighed.

- *Færre store banker er lettere og mere effektivt at overvåge. (koncentrationsstabilitet)*
- *Færre store banker er ikke er lettere og mere effektivt at overvåge, derfor vil koncentreret finansielle systemer være mere skrøbelige. (koncentrationsskrøbelighed)*

For at afgøre om det er lettere og mere effektivt, at overvåge færre, men større banker, vil jeg analysere Finanstilsynets regnskab, for at bekræfte om konsolideringen har haft en indvirkning på

omkostningerne til deres tilsyns- og reguleringsarbejde.

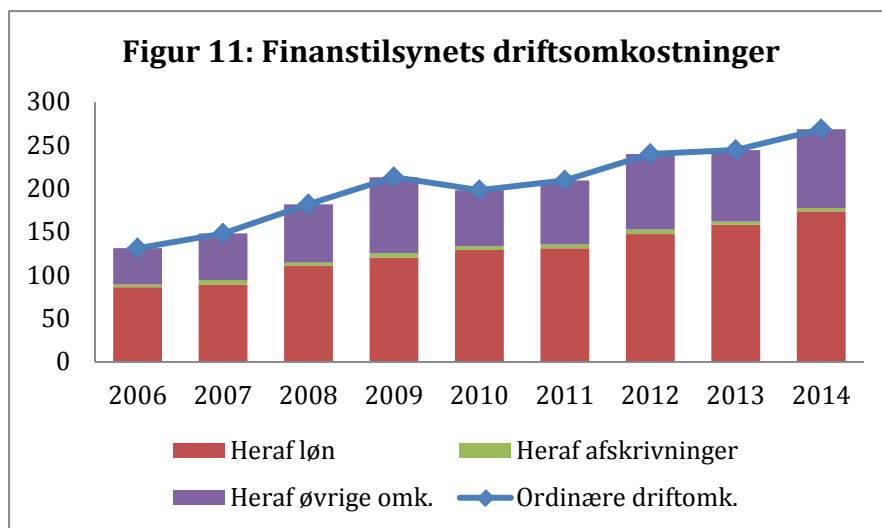
I perioden 2006 til 2007 tilskriver Finanstilsynet stigningen i de øvrige

omkostninger at

tjenestemandspensioner finansieres herover. Den

lille udvikling i lønudgifter er pga. de gunstige forhold i de finansielle virksomheder, som Finanstilsynet i en vis udstrækning konkurrerer med om arbejdskraft.

I perioden 2008 til 2010 tilskrives stigningen i driftsomkostninger primært den finansielle krise. I 2009 flyttede Finanstilsynet lokalitet pga. pladsmangel, hvilket kostede godt 18,8 mio. kr., hvorfor de øvrige omkostninger falder fra 2009 til 2010. Lønomkostningerne er dog stigende i samme periode.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Finanstilsynets årsregnskaber

I 2011 tilskrives udviklingen øget tilsynsarbejde pga. flere bankbesøg og kreditgennemgange, samt udgifter til it-området. I 2012 ansættes der et øget antal specialister til bemanding af deres *Kontor for International markedskontakt, Funding, Likviditet og SIFI-analyse*. Dette kontor etableres i forbindelse med de nye EU-direktiver, og har til formål at varetage implementering af internationale direktiver samt kommunikationen med de europæiske tilsynsmyndigheder.

I 2013 tilskrives stigningen primært indførelsen af Basel III og derudover øget tilsyn med IRB-banker, og 2014 er stigningen på grund af øget tilsyn med SIFI-institutter, Basel III samt sekuritisering.

Det er tydeligt at Finanstilsynet har haft travlt med finanskrisen og direktiver der efterfølgende er blevet indført. Disse ændringer viser også at den finansielle verden før og efter finanskrisen er markant anderledes, og indførelsen af direktiver forvrænger sammenligningsbilledet. Der er dog ikke noget der tyder på at det er blevet lettere eller billigere for Finanstilsynet at overvåge og regulere sektoren.

Det er derimod opsigtsvækkende at Finanstilsynet i 2013 har øget tilsyn med IRB-banker, hvilket primært vedrører gruppe 1. I Finanstilsynets årsregnskab 2013 fremgår det:

”Finanstilsynet har i 2013 truffet flere afgørelser overfor institutter med tilladelse til at opgøre kapitalkravet for kreditrisiko efter interne ratingbaserede modeller (IRB-institutter).

Benchmarking anvendes til at identificere institutter, som ved brug af interne modeller opnår store kapitalbesparelser i forhold til institutter med sammenlignelige risici. Benchmarking indgik eksempelvis som en del af grundlaget for fire påbud til Danske Bank, hvor Finanstilsynet blandt andet påbød banken at hæve kapitalkravet for erhvervskunder.

Finanstilsynet fører også tilsyn med IRB-institutterne ved gennemgang af modeller og konkrete lånesager. Begge typer gennemgang kan vise, at de interne modeller undervurderer den faktiske kreditrisiko. I 2013 blev der således givet en række påbud til IRB-institutter i forbindelse med Finanstilsynets kreditundersøgelser.”

Større banker der benytter IRB-modeller kræver umiddelbart mere tilsyn pga. kompleksiteten ved opgørelse af kreditrisiko i forhold til standardmetoden. Eftersom Gruppe

1 udgør de fleste af bankerne der benytter IRB-modeller, så er det fristende at bekræfte antagelsen i at konsolideringen, og dermed færre banker, ikke er med til at gøre tilsyn tilsvarende lettere og mere effektivt. Der er mere der peger på at antagelsen i koncentrationsskrøbelighed gør sig gældende i den finansielle sektor end koncentrationsstabilitet.

Eftersom det ikke er muligt at sammenligne sektoren før og efter krisen i forbindelse med de store ændringer i sektorens regulering, er det ikke muligt at komme med en endelig vurdering af antagelsen.

➤ *Større banker bliver systemisk vigtige eller "too-big-to-fail", og øger incitamentet til at udøve moral hazard. (koncentrationsskrøbelighed)*

Antagelsen om at store banker, som er "too-big-to-fail", udøver *moral hazard* bunder i denne kontekst i den bagvedliggende implicite statsgaranti. Altså når en person tager en beslutning om hvor meget risiko der skal tages, imens en anden påtager sig omkostningen hvis det skulle gå galt. Det er et emne som har været meget omtalt under finanskrisen, hvor især Danske Banks størrelse og rolle i den finansielle sektor blev diskuteret. Som nævnt i analysen af sektorens effektivitet og stabilitet, så havde hele sektoren en gennemsnitlig udlånsvækst på 23% i perioden 2005-2007, hvilket må siges at være en aggressiv udlånspolitik. Derudover fremgik det også af analysen af grupperne, at hele sektoren opbyggede et indlånsunderskud og øgede deres gearing som konsekvens af udviklingen. Det er derfor svært at påstå at kun de store banker udviste *moral hazard* op til finanskrisen, da stort set alle banker påtog sig ekstraordinære høje risici.

Det er dog en ting at tro at man har en implicit statsgaranti, og en anden ting at have den. Det viste sig efter finanskrisens udbrud, at der var stor modstand mod at hjælpe bankerne fra deres selvskabte problemer. De nødlidende banker fik hjælp til en kontrolleret afvikling via opkøb af andre banker, og der blev stillet hybrid kernekapital til rådighed. Udover FIH Erhvervs Banks adskillelse af ejendomsportefølje i Bankpakke 5, så var der ikke nogle nødlidende banker der fik særlige ordninger for at kunne fortsætte driften.

Nationalbanken har gang på gang afvist aktindsigt i referater fra møder med bankdirektører under krisen, men i 2013 bekræftede de overfor Berlingske⁵⁰, at der i 2008 og 2009 blev holdt en række hemmelige møder med bl.a. Danske Bank vedr. den kritiske situation. Der blev i forbindelse med disse møder udarbejdet et særligt nødberedskab til betaling af bankens lån i USA, da det var usikkert om Danske Bank selv kunne klare betalingerne. Problemet var at staten med Bankpakke 1 havde udstedt en generel statsgaranti, hvilket også betød Danske Banks kreditorer i USA. Konsekvenserne ved at lade Danske Bank krakke var så uoverskuelig store, at man var klar til at holde hånden under bank, hvilket de facto gjorde banken til "too-big-to-fail".

Danske Banks udlån inkl. repo'er udgjorde i 2008 i alt 1.700 mia. kr. svarende til Danmarks BNP på det tidspunkt.⁵¹

Ifølge Berlingskes kilder, så fik ingen andre danske banker samme særbehandling.

Som sagt så udøvede alle bankerne i sektoren op til finanskrisen *moral hazard* med en vis forventning om at blive reddet, for ellers havde de ikke påtaget risikoen. Historien har dog vist, at den eneste bank der reelt kan forvente at blive reddet, er en bank af Danske Banks størrelse. Hvis sektoren får flere banker af samme størrelse, så er det sandsynligt at disse vil få samme behandling i krisetider, hvilket er i overensstemmelse med koncentrationsskrøbelighed og bekræfter dermed antagelsen.

⁵⁰ <http://www.b.dk/nationalt/hemmeligt-kriseberedskab-for-danske-bank>

⁵¹ <http://www.dst.dk/pukora/epub/Nyt/2010/NR496.pdf>

6.2.1 Sammenfatning:

Koncentrationsstabilitet

✓ Større banker er bedre kapitaliseret, hvilket reducerer sandsynligheden for en systemisk krise.

÷ Større banker er bedre diversificeret, hvilket reducerer risikoeksponering.

? Færre store banker er lettere og mere effektivt at overvåge.

Koncentrationsskrøbelighed

✓ Større banker udgør tilsvarende større systemisk risiko, hvilket øger sandsynligheden for en systemisk krise.

✓ Større banker benytter diversifikationsgevinsten til at øge deres risikoeksponering.

? Færre store banker er ikke lettere og mere effektivt at overvåge, og derfor vil koncentreret finansielle systemer være mere skrøbelige.

✓ Større banker bliver systemisk vigtige eller "too-big-to-fail", og øger incitamentet til at udøve *moral hazard*.

I min analyse af antagelser i hypoteserne om koncentrationsstabilitet og koncentrationsskrøbelighed, fandt jeg at koncentrationsskrøbelighed gør sig mere gældende i den finansielle sektor. Koncentrationsskrøbelighedens antagelser om kapitalisering og diversifikation, kan understøttes af den foregående analyse af sektorens effektivitet og stabilitet i afsnit 4 og 5.

Ved gennemgang af Finanstilsynets årsregnskaber 2006-2014, er der ikke noget der tyder på at det er lettere og mere effektivt, at overvåge færre banker. Finanstilsynets kommentar i 2013 om øget tilsyn med IRB-banker hentyder at større banker kræver mere dybdegående analyse, hvilket peger mere på antagelsen i koncentrationsskrøbelighed. Finanskrisen og indførelsen af nye regulativer forvrænger billedet og gør det ikke muligt at uddrage en endelig vurdering af antagelserne.

Antagelsen om at større banker bliver "too-big-to-fail", og dermed udøver *moral hazard*, bekræftes på baggrund af erfaringerne fra finanskrisen. Dette gjorde sig særligt gældende i håndteringen af Danske Banks problemer under krisen, da konsekvenserne ville have været uoverkommelig store.

Eftersom antagelserne i koncentrationsskrøbeligheden gør sig mest gældende den finansielle sektor, betyder det at øget koncentration afledt af konsolidering, forstærker risikoen for en systemisk krise. Stigning i koncentrationen på 64 HHI i perioden 2005-2013, giver ifølge retningslinjerne fra det amerikanske justitsministerium ikke anledning til analyse af problemstillinger og mere kontrol. Det betyder dog at Finanstilsynet skal være opmærksom på eventuelle fusioner, som kan have en større påvirkning på koncentrationen. I analysen af sektorens effektivitet i afsnit 4 bliver der omtalt to fusioner, som to Danske Bank analytikere forudser i det danske banklandskab. Dette er en fusion mellem Jyske Bank og Sydbank, og en fusion mellem Nykredit og Spar Nord Bank. Såfremt disse fusioner gik hen og blev realiserede, ville det betyde at HHI ville stige fra 3.077 til 3.161 – en stigning på 84 HHI. Det kan forventes, at fusionernes karakter sammen med stigning i koncentration vil vække mere opsigt hos bl.a. Finanstilsynet, da stigningen alene ville ske på baggrund af to fusioner.

6.3 - Overvågning af systemisk risiko

Basel III introducerede i 2010 de første initiativer, der havde til formål at imødekomme systemisk risiko. Det gjorde de bl.a. ved at udpege en række systemisk vigtige banker og derefter pålægge dem øget krav. For at reducere sandsynligheden for en ny systemisk krise opfordrede Bank for International Settlements(BIS) til at øge kapitalkravene for SIFI-institutter og derudover stresstesting af disse banker. SIFI-institutter udgør i Danmark alle institutterne i gruppe 1 på koncernbasis⁵²: Danske Bank, Nykredit (Realkredit), Nordea Bank Danmark, Jyske Bank og Sydbank. Deres systemiske vigtighed er beregnet på baggrund af deres procentvise andel af den samlede balance i den finansielle sektor, procentvise andel af udlån og den procentvise andel af indlån. Finanstilsynet har taget gennemsnittet af disse tre faktorer og beregnet deres "systemiskhed". Tallet bruges blot som et udtryk for deres rangering af vigtighed – tallet siger ikke noget kvantitativt om den systemiske risiko.

Finanskrisen og herunder den systemiske krise har givet anledning til dannelsen af den europæiske instans European System of Financial Supervision(ESFS), hvilket danner rammerne for tilsynsarbejdet i EU. Under ESFS finder man European Supervisory Authorities(ESA) som holder tre instanser under sig til udarbejdelse af regulering for banker, sekuritisering og forsikring/pension. I 2010 etablerede man så European Systemic Risk Board(ESRB), hvis formål er at forbygge og begrænse dannelse af systemisk risiko. Til forskel for de øvrige instanser, har den Europæiske Central Bank ansvaret for ESRB, hvor de leverer analytisk, statistisk og administrativt arbejde.

Eftersom den seneste krise havde karakter af at være en systemisk krise, så vedtog Folketinget med inspiration fra disse instanser i 2012, at der skulle nedsættes en dansk systemisk tilsynsmyndighed. I 2013 etablerede Erhvervs- og Vækstministeren via en ændring i lov om finansiel virksomhed *Det Systemiske Risikoråd*.⁵³ Rådet skal adressere systemiske risici i den finansielle sektor, og derudover identificere og overvåge finansielle risici af systemisk karakter.

⁵² Udpegning af SIFI:

https://www.finanstilsynet.dk/~/_media/Nyhedscenter/2014/Udpegning%20af%20SIFIER%20%20samlet%20oversigt.ashx

⁵³ Det Systemiske Risikoråd: <http://risikoraad.dk/om-raadet/> og <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=144714>

Rådet har udvalgt en række indikatorer som de benytter til at identificere potentielle risici på et tidligt stadie.⁵⁴ Disse indikatorer, som Rådet selv beskriver som overvågningsblokke, er:

- Imødegå og forebygge overdreven kreditvækst og gearing
 - i. *Udvikling på boligmarkedet*
 - ii. *Udvikling i bankers gearing*
- Imødegå og forebygge overdreven grad af løbetidstransformation og markedsillikviditet
 - i. *Udvikling i indlånsoverskud*
- Begrænse direkte eksponeringskoncentrationer
 - i. *Risikokoncentration f.eks. udlån til erhverv og ejendomsmarkedet*
- Begrænse systemiske risici som følge af indirekte eksponeringskoncentration (forbundethed)
 - i. *Udvikling i låneaktiviteter mellem kreditinstitutter*
- Begrænse systemiske risici forbundet med systemisk vigtige finansielle institutioner og reducere uhensigtsmæssige incitamentsstrukturer
 - i. *"Too-big-to-fail" og implicit statsgaranti*
- Styrke modstandskraften af de finansielle strukturer
 - i. *Unikke finansielle strukturer som pensions- og livsforsikringssektoren og realkreditsystemet.*

På basis af vurderingerne i overvågningsblokkene danner Rådet én samlet vurdering af de aktuelle systemiske risici. Der er flere forskellige vinkler, som de tager, for at vurdere den systemiske risiko. Det er blandt andre rentemarginal og udlån i forhold til BNP, men disse er på nuværende tidspunkt mere vejledende. Rådet skriver i deres notat om overvågning fra d. 18. december 2014:

".. det er vigtigt ikke at anvende en mekanisk tilgang i vurderingen af systemisk risici. Det er bl.a. fordi, det finansielle system udvikler sig over tid, og intet fast sæt af indikatorer vil være i stand til at fange alle former for systemiske risici".

Det Systemiske Risikoråd afholder møder hver kvartal med henblik på at drøfte den aktuelle situation, og mulige risici for den finansielle stabilitet. Deres opgaver involverer også anbefalinger vedr. indfasning af kapitalkrav samt fastsættelse af den modcykliske buffer.

⁵⁴ http://risikoraad.dk/media/181337/notat_om_overv_gning_-_offentliggjort_version.pdf

6.4 - Har konsolideringen bidraget til den systemiske risiko?

På baggrund af indikatorerne som Det Systemiske Råd benytter til at vurdere den systemiske risiko, vil jeg fortsat undersøge om hvordan den systemiske risiko har udviklet sig under konsolideringen.

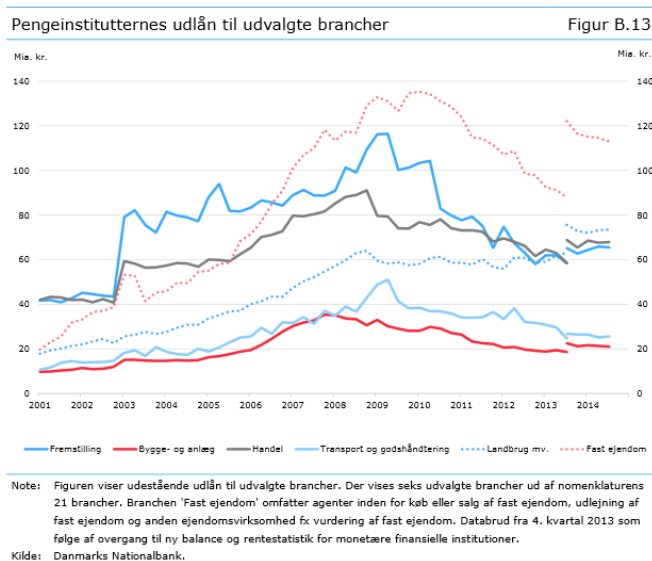
Dette leder mig tilbage til analogien med dominobrikkerne, hvor jeg ved hjælp af analogien kunne adskille en banks systemiske risiko eller "forbundethed" og dens stabilitet. Det er selvfølgelig en kombination af disse faktorer, der afgør den samlede stabilitet i sektoren, hvilket også fremgår af Det Systemiske Råds indikatorer. I min analyse af sektorens stabilitet fandt jeg frem til at sektorens gearing, indlånsunderskud samt kernekapital har udviklet sig positivt set fra et stabilitetsperspektiv. Dette bekræftes af Risikorådets undersøgelser (bilag 1-3).

Jeg vil derfor udelukkende fokusere på indikatorerne risikokoncentration og forbundethed.

6.4.1 Risikokoncentration

En af udfordringerne op til finanskrisen var at en række banker i særligt gruppe 2 og 3, havde opbygget store udlånsengagementer på ejendomsmarkedet, hvilket skaber en stor koncentration i deres risiko. Ifølge Finanstilsynets markedsudvikling i 2008 var dette et af fællestrækkene for bankerne der blev nødlidende i 2008 og i 2009 (bilag 4).

Det fremgår af figur 12 at koncentrationen i udvalgte brancher siden er blevet reduceret, hvilket er en kombination af, at disse banker er opkøbt/fusioneret og store nedskrivninger. Bankernes tilbageholdenhed med at låne penge ud til virksomheder, og en lav efterspørgsel på lån fra husholdninger har endvidere bidraget til en negativ udlånsvækst. Bankpakke 2 havde netop til formål at sikre at bankerne fortsat lånte penge ud til sunde virksomheder, og sikre at de kunne skabe vækst i samfundet.

Kilde: www.risikoraad.dk

Figur 12

Den negative vækst i erhvervsudlån blev dog først vendt til positiv vækst i slutningen af 2013⁵⁵. Koncentrationen i fast ejendom er fortsat faldende på trods af lave renter og stigende priser, særligt i landets store byer (bilag 7).

Endvidere ser Rådet samlet set på tendensen i udlån til enkelte låntagere, såkaldte store engagementer. I notat om overvågning fra d. 18. december skriver Rådet: *"Især udviklingen i markedet for erhvervsejendomme er relevant at følge, da området både internationalt og i Danmark har spillet en fremtrædende rolle i tidligere finansielle kriser."*

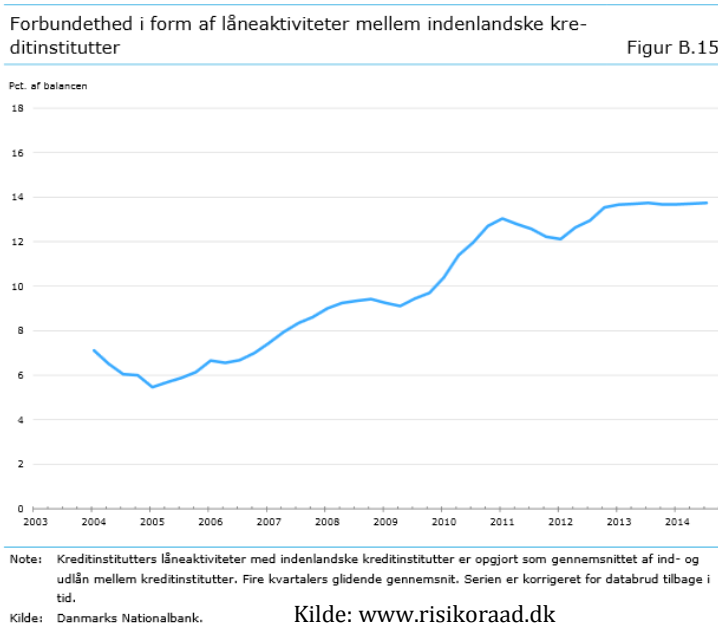
Rådet følger udviklingen i kreditinstitutternes spredning af udlånsaktiviteter på brancher, jf. figur 12, og hvis udviklingen går i retning af mindre spredning, forbindes det med opbygning af systemiske risici. Dette er umiddelbart ikke tilfældet, hvorfor det ikke kan forbindes med øgede systemisk risiko.

6.4.2 Forbundethed

Sektorens forbundethed er karakteriseret ved smittefaren mellem banker og om hvorvidt det negative chok forstærkes på vejen. Hvis forbindelserne mellem bankerne er tætte ved at de har store positioner hos hinanden, og dermed "høj forbundethed", forbindes det med øgede systemiske risici. Det kan være i form af låneaktiviteter på kreditmarkedet eller

beholdninger af repoforretninger f.eks. gælds- og kapitaludstedelser. Som det fremgår af figur 13, så er graden af forbundethed i sektoren vokset igennem finanskrisen, hvilket tyder på at smittefaren mellem bankerne er blevet større. Det Systemiske Råd pointerer dog også at typen af forbundethed har betydning for graden af de systemiske risici. Nationalbanken

Figur 13

⁵⁵ <http://www.nationalbanken.dk/da/statistik/nyeste/Sider/Fornyet-vækst-i-bankernes-udlån-til-erhverv.aspx>

foretager såkaldte netværksanalyser⁵⁶, som skaber indsigt i, hvilke banker der er de centrale deltagere i et marked (bilag 9). Det er vigtig information i vurderingen af systemisk risiko, fordi det er de vigtigste deltagere, der potentielt kan skabe systemiske effekter. Rådet har ikke en tilgængelig netværksanalyse, hvorfor det er ikke muligt at analysere den ovenstående graf over forbundethed mere dybdegående. På baggrund af analysen af sektorens markedsandele, så er de store banker i Danmark blevet større, hvilket peger på at de dermed spiller en mere central rolle i det finansielle marked.

En kommentar om SIFI og "Too-big-to-fail"

I forbindelse med udpegning af SIFI institutter, så underlægges disse strengere krav til kapitalbuffere. Derudover skal myndighederne planlægge og forberede afvikling af et SIFI, såfremt det måtte komme i problemer, sådan at de centrale funktioner SIFI'et udfører kan videreføres uden brug af offentlige midler. Hvis det ikke er muligt at lave sådan en plan, skal myndighederne stille krav til SIFI'et, f.eks. omstrukturering eller kapitalforhøjelse, som derefter gør det muligt. Rådet mener at formålet med dette er, at gøre det muligt at afvikle et SIFI, uden at det har uoverkommelige konsekvenser for samfundet. Derudover mener Rådet at en positiv sidegevinst af de nye krav er, at incitamentsproblemerne herunder *moral hazard* i SIFI'er løses, da det bliver tydeligt, at SIFI'et selv skal bære alle sine tab.

6.5 Delkonklusion

Det fremgår af de foregående afsnit, at konsolidering og øget koncentration har en betydning for den systemiske risiko i sektoren. Koncentrationsskrøbelighed gør sig gældende ved at antagelserne er forenelige med de analyser, der er foretaget af sektorens stabilitet, samt observationer og erfaringer fra finanskrisen. Udviklingen i koncentration gør, at problemstillingen er på et overskueligt niveau, men at tilsynsmyndighederne skal være opmærksomme på udviklingen i sektorens koncentration i fremtiden.

Etablering af Det Systemiske Risikoråd samt indførelsen af Basel III tager nogle af de første skridt mod, at forebygge opbygning af systemisk risiko. Basel III indfører strengere krav overfor SIFI-institutter, hvilket sikrer, at sektoren er bedre rustet mod fremtidige

⁵⁶ Nationalbanken, Finansiell Stabilitet 1. kvartal 2014 s. 36.

makroøkonomiske konjunkturer. Endvidere er Rådets overvågning af sektorens opbygning af systemiske risici, et vigtigt værktøj for samfundet, for at gribe ind overfor risici der kan have uoverskuelige konsekvenser. Der er mange faktorer, der påvirker den systemiske risiko, hvorfor det kan være svært at opgøre og kvantificere dens størrelse.

Der kan derfor konkluderes, at konsolideringen har bidraget til den systemiske risiko, da den finansielle sektor er blevet mere koncentreret. De mange faktorer, der har spillet en afgørende rolle for udviklingen i den systemiske risiko, gør at det ikke er muligt at konkludere, hvorvidt konsolideringen har øget den systemiske risiko i den finansielle sektor.

7. Konklusion

Formålet med mit afgangsprøve har været at undersøge, om de seneste 9 års konsolidering har øget effektiviteten, stabiliteten og den systemiske risiko i den finansielle sektor. Dette har jeg belyst ved at analysere, hvordan konsolideringen har påvirket sektorens grupperinger og ændringerne i deres markedsandele.

Jeg har kunnet udlede, at udviklingen i sektoren har betydet, at grupperne med de største banker er blevet større, og grupperne med de små banker er blevet mindre.

Dette har medført en stigning i koncentration i en sektor, der i forvejen er stærkt koncentreret. Stigningen er dog på et niveau, der ikke giver anledning til analyse af problemstillinger og mere kontrol.

Konsolideringen har medført, at sektoren igennem opkøb og fusioner på tværs af grupperingerne, har opnået stordriftsfordele i form af diversifikation og omkostningsbesparelser. Det er særligt blandt de landsdækkende banker i Gruppe 1, at stordriftsfordelene kommer til udtryk, og hvor effektiviteten er højst med en indtjening pr. omkostningskrone på 1,36. Gruppens forøgelse af markedsandele bidrager dermed positivt til sektorens effektivitet, hvorfor det kan konkluderes, at konsolideringen har øget effektiviteten i den finansielle sektor.

Endvidere har konsolideringen medført, at sektoren igennem opkøb og fusioner på tværs af grupperingerne, har forbedret sine muligheder for at styrke stabiliteten. Det har på grund af metodevalget ikke været muligt at udlede, om de enkelte fusioner har haft en direkte indvirkning på stabiliteten i de individuelle grupper, hvorfor der er benyttet en række nøgletal som udtryk for gruppernes stabilitet – herunder kernekapitalprocent, indlånsunderskud samt gearing. Indførelsen af Basel III og SIFI-udpegning har betydet, at kapitalkravene til Gruppe 1 er relativt større end de øvrige grupper. Det er derfor ikke overraskende, at det er blandt Gruppe 1's nøgletal, hvor der er sket den mest positive udvikling i stabiliteten, set i forhold til resten af sektoren. Gruppen har fordoblet sin kernekapitalprocent til 20,36%, reduceret deres gearing fra 25 til 15 og nedbragt indlånsunderskuddet med 95 %.

Gruppens forøgelse af markedsandele bidrager dermed til sektorens samlede stabilitet, hvorfor det kan konkluderes, at konsolideringen har øget stabiliteten i den finansielle sektor.

Afgangsprojektet bekræfter, at hypotesen om *koncentrationsskrøbelighed* gør sig gældende i den finansielle sektor. Dette betyder, at konsolidering og øget koncentration, bidrager til den systemiske risiko, hvilket øger sandsynligheden for en systemisk krise. Udvikling i koncentrationen gør, at indflydelsen på den systemiske risiko er på et overskueligt niveau, men at tilsynsmyndighederne skal være opmærksomme på denne problemstilling i fremtiden.

En af konsekvenserne af finanskrisen har været etableringen af Det Systemiske Risikoråd, som har til formål at overvåge opbygning af systemiske risici. Rådet benytter en række indikatorer til at overvåge den systemiske risiko, som har ændret systemisk karakter siden finanskrisen. Ved opbygning af indlånsunderskud finansieret via internationale fundingkilder, blev den finansielle sektor sårbar overfor internationale kriser, hvilket bidrog til den systemiske risiko. Indlånsunderskuddet, og dermed sårbarheden overfor de internationale markeder, er siden blevet reduceret kraftigt. Derimod er graden af forbundethed blandt bankerne i den finansielle sektor vokset, hvilket øger smitterisikoen, og dermed bidrager til den systemiske risiko.

Indførelsen af Basel III og herunder SIFI-udpegningen, bidrager positivt til forebyggelse af systemisk risiko, da det imødekommer de kendte problemstillinger ved opbyggelse af systemisk risiko, samt konsolideringens påvirkning af den.

På baggrund af disse betragtninger, kan det konkluderes, at konsolidering har bidraget til den systemiske risiko ved at den finansielle sektor er blevet mere koncentreret. Det er på grund af de mange faktorer der påvirker den systemiske risiko, ikke muligt at konkludere, hvorvidt konsolideringen har øget den systemiske risiko i den finansielle sektor.

Det er mit indtryk, at konsolideringen har skabt en mere balanceret finansiel sektor, der både er mere effektiv og stabil, hvilket lægger fundamentet for en harmonisk vækst for fremtiden.

8. Litteraturliste

8.1 Bøger

Baldvinsson, Bender, Busck-Nielsen, Rasmussen (2011) *"Dansk Bankvæsen 6. udgave"* Karnov Group Denmark, København.

8.2 Hjemmesider

www.finanstilsynet.dk

www.finansraadet.dk

www.nationalbanken.dk

www.bis.org

www.imf.org

www.efsf.europa.eu

www.danskebank.dk

www.nordea.dk

www.nykredit.dk

www.sydbank.dk

www.jyskebank.dk

www.risikoraad.dk

www.business.dk

www.finans.borsen.dk

www.dr.dk

www.finanswatch.dk

www.evm.dk

www.realkreditraadet.dk

www.sparnord.dk

www.finansielstabilitet.dk

www.financialstabilityboard.org

www.al-bank.dk

www.sparekassen-vendsyssel.dk

www.information.dk

www.esrb.europa.eu

8.3 Artikler

Beck, Thorsten, Asli Demirgüç-Kunt & Ross Levine (2005): *“Bank Concentration and Fragility: Impact and Mechanics”*

Link: <http://www.nber.org/chapters/c9610.pdf>

Berger, Kashyap og Scalise (1995): *“The Transformation of the U.S. Banking Industry: What a Long, Strange Trip It's Been”*

Link: <https://ideas.repec.org/p/wop/pennin/96-06.html>

Caruana, Jaime (2010): *“Systemic risk: how to deal with it?”*

Link: <http://www.bis.org/publ/othp08.htm>

Danmarks Nationalbank (2014): *“Finansiel Stabilitet – 2. halvår”*

Link: <http://www.nationalbanken.dk/da/publikationer/Documents/2014/12/Finansiel%20Stabilitet%20-%20halvår%202014.pdf>

Danmarks Nationalbank (2014) *“Finansiel Stabilitet – 1. halvår”*

Link: http://www.nationalbanken.dk/da/publikationer/Documents/2014/06/DN_Finansiel_stabilitet_1_halvaar_2014.pdf

Demsetz & Strahan (1997): *“Agency problems and risk taking at banks”*

Link: http://www.ny.frb.org/research/staff_reports/research_papers/9709.pdf

De Nicolo, Gianni & Myron L. Kwast (2002): *“Systemic Risk and Financial Consolidation: Are They Related?”*

Link: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2002/wp0255.pdf>

Doll, Maurice (2010): *“Bank concentration, competition and financial stability”*

Link: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=113128>

Finansrådet (2013): *“Det Finansielle Danmark – 2013”*

Link: [http://www.finansraadet.dk/Om-os/Documents/Årsmøder/2013/Det Finansielle Danmark publikation 2013.pdf](http://www.finansraadet.dk/Om-os/Documents/Årsmøder/2013/Det_Finansielle_Danmark_publication_2013.pdf)

Finansrådet (2014): *“Det Finansielle Danmark – 2014”*

Link: [http://www.finansraadet.dk/ServiceMenu/Documents/Det Finansielle Danmark.pdf](http://www.finansraadet.dk/ServiceMenu/Documents/Det_Finansielle_Danmark.pdf)

Group of Ten (2001): *“Consolidation in the Financial Sector”*

Link: <http://www.bis.org/publ/gten05.htm>

Laeven, Ratnovski & Hui Tong (2014): *“Bank Size and Systemic Risk”*

Link: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2014/sdn1404.pdf>

Lang, Mester & Moon (1996): *“Efficient banking under interstate branching”*

Link: <http://www.phil.frb.org/research-and-data/publications/working-papers/1996/wp96-9r.pdf>

OECD (2010): *“Competition, Concentration and Stability in the Banking Sector”*

Link: <http://www.oecd.org/competition/sectors/46040053.pdf>

Wagner (2010): *“Diversification at Financial Institutions and Systemic Crises”*

Link: <https://ideas.repec.org/p/tiu/tiucen/b82d6514-e1cb-4d36-a934-ab7fd45fbeb4.html>

Weiß, Neumann & Bostandzic (2013): *“Systemic risk and bank consolidation: International evidence”*

Link: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378426613004536>

Wheelock & Wilson (2011): *“Do Large Banks have Lower Costs? New Estimates of Returns to Scale for U.S. Banks”*

Link: <http://www.clemson.edu/economics/faculty/wilson/Papers/ww-cost.pdf>

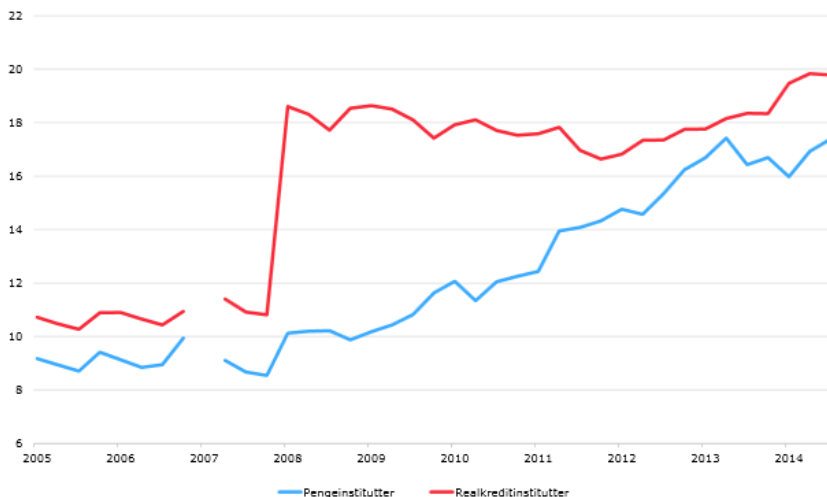
9. Bilag

Bilag 1:

Egentlig kernekapital i penge- og realkreditinstitutter

Figur B.6

Procent af risikovægtede eksponeringer

Note: Egentlig kernekapitalprocent er beregnet som egentlig kernekapital divideret med de risikovægtede eksponeringer. Der er databrud i forbindelse med ændringer i regler tilbage i tid. Overgangen til Basel II-regler i 2007 påvirker bl.a. opgørelsen af risikovægtede aktiver. Den store stigning i egentlig kernekapitalprocent, der især ses for realkreditinstitutterne, afspejler dette. Der foreligger ingen indberetning i 1. kvartal 2007 pga. overgangen. Fra 1. kvartal 2014 aflægger institutterne regnskab efter kapitalkravsdirektivet, CRD IV/CRR.

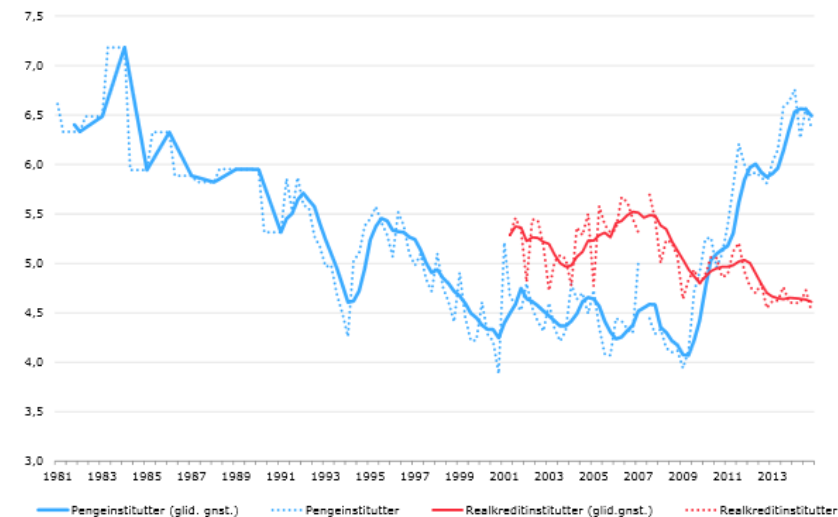
Kilde: Finanstilsynet og egne beregninger.

Bilag 2:

Gearingsprocent i penge- og realkreditinstitutter

Figur B.5

Pct.

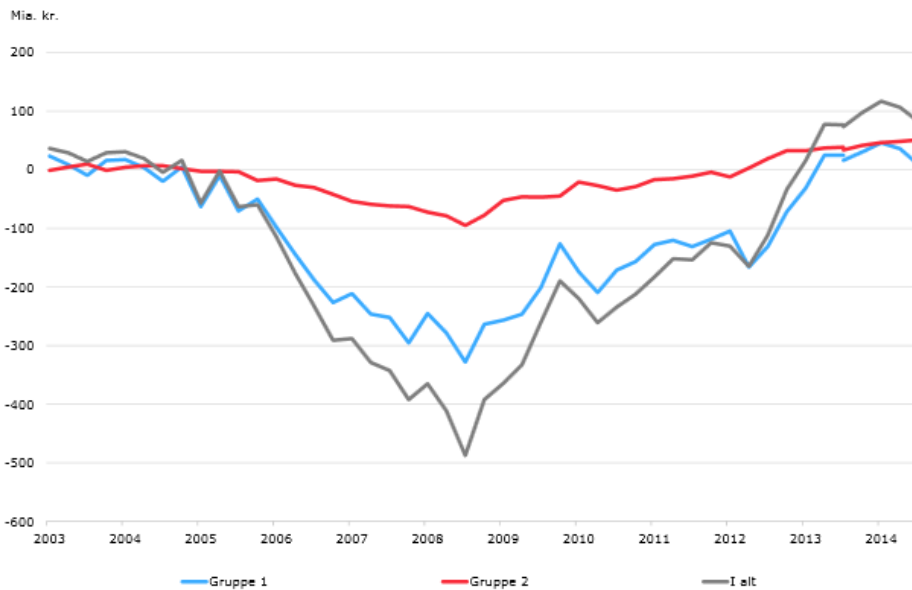
Note: Gearingsprocenten er defineret som kernekapital (inkl. hybrid kernekapital) delt med summen af aktiver, garantier og kredittilsagn. Første kvartal 2007 mangler data for kernekapital som følge af overgangen til Basel II. Det glidende gennemsnit er over fire kvartaler.

Kilde: Finanstilsynet og egne beregninger.

Bilag 3:

Pengeinstitutternes indlånsoverskud på ind- og udlånsaktiviteter med husholdninger og virksomheder

Figur B.7

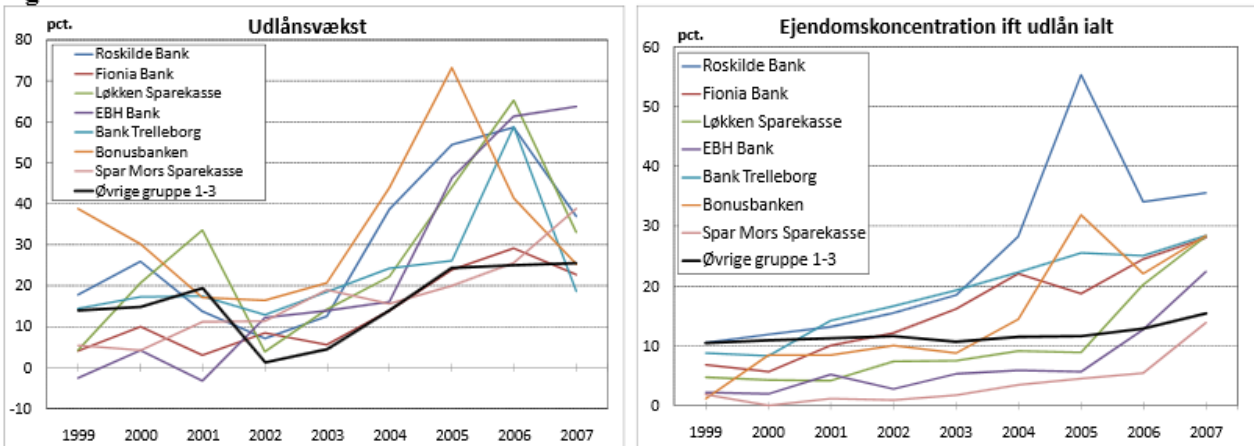

Note: Indlånsoverskuddet er forskellen mellem pengeinstitutters ind- og udlån med ikke finansielle enheder, dvs. primært husholdninger og virksomheder. Indlånsoverskuddet er opgjort ekskl. repoforretninger. Databrud fra 4. kvartal 2013 som følge af overgang til ny balance- og rentestatistik for monetære finansielle institutioner.

Kilde: Danmarks Nationalbank.

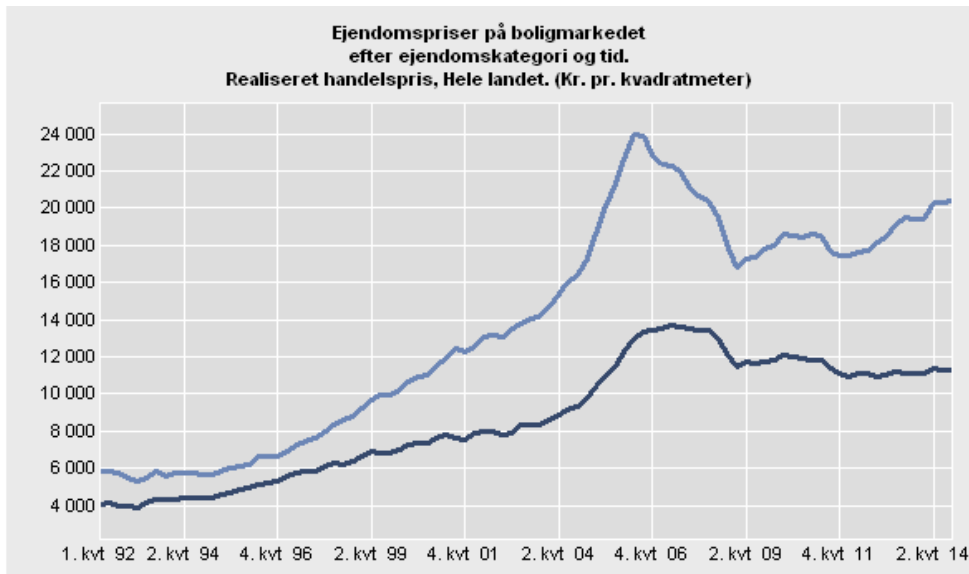
Bilag 4

Figur 5: Nødlidende institutter vs. sektorbenchmark

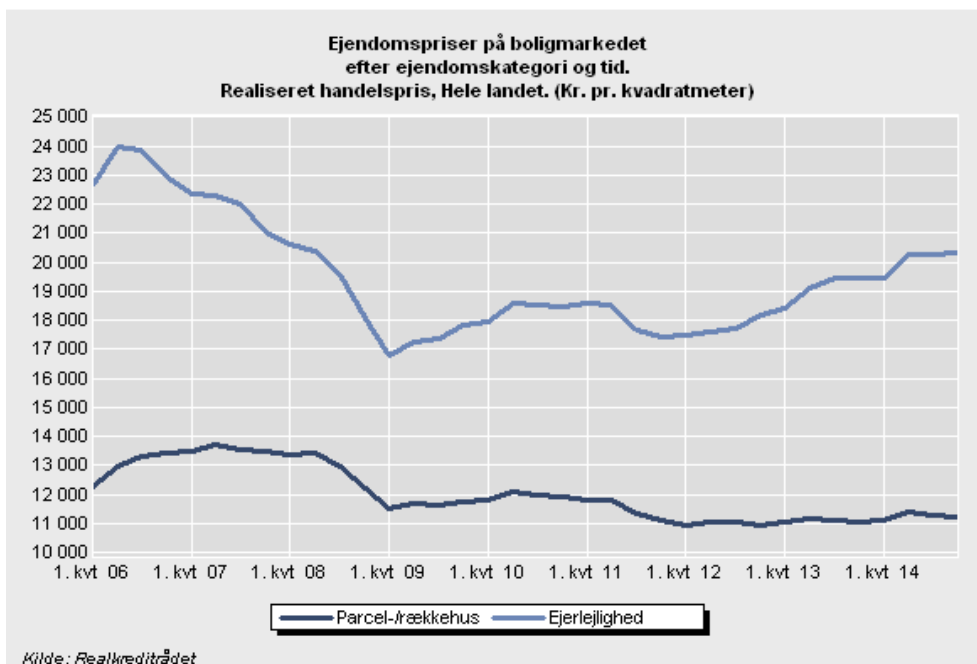

Kilde: Indberetning til Finanstilsynet

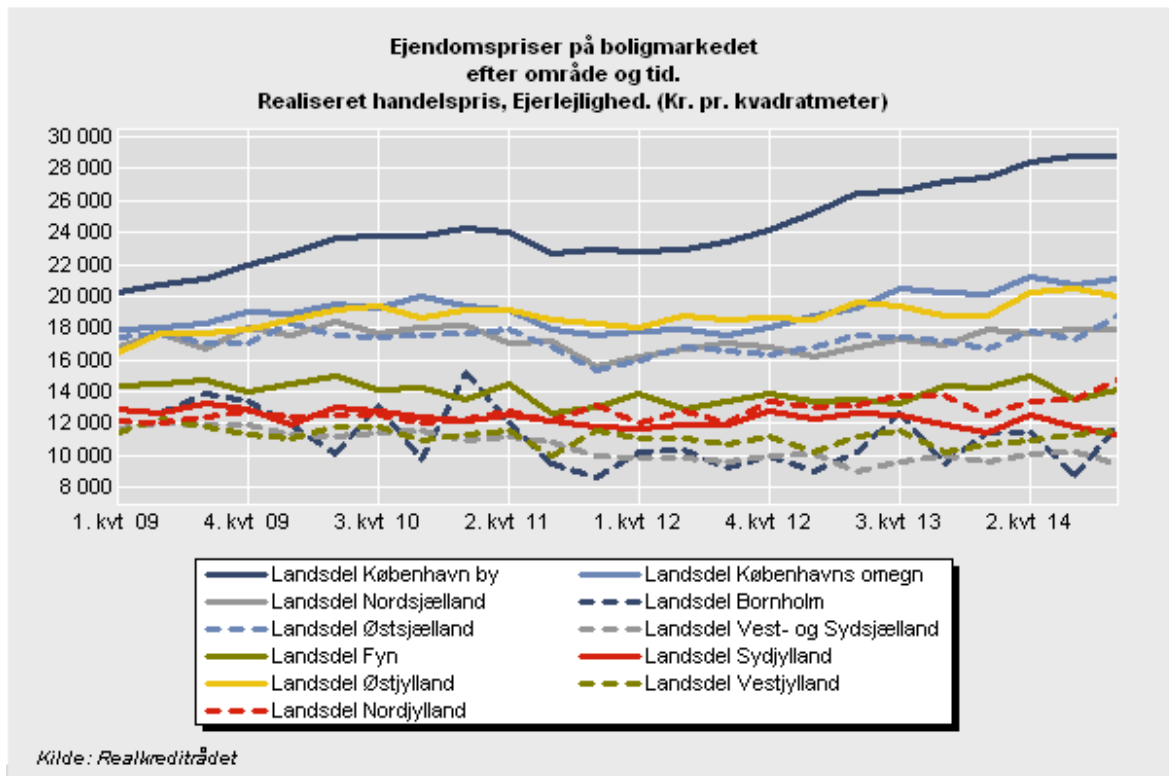
Bilag 5

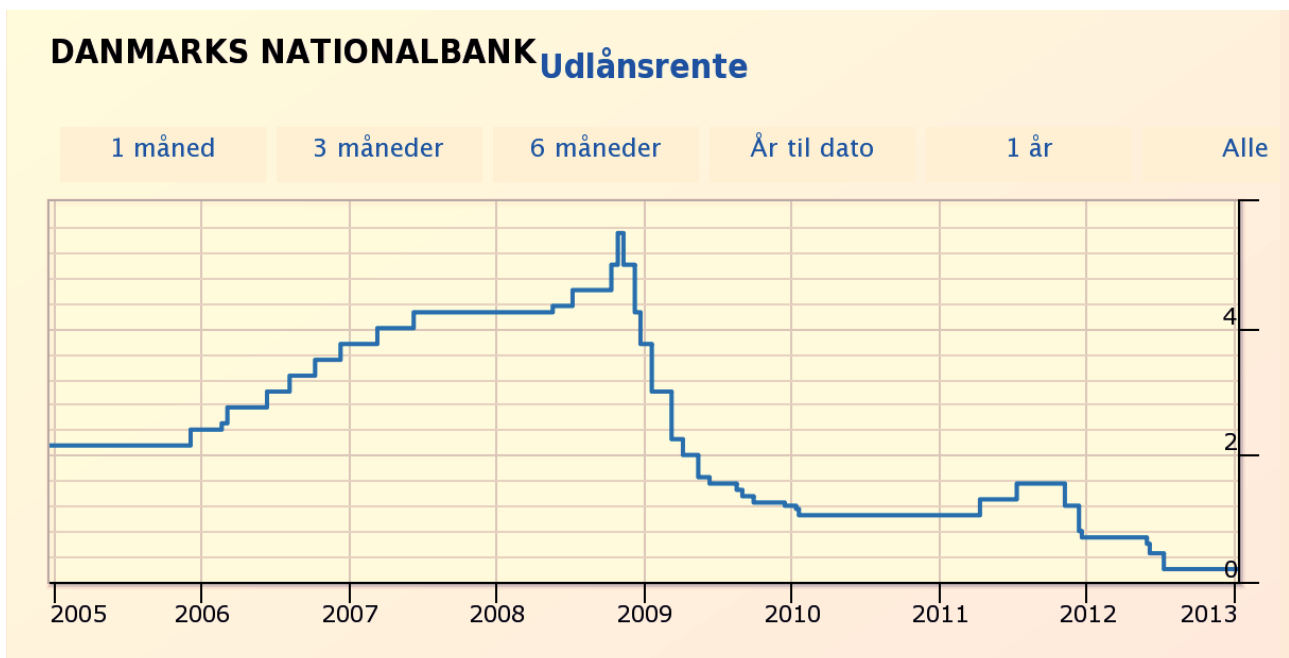
Bilag 6

Bilag 7

Bilag 8

Bilag 9

Netværket mellem de vigtigste deltagere i henholdsvis repomarkedet og markedet for usikrede interbanklån

Figur 3.5

